

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 02715

ALE VERK

Mendele Mokher Sefarim

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אלע ווערק פון מענדעלע מוכר-ספרים

(ש. י. אבראמאָוויץ)

צוואנציגסטער באַנד

גײע פערבעסערטע אויסגאַבע

פערקויף: געזעלשאַפט „צענטראַל“, וואַרשא, נאָואַליפקי 7

1

9

2

8

אלע ווערק פון מענדעלע מוכר-ספרים

(ש. י. אבראמאָוויץ)

זכרות
וועגען מענדעלען

ווארשא

„מענדעלע“,

פערלאג

1

9

2

8

Copyright by S. Sreberk NEW-YORK U. S. A. 1927

Printed in Poland

Zakł. Graf. „Stereotyp” Warszawa Nowolipki 7.

צוואנציגסטער באַנד

דער דאזיגער באַנד, „זכרונות וועגען מענדעלען“ איז צוזאמענגעשטעלט געווארען דורך ב. עפעלבוים און איז ערשינען צוריק מיט עטליכע יאהר. אין דער איצטיגער אויפלאגע זענען אינ'ם באַנד נעמאכט געווארען די אייניגע שינוים:

דער ארטיקל פון י. ל. פריץ „מענדעלע“ איז ארויסגענומען געווארען פון דעם באַנד און ארום אינ'ם ערשטען באַנד, ווייל אהין גע-הערט ער לויט זיין אינהאלט.

עס איז אויך ארויסגענומען געווארען דער ארטיקל פון ח. נ. ביאליק „מענדעלעס נוסח“, ווייל ער איז לכתחילה געווען געדרוקט אינ'ם באַנד ארטיקל-לען וועגען מענדעלעס שאפען „קריטיק—פרייהער באַנד XVII, איצט באַנד I). עס זענען פון דעם באַנד „קריטיק“ גענומען אהערדי צוויי ארטיקלען: שלום עליכם — „ווי שעהן איז דער בוים“ און אברהם ריווען — „די קליאטשע“. דער ארטיקל „נאכ'ן זידענ'ס יובילעאום“, וואס קומט אין דעם באַנד איז געשריבען דורך ח. נ. ביאליק אין העברעאיש און איבערגעזעצט אין ווייז דורך ב. עפעלבוים. אין די פרייהערדיגע אויפלאגעס איז לויט א פאר-זעהן ח. נ. ביאליק'ס נאמען נישט דערמאנט געווארען.

אין דעם באַנד זענען געבראכט נאר אייניגע זכרונות וועגען מענדעלען. דער קומענדיגער, איין און צוואנציגסטער באַנד, וועט זיין געווידמעטט ספעציעל „פעשיות וועגען מענדעלען“, דערצעהרט דורך די אנגעזעהענעסע אידישע שריפטשטעלער, די נאהנטע פראנד און מקורבים פון מענדעלען.

שלום עליכם.

ווי שען איז דער בוים.

ווי שען איז דער בוים.

אייין עפיוארד מיט בארען. דערזעהלם לכבוד דעם זיידען רב מענדעלי.
צו ויין פינג-און-ויבעציגסטען געבורטסטאג, פון ויין ערשטען אייניקעל*)

שלום עליכם.

אויב איהר ווילט ויך בעקענען מיט'ן זיידען נאָהענס, אויב איהר ווילט מיט איהם פערברענגען אַ שעה אין פערגניגען, אויב איהר ווילט באמת הנאה האָבען, עפּים נאָשען פּונ'ם זיידען, — איז ניט אין אַ גע- זעלשאַפט, ניט אויף באַנקעטען, בעת מע דולט אַ קאַפּ מיט טאַסטען און מע שטורעמט מיט אַפּלאָדיסמענטען און מיט הידר'ס.

(* איך בין דא מוסר מודעה פאר דער נאנצער וועלט, אז דאס האב איך געקרוינט רב מענדעלי מוכר ספרים מיט'ן נאמען „זיידע“. דאס איז געווען מיט א פיערטעל יאהרהונדערט צוריק. איך בין דעמאלט געווען נאך גאר א קונדס און א פערשייטער אייניקעל, ווי דער זיידע האט מיך אנגערופען אין אייגעם פון זיינע ברעף צו מיר. פון דעמאלט אן איז אוועק א נאנג: זיידע זיידעניו. — דער זיידע האט דערלעבט, ברוך השם, אייניקלעך א נאנצען דור — כן יריבו וכן יפריצו !

שלום-עליכם

אמת, ער וועט זיך אין א געזעלשאפט ניט פערלירערען. ער וועט זיך ניט בעהאלטען אין א ווינקעלע און וועט זיך ניט שעמען פאר קיינעם, ער וועט איך אָפּענטפּערען אויף אלע אַייערע טאָסמען און אויף אלע רעדענישען, יעדען בעזונדער און דוקא קלוג, און דוקא טיעף, און דוקא וויציג, און דאָס פנים וועט איהם ליכטען, ווי אַ מנורה, און איהר וועט זיך פיהלען מיט איהם יום-טוב'דיג, ווי מען קאָן זיך נור פיהלען מיט אַנאַמת'ן תלמיד-חכם. דאָס וועט אָבער זיין, רבותי, מעהר נישט אז רב מענדעלי מוכר-ספרים. דאָס וועט ניט זיין, דער זידעל. דעם זידעל אויב איהר ווילט קענען, געהט מיט איהם, זיט מוחל, אַרויס העט-ווייט הינטער דער שטאַרט אַרויס, דאָרט אויף דער פרייער לופט, אונטער דער הימעל-יאַרמעלקע, דאָרט וואו עס וואַקסט אַ בוים, וואו עס שפּראַצט אַ גרעזעל, וואו עס פּיטערט זיך אַ קעלבעל, וואו עס גרינט זיך אַ וואַלד, וואו עס דרעהט אַ מיהל, וואו עס לויפט אַ טייכעל, וואו עס קוקט אַ פּויגעל, וואו עס שפּרינגט אַ וועווריקעל, וואו עס פּלאַטערט אַ פּערזעל, וואו עס שמוצערען היישריקען, וואו פּליענע-לעך האָבען זיך צונויפגענומען אַ גאַנצע חאַלאַסטרע און זשומען, און ווענען זיך, און ווידמענען זיך, און זאָגען שירה, גיבען אָפּ אַ לויבעניש צו נאָט — אַהין, אַהין זאָלט איהר איהם געהמען, וועט איהר זיך דאָרטען ערשט בעקענען מיט'ן זידעל, וועט איהר דאָרטען ערשט געוואָהר ווערען אַקוראַט, ווער דער זידעל איז.

זיך וועט זעהן פאר זיך אין איין צייט אי אַ טיעפען דענקער, אי אַ מאָדנעם קינסטלער, אי אַ קינד פון דער נאַטור. און ער וועט זיך אַוועקזעצן מיט איך אויף גאָט'ס ערד, אויף דער גרינער שמעקענדיגער קאָלדרע, וואָס איז בעשפּרענקעלט און בעצוויקעלט מיט אַלערליי קווייט-לעך. און ער וועט, קוקענדיג אין בלויען הימעל אַריין, איך אַרויס-זאָגען אַ טיעפען געדאַנק, און ער וועט איך אָפּמאַלען אַ לעבעדיג בילד. און ער וועט איך דערזעהלען אַ שענע מעשה פון אַמאָל, און ער וועט איך זאָגען אַ קלוגען, שאַרפען, אַ יודישען ווייץ, און ער וועט זיך צעלאַ-כען הילכיג אויף אַ קול, און ער וועט איך מאַכען צו גלייכער צייט דענקענדיג און לאַכענדיג און פּרעהליך, און איהר וועט זיך פיהלען אַזוי גוט, ווי נאָך קיינמאַל ניט, און עס וועט איך באַנג טהון, פאַרוואָס איהר האָט דאָס פריהער ניט געוואוסט, און איהר וועט חרטה האָבען, פאַר-וואָס איהר האָט ניט פּערהאַפּט מיט זיך אַ בליישימפּטעל אויף צו פּער-שרייבען ביי זיך די דאָזיגע טיעפע געדאַנקען, מיט די דאָזיגע לעבעדי-

גע בילדער, מיט די דאזיגע שענע מעשיות פון אמאל, מיט די דאזיגע שארפע קלוגע יודישע וויצען. ניין, דער מענדעלי מוכר ספרים אינ'ם לע- בען איז ניט דער מענדעלי מוכר ספרים, וואָס אין בוך. מענדעלי מוכר ספרים אין לעבען איז אליין אַ בוך.

פון דעם דאזיגען בוך רייס איך אויס אַ פלעטעל און גיב עס דיר, פריינד לעזער, היינט, צום פינף-אונ-זיבעציג-יאָרהיגען יובילעאום פון אונזער זידען, לכבוד אונזער אַלעמענס יום-טוב, דעם יום-טוב פון דער יודישער ליטעראַטור.

בימים ההם — אין יענער צייט, ואני באַדעסא — בין איך גע- זעסען אין אַדעם אויף אַדאָמשיע, ווייט הינטער דער שטאָרט, ביים ברעג פונ'ם שוואַרצען ים, אויפ'ן פּאָנטאָן. יאָהרען זענען געווען גו- טע, (מאַלמאַטשאַו איז נאָך דעמאָלט ניט געווען בעל-הבית...) גוטע, גוטע יאָהרען עס איז אָפגענאַנגען נור געסט, ליבע גוטע געסט. און נאָט האָט מיר געהאַלפּען. איך האָב געהאַט אַ גאַסט — דער זידע איז צו מיר געקומען פון שטאָרט. געקומען צו-גאַסט. דער זידע מענדעלי מיט זיין נושאַ כלים, דעם פליגעל-אַרויטאַנט, י. ח. רבניצקי.

עס איז שווער זיך פאַרצושטעלען דעם זידען מענדעלי אין אַדעם אָהן רבניצקי'ן — פונקט ווי עס איז שווער איך פאַרצושטעלען זיך, למשל, אַ לולב אָהן אַ הרם, אַרער אַ שטאָרט אָהן אַ קאַוויאַנע ראַם בינער, אַרער אַ וואַרשעווער דאָואַר אָהן אַ ווהן אַ משומר, אַרער אַ רויס- שען פאַרלאַמענט אָהן אַ פּורישקעוויטש'ן... לאָז מיר הונדערט מאָל מוחל זיין מיין פריינד און מיין חבר רבניצקי פאר דעם דאזיגען פּערגלייכען. איך האָב נישט געמיינט איהם, חלילה, פונע בכבוד זיין, וואָס האָב איך צו איהם? נאָר — איהר וויסט דאָך — אַ שרייבער אַז ער האַלט אין פּערגלייכען, מאַכען פאַראַלעלען, האַפט ער וואָס עס קומט איהם פריי- הער אויפ'ן זיגען.

בקיצור, איך האָב געהאַט געסט: דעם זידען מענדעלי'ן און רבניצקי'ן. אויסגעבאָדען זיך אינ'ם שוואַרצען ים, וואו דער זידע האָט אונז בעוווּזען, וואָס הייסט שווימען צו זעכציג יאָהר און וואָס הייסט מאַכען קונצען אויפ'ן וואַסער, האָבען מיר גענומען די פיס אין די הענד און געמאַכט אַ שפּאַציער פונ'ם קליינעם פּאַנטאַן אויפ'ן גרויסען און פונ'ם גרויסען פּאַנטאַן נאָך ווייטער — און בעת מעשה האָט אונז דער זידע דערזעהלט מעשיות מיט מעשיות, און מיר האָבען געהערט אזו געוואונדערט זיך און געמונאַלען און געקליבען נחת, ווי

אמת'ע גוטע, געטרייע אייניקלעך. פלוצים שטעלט זיך דער זיי-
דע אָפּ:

— מה נאה אילן זה — וואָס וואָנט איהר אויף דעם בוים?
מיר הויבען אויף די אויגען — א בוים, שוין איין מאָל א בוים.
ניט אזוי דער בוים, ווי די באַרען? אי באַרען? בערהאַמאַטען? קיילעכי-
גע, געלע, פעטע, זיסע, גלאַטע, ווייכע, הענגען אַראָפּ אויף גראָבע צו-
געברוימטע שטעקעלעך, שיקען אַרויס פון זיך אַריה-ניחוח, קוקען אויף
אונז פריינדליך, ווינקען צו אונז, בעטען זיך; פּערדיענט א מצוה, יודי-
שע קינדער, מאכט אויף אונז שהחינו" ... און הינטער דעם בוים — נאָך
א בוים, און נאָך א בוים — און אלע אָפּגעשאַטען מיט באַרען. אים
מיט באַרען?

אָהן ווערטער האָט דער זיידע אַוועקגעשטעלט אויף אונז זיינע
שאַרפע קלונגע אויגען דורך די גלאַנצענדיגע ברילען און מיט אַמע-
פיסטאָפּעל-שמייעל אויף די דינע בעוילבערטע ליפּען האָט ער אונז
דורכגענומען דורך אין דורך, ווי איינער רעדט: „קינדערלעך, איך זעה—
איהר זענט בעלנים אויף די דאָזיגע באַרען? ...“ און גלייך, ווי מיר
וואָלטען זיך אויפגעערעדט פון פריהער אלע דריי, איז געבליבען ביי
אונז דער הסכם, אז מיר געהען אין גאָרטען אַריין נאָך באַרען.

יודען האָבען פיינט לאנג טראַכטען: וואָס באַרען? ווער באַרען?
וועמענס באַרען? — דאָס האָבען מיר געלאָזט פריי. מסתמא וועט זיך
עס מיט דער צייט פּערענטפּערען. דער עיקר איז: געפונען אַ טויער, אַ
אָנאנג אין גאָרטען אַריין, און דאָרט — ווי וועט זיך ניט געפינען אַ
בעל-הבית, אַ סכר'וש, אַ גערטנער — פאר געלד וועלען מיר שוין
קריגען באַרען.

און כך הוה. מיר האָבען געפונען אַ טויער, אויפ'ן טויער אַ בלעטעל.
אויפ'ן בלעטעל — אָנגעשריעבען מיט גאָלדענע אותיות: „אַנאַטראַ-
וויסען מיר, הייסט עס, אז אַנאַטראַ — דאָס איז דער בעל-הבית
פונ'ם גאָרטען.

געהערט האָבען מיר, אז אַנאַטראַ איז אַ גרעק, און אַ פּיעלפּאַכער
מיליאָנער, און אַרשע. נאָר צי ער פּערקויפט באַרען — דאָס איז קיי-
נער ניט מחויב צו וויסען. עס קאָן זיין, אז ניין, און עס קאָן זיין, אז
יאָ. ער מעג זיך זיין אַ פּיעלפּאַכער מיליאָנער און די באַרען פונ'ם גאָרט-
טען וואָל ער דוקא פּערקויפען. דער שכל איז דאָך מחויב: צו וואָס
דאַרף עס איין מענטש אזוי פּיעל באַרען?

אָט אזוי טראַכטענדיג, טרעטען מיר אַרײַן פּאַוואָלינקע אין אַ מהי'דיגען גאָרטען, שפּאַציערען אײַבער אויסגעפּוצטע סטעזשקעס, געפּלאַסטערט מיט קליינע ים-שטיינדלעך און בעציערט פּון ביידע זײַטען מיט אונטערגעשוירענע בױמלעך, אונטער וועלכע עס קוקען אַרויס שמעקעדיגע בלומען, וואָס שמײַכלען צו אינז און גריסען אונז גאָר פּריינדליך: ברוכים הבאים סקאַצעל קומטו ווילקאָמען!... און מיר געהען ווייטער און ווייטער. פּלוצים... פּון וואַנען האָט זיך גענומען, מיט אײַן אימפעט און מיט אַ הוק, און גלייך אויף אונז—אַ הונד. אָבער אַ הונד! אַ קאַלב, ניט קײן הונד. אַ לײב. אַ לעמפּערטו אַ געלע גלאַנצענדיגע פעל. לאַפעס ווייכע, קילעכונגע, ווי בײַ אַ טינגעל, אַ מאָרדע אַ שוואַרצע, אַ גאַס-סע, גאָר אַ חנעוודיגע, צײַהן וויסע, שאַרפע. אויגען רױטע, פּיערדיגע ווי בײַ אַ גולן, אַ פּאַרשוין אַ הונד, גאָר אַ הונד.

אײַך ווייס ניט, ווי אזוי איהר, גאָר אײַך — אײַך בין מיך מודת, וואָס האָב אײַך מיך דאָ צו שעמען? — אײַך האָב פאַר אַ הונד מורא... שײַך זאָגען מורא? דאָס וואָרט מוראָ איז צו שוואַך אויף אַרויסצוגעבען אײַך דאָס געפּיהל, וואָס רופּט אַרויס בײַ מיר אַ הונד. אַלע חיות אויף דער וועלט האָב אײַך ליעב, ליעב, גאָר אָהן אַ שום אויסנאָהמע. אַ הונד האָב אײַך אויך ניט פּינד. גאָר וואָס דען? אײַך בין מיט איהם ניט זיכער. אײַך, אז אײַך קום אין אַ שטוב אַרײַן און דערזעה אַ הונד (בײַ אַ קריסט, געוועהנליך, וואָרום בײַ אַ יודען איז נימאָ קײן הונד, און אויב ס'איז דאָ בײַ אַ יודען אַ הונד, איז דאָס ניט קײן הונד), אזוי דער אײַך שוויג ניט, וואָס מע רעדט צו מיר. מײַנע געדאַנקען זענען דאָרטען, אַרום הונד... אז ער געהט צו מיר צו גאָהענט און שמעקט מיך אַרום און לאַשטשעט זיך און דרעהט מיט'ן עק, איז מהיכא תיתני, זעהר פּיין, מחותנים, אַבי משעפע מיך ניט. זאָלסט גאָר ניט אַרויפּלע-גען אויף מיר די קאַלטע לאַפעס דײַנע און ניט שטופּען מיר די נאַסע מאָרדע אין פנים אַרײַן. אײַך האָב דיך ליעב, פּערשטעהסט דו מיך, גאָר פּון דער ווייטען...

פאַר מײַן חבר רבניצקי'ן וועל אײַך אײַך ניט זאָגען. אפשר האָט ער מורא פאַר אַ הונד גאָר מעהר פּון מיר? ער וויל מיר אַיינרעדען אַפּילו, אז ער האָט ניט אזוי מירא. וואָס איז די מורא? — ער האָט דען ניט קײן שירעם? גאָר אַ מין שירעם! אײַך האָב אײַך גאָר פּערגע-זען זאָגען, אז מײַן פּריינד רבניצקי געהט גישט אַרויס מפתח ביתו אָהן אַ שירעם, סאי זומער, סאי ווינטער. אז איהר וועט זײַן אין אָרעם

און העט בעגעגענען אין גאס א יודען מיט א רויט שיינענדיג פנים, מיט
 נומע א ביסעל פערזארגטע אויגען, מיט א פערטראכטען וויסען שטערען
 און מיט א שירעם אונטערן אָרעם, האָטש אין דרויסען איז ווינטער
 און דער פראָסט ברענט, זאָלט איהר וויסען, אז דאָס איז ער, רבניצקי
 הייבט עס. איך ווייס דעם סוד פונ'ם שירעם. ס'איז פאר אַ הונד. אי
 די קשיא: פאר אַ הונד איז נאָר גוט אַ שטעקען? — האָט נאָר נישט
 קיין טבע פרעגען קשיות.

הקיצור, מיר בידע, איך און מיין חבר רבניצקי, אז מיר האָבען
 דערוועהן דאָס בעשעפעניש מיט'ן אָפענעם מויל גלייך אויף אונז, האָ-
 בען זיך אונזערע נשמות אָפגעטילט פונ'ם גוף. אונזער ערשטער געדאַנק
 איז געווען: לויפן! ס'איז אָבער גוט צו לויפן, אז ס'איז דאָ פיס.
 וואָס וועט איהר טהון, אז די פיס האָט מען ביי אײך אונטערגעהאַקט
 אַקוראַט ביי די קנעכלעך, און דאָס האַרץ הענגט ביי אײך אויף אַ פאָ-
 דעם, און די האָר שטעהען קאַפּויר, און די אויגען — אָט-אָט שפּרינג-
 נען זיי אַרויס פון שטערן? ליעבער פריינד, איהר האָט אונז ניט וואָס
 סקנא צו זיין. וואו מיר האָבען ערניץ אַ שונא, רבונז של עולם, זאָל ער
 איבערגעהן אויף דעם שטאַנד, אין וועלכען מיר ביידע האָבען זיך גע-
 פונען אין יענער מינוט.

און דער ווידע? — יענעם מאָמענט וועל איך קיינמאָל ניט פער-
 געסען. ווי נאָר דער פּלב האָט געעפענט דאָס מויל און אַוואָרף
 גענעבען זיך אויף די אומגעבעטענע געסט, אזוי האָט דער ווידע צו-
 נויפגעלענט די הענד אויפ'ן האַרצען, צונויפגענומען די ליפען מיט אַן
 שטייכעלע, אַריינגעקוקט אַ ווילע דעם הונד אין די אויגען אַרײַן און
 אויסגעשאָסען אַ געלעכטער מיט אַ הילך, — איך מעג שווערען, אז דער
 פּלב האָט פערשטאַנען דאָס געלעכטער. און ניט נאָר פערשטאַנען —
 ער האָט זיך געפונען ווי בעלידיגט. אַ קענען אַ האַלבע מינוט זענען זיי
 אזוי געשטאַנען איינס אַקענען דאָס אַנדערע און געקוקט זיך גלייך אין
 די אויגען אַרײַן, און אפשר נאָך ווינציגער ווי אַ האַלבע מינוט. נאָר
 ביי מיר האָט זיך עס געצויגען איין אייביגקייט. דאָס איז געווען אַ
 שווערער, אַ קריטישער מאָמענט. אַ מענש און אַ היה האָבען זיך בע-
 געגענט און געמאַסטען איינס דאָס אַנדערע מיט'ן קוק, ווער וועמען
 וועט גובר זיין... נאָכדעם איז דעם הונד אַ פנים, נמאס געוואָרען די
 גאַנצע מעשה, האָט ער אַראָפגעלאָזט די פּיערדיגע גולנישע אויגען
 וינע, האָט גענעבען אַ געהינגן מיט'ן גאַנצען מויל, זיך בעלעקט או

ווי שעה איז דער בוים.

אויסגעצויגען, אויסגעטרייסעלט די געלע גלאנצענדיגע פעל, זיך אויס-
געקערעוועט צו אונז, נאָר אָהן אַ שום דרך-אָרץ, מיט'ן הינטען און
שמעקענדיג מיט דער נאָז זיינע אייגענע טריט, האָט ער זיך געלאָזט
געהן זיין וועג.

יענעם מאָג האָבען מיר געגעסען באַרען, נישט קיין שלעכטע
באַרען. נאָר דאָס זענען געווען באַרען, וואָס מײן ווייב האָט געבראַכט
צופיהרען פון שטאָרט.

א. רייזין.

„די קליאטשע“.

א. רייוען.

„די קריאטשע“.

געווירמעט יעם זיידען מענדעלי
צו זיין 75 יעהריגען יובילעאום.

I.

דער ראקאָווער דרדקי-מלמד האָט געהאט גאָר ניט וועניג תלמידים, וויל ער האָט געהאט אַ נאָמען פאר אַ בעל-מדקדק און איז געווען דער איינציגער מלמד אין שטערטיל, וואָס האָט געטראָגען אַ געפרעסמע העמד מיט אַ קראַנען, האָטש אָהן אַ שניפּס, און אזוי ווי דאָס שטערטיל האָט זיך אין יענער צייט אָנגעהויבען רעפּאַרמירען, האָט דער האַרטער קראַנען אַ סך מיטגעווירקט, אז בעלי-בתים, וואָס זענען מעהר גענויגט צו „בילדונג“, זאָלען איהם אָבגעבען זייערע קינדער צו לערנען עברי און אַנפּאַנג חומש.

און דאָך איז איהם דאָס קגעלען אליין וועניג געווען צום לעבען. וויל דער ראקאָווער מלמד, אויסער די ביסעל דקדוק זיינע און אויסער דעם געפרעסמען העמד מיט'ן קראַנען, האָט געלעבט ווי אַ מענש. ער איז געווען דער איינציגער מלמד, וואָס האָט געהאט אַ סאַמאָואַר און געטרונקען פּאַפּאַוו'ס טהי — אזוינס, וואָס ניט יעדער בעל-הבית,

אפילו פון העבערן גראד, האָט זיך עס ערלויבט. צו לעבען ווי אַמעניש
איז קנעלען אליין וועניג געווען און דער ראַקאָווער מלמד האָט געהאַט
נאָך אַזויטיגע הכנסה: מעשה-ביכלעך

עס הייסט ניט, אַז ער האָט אליין פּערפאַסט מעשה-ביכלעך, אַזאָ
קענער איז ער ניט געווען, האָטש און יענער צייט זענען געווען גאַנץ
פיעל מלמדים, וואָס האָבען זיך געריבען אַרום ליטעראַטור... ניט דאָס
בין איך אויסען... דער ראַקאָווער מלמד האָט אין אויבערשטען שופלאָד
פון זיין קאָמאָד געהאַט אַ זעכציג-זעכציג ביכלעך אויף עברי-טייטש
פאַר די שטערטישע מיידלעך, וואָס האַבען ביי איהם גענומען יעדען
פרייטאָג אַ ביכעל אויף שבת.

צווישען די פיעל לעזערינס-מיידלעך איז געווען דער איינציגער
לעזער-יונגעל — איך אליין, איך ווייס ניט פון וואַנען האָט זיך ביי
מיר גענומען די דאָזיגע תּשוקה, נאָר אַ לעזער בין איך געווען אַ מתמיד.
ווען איך וואָלט אזוי פיעל געוואָלט לערנען, ווי לייענען די מעשה-ביכ-
לעך, וואָלט איך געוויס אויסגעוואַקסען דער גרעסטער רב און ווערן
ווייסט, צו וואָלט טאַקע פאַר מיר בעסער ניט געווען... ניט דאָס בין
איך אויסען...

האָטש איך האָב געהאַט צייט אַ גאַנצע וואָך און ניט דוקא ווי דאָ
יודישע מעכטער — נור שבת אליין, דאָך פלעג איך פרייטאָג נאָך האַל-
בען טאָג אויך קומען נאָך אַ ביכעל און פלעג שיער ניט בטל בששים
ווערען צווישען די מיידלעך, וואָס האָבען אָנגעפילט דאָס חדר פון ראַ-
קאָווער מלמד.

די דאָזיגע מיידלעך האָבען מיך שוין גוט געקענט, און האָטש איך
בין געווען אַ בחוריל פון אַ יאָהר 13, האָב איך שוין געוואוסט וואָס
הייסט לייעבע — ערשטענס טאַקע די ראַמאָנען, וואָס איך האָב געלע-
זען זינט 11 יאָהר און, צווייטענס, מיין אייגענער פח הרמיון... אָט צוויי-
שען די מיידלעך-לעזערינס האָב איך געהאַט אַ צוויי-דריי, אין וועלכע
איך בין געווען שטאַרק פּערליעבט. אין וועלכער שטאַרקער — האָב
איך אליין ניט געקאָנט אונטערשיידען.

ביי די דאָזיגע מיידלעך בין איך געווען דער וועג-ווייער, האָטש
ווי זענען אליין אויך געווען גענוג בעהאווענט אין דער דעמאָלדיגער
ליטעראַטור, אָבער צו מיר האָבען ווי זיך ניט געקאָנט גלייכען. עס
זענען געווען אזויגע מעשה-ביכלעך, וואָס איך האָב דורכגעלעזען צו

עמליכע סאָל, אזוי אז איך האָב די גאנצע געשיכטע געקאָנט איבער-
דערצהלען.

דערפאר פלענען זיך אייניגע פון די דאָזיגע מיידלעך ווענדען צו
מיר מיט עצות.

— וואָס זאָנסטו, זאָל איך געהמען דעם „פלינדען בעטלער“.
איך פלעג געהמען דאָס ביכעל אין דער האַנד, בעטראַכטען
און, מורא האָבענדיג פאר'ן ראַקאָווער מלמד, פלעג איך אָנטרעטען
בגנבה אויפ'ן פוס, דאָס האָט געהייסען: געהם אַנ'אנדערס.
און מיט אַ פריינדליכען שטומען שטייכעלע האָט מיר דאָס מיי-
דעל אָפגעראַנקט און דער דאָזיגער שטייכעל האָט מיך געוואַרימט דעם
גאַנצען שבת.

II.

אויב איך האָב געהאַט פערנניגען פריימאַג האָבענדיג עסקים מיט
די מיידלעך ביי די ביכלעך געהמען, פלעג איך דערפאר גענוג אויס-
שטעהן צרות פאר דיוועלבע ביכלעך אין דער-היים.
מיין טאָטע, א יוד, וואָס האָט געזוכט אַ הכלית, האָט ניט געלאָזט
מיך די ביכלעך לעזען און, האַפענדיג מיך ביי אַ מעשה-ביכעל, פלעגט
ער זיך וואַרפען צו מיר:
— דו לייענסט ווידער די נאַרישקייטען איך וועל דיר זיי צוריי-
סען אויף פיצלעך.

און די מאַטע פלעגט אונטערהעלפען:

— עס קאָסט דאָך איהם יעדעס ביכעל דריי קאָפיקעס
פראַקאָט.

— איך בין איהם מוחל די דריי קאָפיקעס... פלעגט דער טאָט-
טע ווערען ברייט — דער עיקר, ער טהוט נאָרנישט... אריינגעטהון
זיך אין די נאַרישקייטען, און נאָר. וואָלט ער האָטש געלייענט אויף
לשון-קודש, איז עפּים אַנדערש. קומט איהם צו האָטש טייטש-ווערבער.

קען ער דעם לשון... קאָן ער עפּים האָבען אַ נויַך דערפּון, אָבער דאָס —
נאַרנישט, — מעשה-ביכלעך אויף עבר-טייטש..
און אַריינקומענדיג אין צאָרן, פּלעגט ער אַ חאַפּ טהון דאָס ביכעל
און בעהאַלטען בייזערענדיג זיך
— אויס מעשה-ביכלעך.
— דאָס ביכעל פּלעגט ער טיר אין אַ פּאַר טעג אַרום אָבגעבען,
ביים אָבגעבען אליין אַ בלעטער טהון דאָס ביכעל, אַ לעז טהון פּאַר זיך
דזקא דאָס סאַמע געדריכטע, וואו רייזע קושט זיך מיט אַדאָלף'ן, רויט
ווערען און ווי אַ פּערשעמטער טיר אָבגעבען מיט די ווערטער:
— געה שוין, טראָג אַוועק אָם די נבול-פה און טהיום והלאה
יאַלסמו ניט וואַגען די אַשפה צו בריינגען אין שמוב.

.III

מאַכט זיך אין אַ האַלב יאָהר אַרום אַ מעשה, אז דער ראַקאָווער
מלמד ווערט עפּים ברוסט-ליידענד און פּאַרהט אַוועק אין דער נובערניע
אַריין צו אַ טומחה אַ דאָקטאָר און כּדי אויסצושלאַגען די הוצאות האָט
ער דאָרט געקויפט אַ נייַ פּעקיל ביכער פּאַר אַ רובל צוואַנציג.
קומענדיג צוריק פּון נובערניע, זאָגט ער טיר גלייך אָן די שמחה.
איך, וואָס האָב שוין ניט געהאַט ביי איהם וואָס צו לייענען באמת און
וואָס פּלעג אַריינגעהן נור פּרייטאָג צוליעב טיינע דריי געליעבטע, ראַט-
הען זיי וואָס צו געהמען, — איך בין מלא שמחה און בעט איהם, ער
זאָל אַזוי גוט זיין טיר ווייזען.
— דאָס זענען אָבער גאָר אנדערע סינים ביכלעך, פּאַר דריי
קאָפּיקעס פּראַקאט קאָן איך זיי ניט געבען, — זאָגט דער ראַקאָווער
מיט אַ מינע פּון אַ סוחר, וואָס האַלט, אז זיין סחורה איז אויסער קאָג-
קורענין און דער קונד העט מיוען צו איהם אָנקומען.
— מילא, טיר וועלען זיך ניט דינגען, — פּערויכער איך איהם
און ביי טיר ווערט שוין געבוירען אַ פּלאַן, ווי אַזוי צו קריגען אַ טשבע
אין שמוב..

דער ראקאווער מלמד האָט אָבער צוזאמען מיט די ביכלעך גע-
בראַכט אַ גוריה:
— פאַר די ביכלעך מוז מען געבען זאלאָג... און איז גלייך
מוסיף:

— איך האָב געבראַכט איין ביכעל, וואָס זאלאָג אליין פאַר איהם
דאַרף מען לאָזען פינף קערבלעך!
— פינף קערבלעך! שפּרינג איך אינטער.
— דאָס איז אַ ביכעל, וואָס מען זוכט, פּערשטעהסטו מיך, —
קוקט מיך אָן דער ראקאווער מלמד מיט אַ זיענער-שטייכעל... דאָס איז
אַ ביכל, וואָס מען צאָהלט פאַר איהם אַ האַלב קערביל פאַר איבערליי-
ענען אליין... דאָס איז, פּערשטעהסטו מיך, „די קליאטשע“ פון אַבראַ-
מאָוויטש...

— די „קליאטשע“, וואָס איז דאָס אַזוינאָם? אויך אַ ראָמאַן?— פּרעג
איך תּמ'עוואַטשע...

— ביזט נאָך אַ זינגעל — לאַכט פון מיר דער ראקאווער מלמד...
אַבראַמאָוויטש מאַכט ניט קיין ראָמאַנען... דו גיב אַ פּרעג טאַקע
דיין טאַטען, וועט ער דיר זאָגען...
— דער טאַטע, פּערוואונדער איך זיך... דער טאַטע לאָזט מיך
אַפילו אַ ביכעל ניט געהמען, — בין איך מיך מודה פאַר פּערווירונג
און האָב גלייך חרטה...

— אַ מעשה-ביכעל ניט אין די „קליאטשע“ יאָ... פון דער
„קליאטשע“ ווייסט דיין טאַטע... דיין טאַטע האָט געלערענט אַטאַל
אין וואַלאָזשין? — ניט ער מיך פּלוצים אַ פּרעג.

האַטש איך פּערשטעה ניט, צו וואָס ער פּרעגט מיך, נאָר אַזוי
ווי איך ווייס, אַז מײן טאַטע האָט יאָ געלערענט אין וואַלאָזשין, ענט-
פּער איך: יאָ!

— אויב יאָ, ווייסט ער פון דער „קליאטשע“, און זאָג איהם
טאַקע, אַז די „קליאטשע“ האָב איך געבראַכט פאַר אַזוינע מענשען וו
דיין טאַטע... זאָל ער אַריינגעהן, וועלען מיר מושווה ווערען...

איך קאָן ניט פּערשטעהן, פון וואַנען איז ער אַזוי זיכער מיט מײן
טאַטען, וואָס איז אַזוי אָנגעשמויסען אויף ביכלעך, נאָר דער זיכערער
טאָן פון ראקאווער מלמד ווירקט אַזוי אויף מיר, אַז איך קום אַהיים און
שים גלייך אויס:

— מאמע, דער ראקאווער מלמד האָט געזאָגט, אז ער האָט פאַר
דיר געבראַכט די „קליאַטשע“...

אין שטוב לאַכען זיך אלע, אויסער'ן מאמען, פונאַנדער...
די מאמע רופט אויס:

— דער בחור איז משוגע געוואָרען פון די מעשה-ביכלעך.
נאָר דער מאמע פערשטעהט עפּים יאָ און ניט און ווענדט זיך
צו מיר געלאַסען:

— קום אַהער, דערצעהל פּאָוואָלי...

איך בלייב דערשראָקען צוליעב דער פּערקאָכטער קאַשע און פּון
שרעק פרעגן איך איבער דעם ראַקאווערס שאלה:

— דו האָסט דאָך געלערענט אין וואָלאָזשין?...

— ביזט משוגע, צי חסר דעה, — לאַכט דער מאמע און שטעהט
צו, איך וואָל ריידען קלאַרע דבורים.

איך בערוהיג זיך אַ ביסעל און דערצעהל די מעשה שוין פינקט-
ליכער.

— דער ראַקאווער מלמד האָט געבראַכט אַ נייַ ביכלעל, ד'ר
„קליאַטשע“... ער זאָגט, אז דו ביזט אַ מבין אויף אזוינע זאַכען...

— אַהא... פּערטיעפט זיך דער מאמע, ווערט ערנסט, אָבער
זומטיטהיג און רופט זיך אָן:

— די „קליאַטשע“ האָט ער געבראַכט... ווי אזוי האָט ער זי
געקראָגען, אז שוין אַ יאָהר צעהן, אז מען זעהט זי ניט... זעה
אַקאַרשט, — ווענדט ער זיך צו מיר נאָר ניט מעשה-מאמע, נאָר
מעשה-חבר.

— ער האָט געזאָגט: די „קליאַטשע“ פון אַבראַמאָוויטש... פּער-
זיכער איך, געריהרט פון מאמע'נס ווייכקייט...

— דאָס איז אַנ'ענין — רופט זיך אָן דער מאמע און איך זעה,
ווי זיינע אויגען ליכטען איהם — איך האָב זי אַפּילו געליענט, רעדט
ער ווי פאַר זיך, אָבער איך וואָלט געווען אַ בעלן זי נאָכאַמאָל
זעהן...

— ער וועט זי דיר געבען פאַר אַ האַלבען רובל... דערקלער איך...
— מעהר פּעהלט ניט, פּטר'ן אַ האַלבען רובל אויף נאַרישקייט.

מישט זיך אַרײַן די מאמע, פאַרענדיג זיך אַרום אַ טעפעל...

— קיין נאַרישקייט איז דאָס דוקא ניט — רופט זיך אָן דער
מאמע... די „קליאַטשע“ איז שוין דוקא נישט קיין נאַרישקייט... נאָר

די קליאטשע.

האלבער רובל איז א סך... אפערטעלע זאָג איהם... נור אויף איבער
שבת...

איך פליה ארויס הענדרום=פענדרום צום ראקאווער און גיב
איהם איבער בסוד, אז מיין טאטע אליין בעט די „קליאטשע“, נאָר ער
גייט נישט מעהר ווי אפערטעלע... נור ביז זונטאָג.
דער ראקאווער מלמד קווינקעלט זיך א ביסעל, זאָגט אָבער, אז
צוליבע דעם טאטען טהוט ער דאָס און גיט אפילו אָהן זאלאָג.
— נור היטען דאָס ווי דאָס אייג אין קאָפּ...
איך זאָג איהם צו, אז איך וועל אָפבריינגען נאָך נייער ווי זי
איז...
און האָפּ זיך ארויס אייף דער גיך, ווייל מיר דאָכט זיך, אז דער
ראקאווער קאָן נאָך הרמה האָבען.
אריינגעקומען מיט'ן ביכעל אין שטוב אריין, זעה איך, ווי דער
טאטע וויל זיין גלייכנילטיג, אָבער ער קאָן נישט. ער געהט מיר אַנט-
קעגען צו דער טהיר, האָפט כמעט ארויס דאָס ביכעל, עפענט אויף און
לעזט דעם שער:
„די קליאטשע“.
און א שטייכעל צוגיסט זיך אויף זיין פנים און באַלד הער איך
זי ער זאָגט:
„געדרוקט בהשתדלות מענדעלי מוכר-ספרים“.
און דער שטייכעל ווערט, נאָך ברייטער און פרייער. קיינמאָל האָב
איך דעם טאטען נישט געזעהן שטייכלענדיג.
— עס איז טאָקע אַ גוט ביכעל? — ווער איד מוטהיג און פרעג
דעם טאטען.
— אַ גוט ביכעל פרענסטו? — פערנעסט זיך דער טאטע, אז
ער רעדט דאָס מיט זיין אייגענעם יונגעל און דערקלערט מיר, אז דאָס
איז נישט קיין מעשה-ביכעל, „נאָר אַ משל, פערשטעהסט, אַ משל“...
ער עפענט אויף ווי דער און לעזט די קליינע ווערטעלעך פון דער
מאָטאָ:

„לסוסתי ברכבי פרעה דמיתוך, רעיתי“.

און גיט שטייכלענדיג צו:

— די קליאטשע האָב איך געליענט אין וואַלאָזשין טאָקע...
איך קריג פאַר דאָס ביכעל גרויס אָבשיי און בעשלים, ווי נור
דער טאטע לענט זיך שלאָפען, וועל איך דאָס אליין דערלעזען ביז איך

דער-פרייה... ווייזט זיך ארויס, אז איך האב טיך טועה געווען. מי עס
האט געהאלטען ביי ליכט-צינדען און די מאמע האט זיך שוין אָנגע-
טהון לכבוד שבת און דאָס שמייכעל פון ליכט-בענטשען איז שוין גע-
ווען אויסגעגאָסען אויף איהר פנים, רופט זיך אָן דער מאמע, אַינ-
בויגענדיג זיך צו דער לאַמפּ, וואָס איז געשטאַנען אויפ'ן טיש צווישען
די ליכטער:

— גיט אַרײַן נאָך אַ ביסעל „גאַזע“ אין לאַמפּ...
דאָס האָט בעדייט, אז דער מאמע וועט היינט ויצען שפעט און
לייענען די „קליאַטשע“...

און אזוי איז טאַקע געווען...
אז דער קנייט אין לאַמפּ האָט שוין ניט געהאַט קיין יניקה און
דאָס פּייעריל האָט קוים, קוים בעלויכטען דאָס מישעל, איז דער מאמע
נאָך אַלץ געוועסען געבויגען און געלייענט די „קליאַטשע“...

ש. אש

מענדעלי מוכר-ספרים

עס איז דאָ ביי מענדעלי מוכר ספרים אַ העלד, פאַר וועלכען איך האָב פון תמיד אָן געהאַט גרויס דרך־ארץ, פאַר וועלכען איך האָב געהאַט גרויס אַבשיי און האָב מיט עהרפורכט באַזאָגעקוקט פון דערווייטענס זיינע טריט, ווי ער געהט אַרום צווישען אונז און זעהט אַלץ און הערט אַלץ און פערצייכלענט זיך אַלץ.

דער העלד איז מענדעלי מוכר ספרים אַליין.
האַט איהר איהם נישט געטראָפּען אויף אייער וועג?
געהט ער דען נישט ווי אַ לעגענדע אַרום צווישען אונז? זעהט איהר איהם דען נישט יעדען זומער אין סליחות־צייט מיט זיין פּערד און וועגעלע, מיט זיינע ספרים אין שוהל־געטעל אַרייַן־פּאָהרען? און אַז אַ יוד געהט אין גרויען פּריה־מאַרגען מיט'ן טלית און תּפילין הינטערן אַרעם פון זיין שטוב אַרויס אין בית־המדרש אַריין, דער גרויער מאַרגען הויבט ערשט אָן צו פּערטרייבען די באַכט פון שטעדטיל, און מיט אַמאָל דערזעהט ער—פון וועג קומט אָן אַ וועגעלע צופּאָהרען, אַ מענדעלי מוכר ספרים זיצט און פיהרט זיינע ספרים איבער יודישע שטעדטליך אַרום—און עס דאַכט זיך איהם, אַז נישט איין מענדעלי מוכר ספרים איז דאָ, נור אַ סך, אַ סך מענדעלעך פּאָהרען איבער די יודישע שטעדט אַרום: און יודען זענען דאָס גאָר פון אַנאָנדער וועלט, נישט פון דער, אויף וועלכער מיר לעבען, נור זיי קוֹר מען אָן פון יענער וועלט, פון וועלכער עס דערצעהלט זיך אין די „מעשה־ביבלעך“. זיי גרעניצען מיט די גן־עדן־התּחמוּנ'ס און

די סמבטינס. דאָרט, וואו די „רויטע יודעלעך“ וואוינען—פון דאָרט קומען זיי אָן, די מענדעלעך. זיין אָנסאנג איז גיין דער לעגענדע.

ווען אונזער ליטעראַטור וואָלט נישט דערגאנגען צו דער צייט, ווען מען שרייבט אויף די נעמען פון די שרייבערס, ווען מען פערצייענט זייערע פערדיענסטען און מען מאַכט זיי יוביל-לעאומס, נור אין דער צייט פון די שלמה גרייגערערס און פון די מהברים פון די „בן מלך'ס“ און בת-מלכה'ס, פון די „חברה קדישא-סעודות“ און „מעשה בג' אחים“, ווען מענדעלי מוכר ספרים וואָלט געווען אין דער פאַר-היסטאָרישער צייט פון אונזער ליטעראַטור,—וואָלט די לעגענדע פון מענדעלין נישט גע-ווען זינע ווערק—נור ער; וואָלט מענדעלי מיט זיין שיין פער-דונקעלט די ווערק זינע; וואָלט צו אונזערע טעג דערגרייכט נישט זיין „פישקע דער קרומער“, נישט זיין „קליאַטשע“, אויך נישט זיין „קליין פּענשעלע“,—נור „מענדעלי מוכר ספרים“ אַליין, מיר וואָלטען געזאָגט אַ לעגענדע פון אַ יודעל „מענדעלי מוכר ספרים“, וועלכער איז מיט זיין פוהר און וועגעלע אַרומגעפאַהרען איבער יודישע שטעט און שטעדטליך און אויף אַלץ גע-האַט אַנ'אויג. ער האָט די פעלדער געזעהן, די הימלען און דאָס וואַסער, די וועלדער פערשטאַנען, די בויער און די וואָלקענס, און מיט אַלע זיך דורכגערעדט, און פאַר אַלע אויס-געגאַסען זיין יודיש האַרץ; און מיט זיין פערדיל זיך דורכ-געשמועסט און מיט געווען זיך דערמיט וועגען פּלל-ישראל; דאָן וואָלט מען איהם געטראָפּען אין טהית און תפילין פאַהרענ-דיג אָדער שטעהענדיג הינטער אַ בוים אויפן וועג און דאָוונען, און זיין פערדיל פאַשעט זיך נעבען איהם; דאָן וואָלט מען איהם געטראָפּען אין יודישע קרעטשמעס זיך אויפהאַלטען. און די לעגענדע וואָלט דערצעהלט פון איהם, ווי ער האָט זיך אין סליחות-צייט אין די יודישע שטעדטלעך געוויזען, אין בית-המדרש פערפאַהרען, זיין פאַק ספרים אויסגעלעגט, מיט יודישע קינדער געהאַנדלט, מעשה-ביכלעך זיי פערקויפט—און דערווייל אונטערגעהאַרט, וואָס הערט זיך ביי יודען, ווי אחינו בני

ישראל לעבען, און וואָלט דערנאָך אַלץ פאַר זיין פּערדיל אויס-
 דערצעהלט, פּאָהרענדיג איבער פּעלדער און וועלדער. אין מיטען
 וואָלט ער אַ וואָרט אַריינגעהאַקט וועגען גאָט'ס וועלט אויך—
 זוי די בוימער דאַונען און די גרעזעליך וואַקסען הינטער דעם
 מלאַך'ס רוט, וועלכער שטעהט נעבען יעדען גרעזעל, און בויט
 עס צו וואַקסען. און דערצעהלט וואָלט ער, ווי גאָטס הימעל
 זעהט אויס איבערן שטעדטיל, אין אַ טאָן אַ גאַנץ יודישען, מיט
 אַ יודישען טעם, ווי עס פאַסט פאַר אַזא יודען, ווי מענדעלי
 מוכר ספרים איז, בעת ער רעדט זיך דורך מיט זיין פּערדיל.
 און נישט איין מענדעלי מוכר ספרים וואָלט געווען, נור אַ
 סך מענדעלעך, מיט איין מאָל וואָלט ער זיך געוויזען אין
 אַלע יודישע שטעדטליך... ווי אַ גייסט וואָלט ער ערשינען,
 אויף זיין מאַנטעל ליעגט דער הויך פון הייליגען שטייב, און
 אין איהם איז איינגעהילט דער הייליגער סוד פון דער לע-
 בענדע.

מענדעלי מוכר ספרים האָט געשאַפּען די שענסטע יודישע
 לעגענדע פון דער לעצטער צייט, אָבער נישט אין זייגע ווערק,
 נור אין זיין פּערזאָן אַליין.

אַז איך בין נאָך אַ יונגעל געווען, בין איך, מיט אַלע
 יונגעלעך צוגלייך, אין די סליחות-טעג, פון מיין חדר געגאַנגען
 אין בית-המדרש אַריין. דאָרט איז געשטאַנען דער יוד מיט
 זיין טיש ספרים אויסגעשטעלט, וועלכער כלעגט תמיד די טעג
 אַנקומען צופאַהרען מיט זיין פּערד און וועגעלע אין אונזער
 שטאָדט אַריין, און האָב ביי אים, פאַר די פאַר גראַשען, וואָס
 די מאַמע האָט מיר געגעבען, יודישע ספרימלעך געקויפט. איך
 געדענק, אַז אויף קיין זאַך איז מיר ביי מיין מוטער ניט אַג-
 געקומען אַזוי גרינג אַ פאַר גראַשען אַרויסצוקריגען, ווי אויף
 ספרימלעך. דערמיט האָב איך זי גענומען. קוים האָב איך אַרויס-
 געזאָגט, אַז איך וויל אַ פאַר גראַשען אויף ספרימלעך צו קויפען—
 האָט מיין מאַמע באַלד די גראַשענס אַרויסגענומען פון איהר

טאש און זיי מיר איבערגעגעבען מיט אַ תּשׁוּאַת־חַן, מיט אַ אַזױ-
 געהויערער צופריעדענקייט, וועלכע האָט אויסגעדריקט שטאַלץ
 אויף איהר קינד, וואָס קויפט זיך שוין ספּרימלעך.
 פאַר דער טהיר פון בית־המדרש האָט זיך געפאַשעט דאָס
 פּערדיל. און, ווי מענדעלי בעשרייבט, זענען טאַקע חדר־יונגלעך
 אַרום געשטאַנען און אַרויסגעצופּט די האָהר פון דעם אַזױ אויך
 שוין אַרימען עק. דאָס פּוהרעל מיטן פּערדיל איז עפּיס געווען
 אַ קהלשע זאַך, און אַזױ ווי ביי מענדעלין איז געשריבען, האָט
 בען מיר, חדר־יונגלעך, עס געפּיטערט מיט אונזערע מאַכלים;
 נישט איין האַלבען בייגעל, איבער וועלכען אַ יונגעל האָט גע-
 האָט אַ ברכה געמאַכט, האָט דאָס פּערדיל אויפגעעסען... אין
 בית־המדרש ביי זיין טיש און זיינע ספרים איז געשטאַנען דער
 יוד, וועלכער האָט זיך געפּיהלט אין בית־המדרש גאַנץ היימיש.
 דאָרט, פאַרן עמוד האָט מען אַ קדיש אָפּגעזאָגט, און ער איז
 זיך געשטאַנען ביי זיין טיש און האָט זיך אויף אַ מאַשינדעל
 אַ יאַיכעל געקאַכט—ער מעג; דאָס בית־המדרש איז זיין היים.
 וויפּיעל קדושות האָט דאָס קאַכענדע יאַיכעל זיך אָנגעהערט,
 וויפּיעל קדיש־יתום! שוין דענסטמאַל פּלעג איך ביי דעם יו-
 דען, צווישען אַנדערע מעשה־ביכלעך, „מעשה בג' אחים“ און
 „יוסיפין“ און „מעשה משתי קצבים“ קויפען מענדעליס אַ ביכלעל
 אויך. איך האָב דענסטמאַל זעהר געגלויבט אין אַלץ, וואָס די
 ביכלעך שרייבען, און האָב טאַקע געגלויבט, אַז אַ יאַ מענדעלי
 איז דאָ במציאות, און אויף יעדען מוכר ספרים, וואָס איז גע-
 קומען אין אונזער שטעדטיל אַריין, האָב איך געגלויבט, אַז
 דאָס איז עס דער „מענדעלי“ אַליין. שפּעטער האָב איך גע-
 וואוסט, אַז דער ריכטיקער מענדעלי איז אין אַנדערע שטעדט-
 לייך אַרומגעפּאַהרען, און איך האָב אַדץ געוואָרט, ווען וועט ער
 אונזער שטעדטיל פּערפּאַהרען. פון דענסטמאַל האָב איך זעהר
 געגלוסט מענדעלין צו זעהן.
 איך בין דערנאָך עלטער געוואָרען און אַליין אַ שרייבער
 געוואָרען און דערוואוסט זיך, אַז נישט אַלץ, וואָס אין די
 ביכלעך שטעהט, איז אמת, נור מענדעלין האָב איך אַלץ גאָר

געגלוסט צו זעהן, צום ערשטען מאל איהם צו טרעפען אין אַזאַ יודיש שטעדטיל ביי אַ שטענדער ספרים. דאָס מזל האָט אָבער אַזוי נישט געוואָלט, און מיר איז געווען בעשערט צו בעגעגען מענדעליץ אין זעהר נישט קיין יודיש אָרט, און אין אַ גאַנץ אַנדער סביבה, צווישען אַנדערע „פעלדער“ און אַנדערע „וועלדער“, ווי מענדעלי בעשרייבט.

דאָס איז געווען פאַר עטליכע יאָהר* אין דער שווייץ אין ציריך און בין געוואָהר געוואָרען, אַז מענדעלי וואוינט אין גענף. איך בין געפאָהרען צו איהם קיין גענף, און האָב איהם אַהין געפיהרט אַ מתנה מיין „שטעדטיל“, וואָס איז דאָן נישט לאַנג געהאַט ערשיענען. צו מענדעליץ בין איך געפאָהרען דורך די שווייצער-בערג, איבער די שווייצער-זעען. עס איז גראָד געווען אין „יענע טעג“, אין חודש אלול. ביי אונז אין די שטעדטליך שאַלט שוין דער קול-שופר, און די מענדעלעך ווייזען זיך שוין, און דאָ פאָהר איך אין אַ שוויי-צער-שטעדטיל, אין אַ פריה-מאָרגען, דער נעבעל ליגט נאָך אי-בער די בערג, און פון די בערג הערט זיך דאָס קלינגען פון די גלעקלעך, וואָס הענגען אויף די העלזער פון די קיה, און דאָ הערט זיך דאָס בלאָזען פון דעם פאַסטן'ס האָרן, און די גאַרגעל-שטים פון אַ שווייצער-מויד. דאָרט מוזען שוין די פרעמדע מוהמעס קומען צופאָהרען פון דער פרעמד אויף די קברים פון די אבות, בעטען „את המתים בעד החיים“, - און דאָ פאָהר איך איבער דער גענפער זעע, דאָס וואַסער איז ווי אַ דורכזיכטיגער בלויער הימעל-וואַלקען, גלאַנצט זיך אויף דער זון, און אַרום און אַרום איז די וועלט אַרומגעשלייערט אין אַ זיכטיגען דורכזיכטיגען נעבעל, און פאַר מיר לייכט זיך דער

* דער אַרטיקל איז געשריבען געוואָרען צו מענדעלעס 75 יאָהריגען יוביל-לעווה אין יאָהר 1910 און פאַרעפנטליכט אין אַ ספעציעלע אויסגאַבע פון „פריינד“.

גלענצענדער שניי אין דער זון אויף דעם שפיץ פון „מאָנבלאַן“. איך דרעה מיך אַרום איבער די גענפער גאַסען. מען רעדט פראַנצויזיש, און געה פּרעג זיי וואו עס וואוינט דאָ אונזער מענדעלי מוכר ספרים. און היינט האָבען מיר אלול-טעג...

דאָך זיך דערפּרעגט, קום אַריין, די דיענסט מעלדעט מיך אויף רוסיש, און מען פיהרט מיך אַריין, און איך בלייב שטעהן פאַר אַנאַלטען מאַן מיט אַ איבסען-געזיכט.

איך מוז זאָגען דעם אמת, אַז דענסטמאַל האָט זיך מיר געדאַכט, אַז נישט דאָס איז דער מענדעלי מוכר ספרים, דאָס איז נור זיין משל, דער ריכטיגער מענדעלי מוכר ספרים, דער אמת'ער מענדעלי איז ערגיץ העט, העט אין די יודישע שטעדט-ליך, און פיהרט אַרום זיין פוהר'ל מיט ספרים און האַנדעלט אונטער מיט יודישע קינדער.

ווי דען אַנדערש? היינט איז דאָך אלול-טעג... אָ, פיעל האָט ער צו טהון!...

נור שפּעטער, ווען מיר זענען געבליבען אַריין, און איך האָב איהם פאַרגעלייענט אַ קאַפיטעל פון „שטעדטיל“ און ער איז געזעסען צוגעמאַכט די אויגען און צוגעשאַקעלט מיר מיט'ן קאַפּ-האַב איך איהם דערקענט: אין זיינע לאַנגע גלייכע קניי-שטען פון זיין הויכען שטערן, אין זיין ערנסטען שמייעל-דאָס איז ער דאָך, דער אַלטער בעקאַנטער מענדעלי פון אונזער שטעדטיל, פון אַמאָליגע קינדער-יאָהרען, דאָס איז ער דאָך, דער אַלטער בעקאַנטער.

וואָס טהוט ער דאָ? היינט, אין אַזאַ צייט, אין די אלול-טעג? אין די יודישע שטעדטליך-אָ, פיעל איז דאָ צו טהון!..

אַז איך בין דערנאָך צוריקגעפּאַהרען, האָב איך געלייענט זיינע קליינע העברעאישע נאָוועלען. איך האָב שוין נישט גע-זען די גלענצענדע וועלען פון גענפער זעה, דאָס גיסענדע ליכט פון מאָנבלאַנער שניי, איך האָב זיך צוגעהערט צו מען-

רענען מענדעליץ.

דעלי'ס לשון קודש, און איך האָב דאָס געפיהל געהאַט, עס
איז שבת-צונאַכט, די צוויי לייכט פון הבדלה ברענען זיך אויפן
טיש און איך הער מיין פאָטער'ס קול, וועלכער זיצט מיט
זיין גרויער באָרד ביים טיש, און ביים שיין פון די צוויי
הבדלה-לייכט הער איך איהם מיט זיין שטים מדרש-לערנען פון
אַ גרויס, גרויס ספר אַרויס...

בן-עמי

ד' מענדעלי שבעל פה

זער גרויסער שרייבער ליידיגט ניט אויס אינגאנצען זיין נשמה אין זיין שרייבען. נישט תמיד וויל ער און אויך נישט תמיד קאָן ער אַרויסגעבען אַלץ, וואָס ער פיהלט, דענקט און זעהט. און דעריבער, אַז מען קען נאָר די שריפטען, קען מען נאָך ניט אינגאנצען דעם שריפטשטעלער אויסער דעם שריפט־שטעלער שבכתב, איז נאָך תמיד דאָ דער שריפטשטעלער שבעל פה, וואָס איז אַפטמאָלס גרעסער און אינטערעסאַנטער פון דעם ערשטען. אונזער זיידע ר' מענדעלי שיחיה געהערט געוויס צו די דאָזיגע שרייבער, וואָס האָבען גאָר אַסך געלאָזט ביי זיך און אין זיך. אפשר אַסך מעהר פון דעם, וואָס ער האָט אונז געגעבען אין זיינע שריפטען. ער אַליין האָט מיר פיעל מאָל געזאָגט, אַז דאָס, וואָס ער האָט אָנגעשריבען, איז נאָך זעהר ווייט פון דעם, וואָס ער האָט געהאַט צו זאָגען און וואָס ער וואָלט געדאַרפט זאָגען.

אַבער אָהן זיין עדות זאָגען איז דאָס קלאָר פאַר יעדערן, וואָס שטעהט נאָהענט צו ר' מענדעלין, וואָס האָט געהערט זיינע רייד, זיין דערצעהלען ביי איהם אין זיין קאַבינעט, אַז איהר בלייבט מיט איהם איינער אַליין אַדער מיט אַ פאַר גוטע פריינד משלנו, אַדער גאָר, אַז איהר געהט מיט איהם שפאַצירען און האָט עפּיס אַ בעגעגעניש, וואָס עפענט פּלוצלונג זיין האַרץ אַדער זיין מחשבה.

דעם דאָזיגען ר' מענדעלי שבעל פה וועל איך דאָ פרוֹבען אַבמאָלען, אַזוי ווי איך קען איהם און פערשטעה איהם.

II

אין זוהר ווערט דערצעהלט: איינמאָל איז רבי אבא נע־

גאנגען אין וועג מיט רבי יצחק. זענען זיי פארבייגעגאנגען פארביי אַ גאַרטען, וואו עס האָבען געוואַקסען רויזען. ר' אבא האָט אַבגעריסען אַ רויז און איז געגאנגען ווייטער, האַלטענדיג די בלום אין דער האַנד. איז זיי אַקעגענגעקומען ר' יוסי. — אַ, איך פיהל דאָ נאָהענט די שכינה, — האָט רבי יוס געזאָגט. — און אָט זעה איך זי אין דער האַנד ביי ר' אבא, וואָס וועט געוויס איצט אונז דערקלערען גרויסע זאַכען און סודות.

— זען זיך, מיין זוהן, — האָט ר' אבא געזאָגט. זיי האָבען זיך אַלע אַנידערגעזעצט אויפן גראָז אין שאַטען פון אַ בוים, און שמעקענדיג די רויז, האָט ר' אבא אָנגע-הויבען זאָגען תורה.

שטעלט אַריין אין דעם זיס שענעם און גייסט-רייכען בילד ר' מענדעלין אָנשטאַט רבי אבא, וועט דאָס זיין די בעסטע פאַרשטעלונג פון איהם סיי שבפתח, סיי שבעל פה. יא, אַ תלמיד-חכם מיט אַ גרויסער קינסטלערישער און פאַר-עטישער נשמה, וואָס פעראַייניגט אין זיך תורה, חכמה און היי-סע לייעבע צו אַלע שענקייטען פון דער נאַטור-דאָס איז ר' מענדעלי אין שרייבען, דאָס איז ער נאָך מעהר אין לעבען. ר' מענדעלי צווישען דער נאַטור! ר' מענדעלי, ליגענ-דיג אין טיעפען גראָז, ר' מענדעלי אויסציענדיג זיך אויפן זאַמד ביים ברעג ים, ר' מענדעלי אין וואַלד! אַ, דער וואַלד! קיינער, דאָכט זיך, האָט ניט אַזאַ שטאַרקע, הייסע לייעבע צום וואַלד, ווי ר' מענדעלי. קיינער פערשטעהט ניט דעם לשון פון די בויער און פון די פויגלען, ווי ער. מען דאַרף איהם זעהן צווישען דער נאַטור, פערברענגען מיט איהם אויסער דער שטאַדט, מען זאָל פיהלען די גאַנצע טיעפקייט און שענקייט פון זיין פאַעטישער נשמה.

ר' מענדעלי איז בטבע נישט פון די שטאַרק ווייכע און זיסע מענשען, וואָס זייער האַרץ איז אַ מיין אַכסניא, וואָס אַ יעדער קאָן אַהין אַריינפאַהרען גלייך מיט'ן דישעל. ניין, ער איז אַמאָל זעהר האַרט און קאָן אַזוי אויפנעמען אַ פנים חדשות,

אז יענער זאל פערזאָגען דעם צעהנטען. ער האָט פיינט בתכלית
שנאה אָטאָ די זיסע מענשען, וואָס ער רופט זיי „פעטערס“
און וואָס זענען תמיד „צוקער מיט לאַקריצע“. עס טרעט אין
איהם אָפט אַרויס דער קאַלטער תלמיד חכם, דער בעל הלכה.
אַבער נעמט ער נור די רויז אין די הענד און גיט אַשמעק
דעם זיסען ריח פון דער נאַטור, ווערט ער באַלד אַן אַנדערער,
בעקומט אַ קינדערש זיס שמייכלע, הויבט אָן טרוימען—ווערט
דער בעל האגדה.

את חטאי אני מוכיר. אַז איך האָב מיך בעקאַנט מיט
ר' מענדעלין, האָב איך זיינע שריפטען נישט געלייענט. דאָס
איז געוועזען אין יאָהר 1886. איך בין צוריקגעקומען פון דער
שווייץ, וואו איך האָב פערבראַכט פינף יאָהר. דענסטמאָל איז
נאָך גישט געוועזען נישט קיין יודישע, נישט קיין העברעאישע
ליטעראַטור אין אַמת'ן זין. עס זענען געוועזען מענשען, וואָס
פלעגען צייטענווייז לעזען. אָבער דאָס איז געוועזען אַ דבר
טפל. ווער שמועסט יודיש, האָט מען נאָך גענומען לייענען,
ווען מען האָט זיך געוואָלט אַ ביסעל פרעהליך מאַכען מיט
דברי חול, אַ ביסעל לאַכען. און ביים דעמאָלטיגען לעזער איז
געוועזען אַלץ איינס: „דאָס קליין מענשעלע“ אָדער „דאָס פויר-
לישע יונגעל“, און אַזוי פלעגט מען טאַקע רעכענען בנשמה
אחת ר' מענדעלין און ליגעצקין אָהן אַ שום להבדיל. ווייל
דער עולם, וואָס האָט דענסטמאָל געלעזען דברי חול, האָט
באמת נישט געוואוסט צו אונטערשיידען צווישען ארור המן און
ברוך מרדכי.

אמת, ר' מענדעלי איז געוועזען מעהר ווי אַלע אַנדערע
בעקאַנט צווישען דער יודישער אינטעליגענץ; אָבער געוויס
מעהר מיט זיין תולדות-הטבע, וואָס איז אין יענער צייט גע-
וועזען שטאַרק אין דער מאַדע, איידער מיט זיין קלאַסישער
קלאַסישע. דער המון האָט פון איהם גאָר וועניג געוואוסט
נאָך אַפילו אין די ניינציגער יאָהרען. דער גרויסער מפורסם

איז ער עוואָרען די לעצטע פינף-און-צוואַנציג יאָהר, אַז עס איז אויסגעוואַקסען אַ יודישע נאַציאָנאַלע אינטעליגענץ. פּער-גלייכט זעם פינף-און-צוואַנציג-יאָהריגען יובל, וואָס אייניגע גוטע פריינד מיט מבשה מרגלית בראש (מערקווירדיג-לויטער אַסימילאַטאָרען) האָבען געפייערט אין אָדעס, מיט דעם פּופציג-יאָהריגען יובל, וואָס איז געוועזען אַן אמת'ער יודישער פּאָלקס-יום-טוב... אמת, פאַר דער צייט איז ר' מענדעלי אַליין אויך אויסגעוואַקסען צוויי מאָל אַזוי גרויס. אין ערשטען פּעריאָד איז ער געווען דער בורא פונ'ם נייעם שענעם יודישען לשון; אין צווייטען פּעריאָד האָט ער געשאַפּען דעם וואונדער-שענעם נייעם העברעאישען לשון. מיט זיין ערשטער אַרבייט האָט ער געעפּענט אַ וועג פּרצ'ן און שלום עליכ'מ'ן; מיט דער צווייטער-אחד העמ'ען און ביאָליק'ן.

אַבער נחזור לעניננו. איך האָב אין יענער צייט פון ר' מענדעלין נור געהערט. אמת. שוין קינדווייז, אַז איך בין אַלט געוועזען אַ יאָהר ניין, האָב איך אַמאָל געהערט לייענען די „טאַקסע“—און דער גאַנצער עולם האָט געלאַכט; אויך געדענק איך, אַז איך בין שוין אַרויס לתרבות רעה, עס הייסט, ווען איך האָב שוין געלערנט אין אָדעסער תּלמוד-תּורה (אין יענער צייט איז זי געוועזען זעהר טריף ביים עולם, ווייל מען האָט געלערנט אָהן היטלען). האָט דער לעהרער פון „טשיסטאָפּיסאַ-ניע“ געבראַכט דאָס „קליינעם מענשעלע“ און געלייענט אין קלאַס, וואו אַלע לעהרער האָבען זיך צונויפגעקליבען—און מען האָט ווייטער שטאַרק געלאַכט. אָבער ווער דער מחבר איז גע-וועזען, האָב איך ניט געוואוסט. פונדעסטוועגן, אַז איך בין נור צוריקגעקומען קיין אָדעס, איז איינער פון מיינע ערשטע ווי-זיטען געוועזען ביי ר' מענדעלין.

דעם אדם גדול האָב איך אין איהם ניט באַלד דערשפּירט. ערשטענס, ווייל איך אַליין בין געוועזען נאָך אַ ביסעל אָבגע-ווייטערט דענסטמאָל פון דער וועלט, צו וועלכער עס האָט גע-

הערט ר' מענדעלי, און נאך ניט אינגאנצען צוריק אריין אין איהר. צווייטענס, בכל גדלו ותפארתו ווייזט זיך ר' מענדעלי נאך אין נאָהענטער פריינדשאַפט, וועל ער פיהלט זיך, ווי ביי זיך און מיט זיך. אין אַגעזעלשאַפט פון מענשען, וואָס זענען איהם ניט גאַנץ נאָהענט ברוח, איז ר' מענדעלי גאָר אַנדערש און מאַכט ניט דעם רושם, וואָס ער וואָלט געדאַרפט מאַכען. ווייל ער, גלייך ווי אַסך אַנדערע גרויסע מענשען, פערגעסט אָפט, אַז זיין גרויסקייט איז אין דעם, וואָס ער איז און ניט אין דעם, וואָס ער איז ניט. און אַז מען וויל זיך ווייזען ניט דאָס, וואָס מען איז, ווייזט מען, פערשטעהט זיך, אויס פיעל קלענער, ווי מען איז, און אַמאָל ווייזט מען גאָר אויס גאָרנישט.

עס האָט אָבער גאָר ניט פיעל געדויערט, ביז מיר האָר בען זיך אמת צוגעבונדען איינער צום אַנדערען—און ר' מענדעלי האָט אָנגעהויבען וואַקסען אין מיינע אויגען מיט יעדען טאָג, מיט יעדער שעה, סיי אַלס שרייבער, סיי אַלס תלמוד חכם און אַלס גרויסע פּאָעטישע און קינסטלערישע נשמה.

II

אײַך קאָן זאָגען, אַז פון ערשטען מאָל אָן איז כמעט ניט צורויס איין שורה פון ר' מענדעלי'ס פעדער, וואָס ער האָט זיי מיר פריהער ניט געלייענט, אַחוץ, פערשטעהט זיך, די לעצטע יאָהרען, וואָס איך האָב פערלאָזען אָדעס. יאָ, ר' מענ-דעלי האָט לייעב צו זייענען זיינע שריפטען אין כתב-יד זיינע גוטע פריינד, און אַמאָל אויך גלאַט גוטע בעקאַנטע. ר' מענ-דעלי'ס כתב-יד! איך האָב אויף מיין לעבען, דוכט זיך מיר, שענערס ניט געזעהן, פשוט אַן עכירה צו דרוקען. די האַנדי-שריפט איז פּמעט אַזוי שען, ווי דער אינהאַלט. עס ווייזט זיך אייך אויס, אַז דאָס זענען ניט קיין שורות מיט אותיות, נור שווערען קליינע, וואונדערשענע פּעריל.

הערען ר' מענדעלין זייענען זיינע זאַכען איז איינע פון

די גרעסטע תענוגים, וואָס מען קאָן האָבען. דענסטמאָל פיהלט איהר און הערט ניט נור דאָס, וואָס ער האָט געזאָגט, נאָר אָבער אויך דאָס, וואָס ער האָט געדאַרפט זאָגען און וואָס איז איבערגעבליבען ביי איהם אין דער נשמה. דער לייענען זיינער איז אַ מין פירוש אויף יעדען וואָרט, אויף יעדען זאָץ. וואָרום ר' מענדעלי שרייבט תמיד בשתי אנפין. תמיד איז דאָ אַ רמו, תמיד אַ ניט דערמאָלטער טיעפער פאָן, וואָס זעהט זיך עפיס ווייט, ווייט בעדעקט מיט אַנעבעל. אַ קנייטש מיט'ן שטערן, אָדער מיט דער נאָז, אַ פינטעל מיט די קלוגע, קורצזיכטיגע אויגען—און ניט נור איהר פערשטעהט, איהר זעהט בחוש דעם רמו, דעם נמשל, עס טרעטען אַרויס פאַר אייערע אויגען לע- בעדיגע בריאות מיט אַלע זייערע העויות, און איהר זעהט פאַר אייך די גאַנצע אָפגעמאָלטע וועלט, גלייך ווי זי לעבט, ריהרט זיך מיט אַלעמען, וואָס איז אַרום איהר. ר' מענדעלי'ס לייענען איז בכלל פרימיטיוו, איינפאָך, כמדבר איש אל רעהו, אַפילו ווען ער לייענט פאַר אַ גרויסען עולם בפומבי. און אין דער נאָטירליכער איינפאָקייט ליגט די גאַנצע שענקייט פון זיין לייענען, וואָס איז באמת מייסטערהאַפט. איין חסרון: אַז איהר האָט געהערט די זאָך לייענען מפיו של מענדעלי אין כתב יד, איז דער רושם דערנאָך, אַז איהר לייענט עס אָפגעדרוקט, אָפט שוואַכער. און עס דאַרף אַוועקגעהן אַ צייט, איך זאָל נאָך אַמאָל פיהלען די פריהערדיגע שענקייט אין דער אָפגעדרוקטער זאָך. אָבער תמיד, ווען איך לייען איהם, זעה איך איהם אַליין, ר' מענדעלי'ן, פאַר זיך, הער זיין לייענען קול, זעה זיין קנייטשען מיט'ן שטערן, זיין דרעהען מיט דער נאָז, זיין פינט- לען מיט די גוטמוטיגע קלוגע אויגען, זיין איראָניש אָדער סאַרקאָסטיש שמייכעלע, וואָס מען קאָן קיינמאָל נישט פערגעסען. אַז מען מאַכט איהם אַ בעמערקונג, שפאַרט ער זיך שטאַרק אין אָנהויב, אָבער דערנאָך פערבעסערט ער, אויב די בעמער- קונג איז אַריכטיגע.

טרויעריג, אָבער אויך וואַרים און זיס ווערט מיר אויפ'ן האַרצען, אַז איך דערמאָן זיך אָן ר' מענדעלי'ס קאַבינעט, צום

הענין מענדעלין.

מיינסט אויף דער געוויסער באַזאָרנע גאַס, וואו עס איז גע-
וועזן אַמאָל די אַלטע תלמוד-תורה, וואָס האָט נאָך נישט גע-
האַט איהר אייגען הויז. איך האָב מיך אויך בעזעצט אויף דער
באַזאָרנע, וואָס איז זעהר לאַנג-אַ ווערסט לערך און פונקט
אויפֿן אַנדערן עק-נאָהענט שוין דער ים.

נאָ, איצט זענען מיר שוין שכנים, האָט מיר ר' מענ-
דעלי געזאָגט, צו איך בין צו איהם געקומען: וועט מען קע-
נען אַמאָל שיקען לייגען איינער ביים אַנדערן מילכיגע לעפעל,
אַ יודן-טעפיל און כדומה, אַזוי ווי סע פיהרט זיך צווישען
עכנים. און דערביי דאָס בעקאַנטע שמייכלעלע אויף די דינע
ליפען, וואָס אין דעם ליגט אַלץ.

אין דער צייט איז ר' מענדעלי נאָך געוועזן אַליין ווייט
פון אַלעמען, פון די אונזעריגע, הייסט עס. איך בין געוועזן
דענסטמאָל כמעט פון די ערשטע אין אַדעס-פון די שרייבערס,
הייסט עס, וואָס איך פלעג אָפט צו איהם אַריינגעהן און האָב
מיך מיט איהם בעפריינדעט.

אמת, דענסטמאָל, איז אַ חוץ ליליענבלום, וואָס מחמת
זיין פערביטערטען אינערן לעבען האָט ער קיינמאָל נישט שטאַרק
ליעב געהאַט זיך צונויפצוקומען און האָט זיין גאַנץ לעבען
כמעט נישט געוואוסט פון שבת אַחים גם יחד, איז נאָך אין
אַדעס קיינער נישט געוועזן. אחד העם האָט שוין יאָ געוואוינט
אין דער צייט אין אַדעס, אָבער ער איז נאָך נישט געוועזן
„אחד העם“, ווייל ער האָט נאָך נישט אָנגעהויבען צו שרייבען,
און קיינער האָט פון איהם נישט געוואוסט, אַחוץ אַ קליינעם
קרייז פון משכילים.

ביי ליליענבלום'ען האָב איך בעגעגענט ראַבניצקין, וואָס
פלעגט אָפט צו איהם אַריינגעהן. ער איז מיר פונ'ם ערשטען
מאָל שטאַרק געפעלען, און איך האָב מיך צו איהם שטאַרק
צוגעבונדען, אַזוי אַז ער איז געוואָרען ביי מיר אַ בן בית און
פלעגט כמעט אַלע טאָג צו מיר אַריינגעהן, און דורך זיין ליעב-
ליכען כאַראַקטער, זיינע איידעלע איינפאַלן און אמת'ע ליעבע
צום פאָלק און אויך זיין שטאַרקער חבת ציון איז ער מיר

אלץ געוואָרען נאָהענטער. אז ער האָט אָנגעהויבען מאַכען פּלע-
נער וועגען אַרויסגעבען זאַמעלביכער אין אָנהויב אין יידיש
און נאָכדעם אין העברעאיש-דעם „פרדס“, האָב איך איהם בע-
קענט מיט ר' מענדעלין. און אזא גליק האָט שוין דער דאָזי-
גער „רויטיטשקער“ (ווי מיר רופען איהם), אז ער האָט ביים
זיידען אויך שטאַרק נושא חן געוועזען, און ער האָט איהם ניט
אַפגעזאָגט קיינמאָל אין קיין שום זאַך. און אז ראַבניצקי איז
געוואָרען „משל לאדם שיש לו פרדס“, האָט איהם דער זיידע
געגעבען פאַר זיין „פרדס“ אייניגע פון זיינע בעסטע און שענס-
טע פּלאַנצען, און וואָס מיר האָבען אַלע, פּערשטעהט זיך, פרי-
הער געהערט לייענען אין כתב יד.

פון דענסטמאָל אָן איז רבניצקי אויך געוואָרען איינער
פון די נאָהענטסטע צום זיידען. אזוי האָט זיך אין אַדעס פּער-
וויקעלט דענסטמאָל דער סופרישער קנול, וואָס איז אלץ גע-
וואַקסען און געוואַקסען, אַלעמאָל צוציהענדיג נייע פּוחות. באַלד
איז צוגעקומען אחד העם, וואָס איז פּלוצלינג בין יום ובין
לילה אויסגעוואַקסען אין אַ אומגעווענהליכער ערשיינונג מיט
זיינע „פרורים“, „תורה שבלב“, „הפּהנים והעם“, וכדומה. דער-
נאָך האָט זיך אין אַדעס בעזעצט דובנאָוו, דענסטמאָל נאָך אַ
האַרטנאַקיגער אַסימיאַטאָר און קאָסמאָפּאָליט, וואָס איז אָבער
גיך בטל געוואָרען בששים. דאָן לעווינסקי-ואחרון אחרון חביב.
דער דעצטער איז צוגעקומען דער יונגסטער און דער גרעסטער,
וואָס איז אַלע איבערגעוואַקסען—ביאליק בכבודו ובעצמו. און
אזוי איז די שטאָדט, וואָס איז ווייטער, ווי אַלע, פון יודישקייט
וואו אַפילו דאָס געמיינע פּאָלק איז אויך אין גרעסטען טייל
אַסימילירט און וואו נאָך מיט אַ יאָהר פּופּצעהן צוריק האָט
מען שוין געקאָנט געפונען יודישע „באַסיאַקעס“ און הונדער-
טער קינדער, וואָס ווייסען ניט, וואָס איז אַן אַלף, די שטאָדט,
וואָס אַליין האָט זי ניט געשאַפען אַפילו דעם מינדעסטען ספר—
געוואָרען דער צענטער פון די שענסטע און בעסטע יודישע
סופרישע קרעפטער.

אָבער איך בין פּערלאַפּען אַ ביסעלע צו ווייט.

III

יא, ר' מענדעלי'ס קאבינעט, דאָס איז געוועזען פאַר אונז
 אַ מין מקום קדוש און מקום תורה, וואו מען פיהלט זיך אַזוי
 וואויל, אַזוי ווארים און אַזוי ליעבליך און אויך אַזוי ווייט פון
 דער געמיינער טעגליכער וועלט. צום בעסטען האָט מען זיך
 דאָרט געפיהלט שבת אָדער יום-טוב, וואָרום שבת איז ר' מענ-
 דעלי גאָר אַן אַנדערער, אַ שבת'דיגער, און דער עונג שבת איז
 אינגאנצען אויסגעגאַסען אויף זיין פנים, און יום טוב איז ער
 אַ יום טוב'דיגער, אַ ווייכער, אַן אויפגעלעגטער, מיט'ן גוטען
 יום-טוב'דיגען שמייכל אויפ'ן פנים. מען דאַרף נישט פּערגע-
 טען, אַז ר' מענדעלי איז קודם כל אַ תלמיד חכם, אַ למדן און
 אַ חריף. אַז מען פּערנעמט זיך ניט מיט דײַטעראַטור, שלעפט
 ר' מענדעלי אַרויס דעם תנכ'ל אָדער אמדרש אָדער גאָר אַמאָל
 אַ גמרא, נאָר אָפּטער זיין טייערן ליעבלינג-דעם תנכ'ל, און
 הויבט אייך אָן ווייזען חידושים, אַנווייזען שווערע, ניט פּער-
 שטענדיגע ערטער, וואו עס איז פּלה מוקשה, ניט גלאַטיג...
 און דערנאָך, אַז איהר זעהט שוין גוט, אַז איהר וועט פון דעם
 פּסוק ניט אַרויסקריכען, הויבט אייך אָן ר' מענדעלי צו בע-
 דייכטען און דערקלערען דעם ענין, פּערנלייכענדיג מיט צוואַנג-
 ציג אַנדערע פּסוקים אָדער ווערטער-און פּלוצלינג ווערט אייך
 די זאך אַזוי קלאָר און עס ווערט אייך אַזוי ליכטיג אין די
 אויגען, אַז איהר שפּרינגט אונטער פון התפעלות. יא, אין דער-
 קלערען און בעדייכטען די שווערסטע ערטער אין תנכ' איז ר'
 מענדעלי איינער פון די גרעסטע און שאַרפּסטע מייסטערס-ער
 האָט אַזוינע רייכע און טיעפע איינפאַלען אין דעם ענין, אַז
 אָפט בעוואונדערט איהר אין איהם דעם גרויסען חריף, ווי דעם
 גרויסען קינסטלער. עס איז באמת אַ גרויסער שאַדען, וואָס ר'
 מענדעלי האָט נישט געמאַכט קיין פאַרקעוונגען פון תנכ' פאַר
 יונגע דייט, אַזוי ווי מיר האָבען איהם אָפט פּערגעלעגט. נאָך
 מעהר שאַדען איז, וואָס אַלע זיינע גלענצענדע דערקלערונגען

ווען ניט פערטריבען געוואָרען און וועלען אזוי פּערגינסען ווערען.

די ביבעל־קריטיק האָט ר' מענדעלי, גלייך מיט אַלע אַנדערע אמת'ע גרויסע קענער פון תנ"ך, פיינט בתכלית השנאה און מאַכט פון איהר תמיד חוכא וטלולא. אַ שיען פנים קאָן האָבען ביי אַזאַ טיעפען למדן, ווי ר' מענדעלי, דער „דייטש" מיט זיינע פירושים אויף תנ"ך.

און דער גרויסער למדן, וואָס איז בקי אין תנ"ך און אין ש"ס, ווי אַ יוד אין אשרי, אַז ער שרייבט, איז ער תמיד אַרומגער גיבט מיט מדרשים, עין יעקב, פּערשיידענע מסכתות און פדומה. און אָפט מאַכט זיך, אַז ער זוכט דעם נויטיגען פּאַסיגען אָרט עטליכע טעג!

אוי, ווי וואויל האָט מען זיך געפיהלט ביי ר' מענדעלי ביי זיין שרייבטיש! און וואָס פאַר אַ וועהמוט און וואָס פאַר אַ טיעף בענקעניש כאַפט מיך אָן איצט, אַז איך דערמאָן מיך אָן די דאָזיגע גוטע זיסע יאָהרען!

ביז צוועלף ביינאַכט אָבזיצען ביי ר' מענדעלי'ן איז גע- וועזען גאָר אַ געוועהנליכע זאַך. ס'פלעגט זיך מאַכען אָפט, אַז מען איז אָבגעזעסען אינאיינעם ביז צוויי. און אויך עד עלות השחר. ביי ר' מענדעלי'ן אָבזיצען אָדער גאָר שפּאַציערען אַ גאַנצע נאַכט—איז גאָרניט.

ר' מענדעלי'ס שמועס איז בכלל רייך מיט טיעפע און ריכטיגע בעמערקונגען, שענע, גלענצענדע איינפאַלן, אַרויסגע- זאָגט כמעט תמיד אין אַ גלענצענדער פאַרם, אָפט בדרך משל, וואָס איז שוין פאַר זיך אַליין אַ שיען, אָפט גלענצענד בילד. און דערביי תמיד די פיינסטע איראָניע און דער איידעלער וויץ.

ר' מענדעלי איז ניט קיין סיסטעמאַטישער שטרענג לאַ- גישער דענקער. ער האָט אויך אפשר ניט קיין אָבגעשטעלטע גענויע וועלטאַנשויואונגען. דענקען דענקט ער תמיד, און יעדע זאַך, וואָס ער זעהט, וועקט אין איהם תמיד אויף אַ געדאַנק, אַ בעמערקונג. ער לאָזט כמעט ניט איין זאַך דורך אומבעמערקט.

אַבער די אלע געדאַנקען זענען זיך בעזונדער איינער פון דעם אַנדערן, זענען נישט געבונדען איינער מיט דעם אַנדערן— זיי זענען איינפאלען, בליצען, און דעריבער זענען זיי אַפט סוחר איינער דעם אַנדערן. און עס קומט פיעל מאל פאַר, אַז ר' מענדעלי צעשטערט היינט דאָס, וואָס ער האָט אַרויסגעזאָגט נעכטען. אין דעם פרט איז ער אַן אמת'ער קינסטלער, וואָס איז גאַנץ גלייכגילטיג צו אַגעוויסען אַבגעשטעלטען אמת מוחלט. ניט נור ער זוכט איהם ניט, דעם דאָזיגען אמת, נאָר עס קאָן אויך זיין, אַז ער גלויבט ניט שטאַרק, אַז עס איז דאָ אַזאַ אמת. איש איש ואמת שלו, דור דור ואמת שלו. און אזוי אויך אין אַנדערע זאַלען.

מען האָט זיך, אַשטייגער, געחקירעט, צי איז מענדעלי אַ ציוניסט צי ניין. אויף דעם איז דאָ איין ענטפער: ר' מענדעלי איז אַ יוד, אַ יוד דורך און דורך, בכל לב ונפש, ער איז אין אַלעמען אַ יוד, און נור אַ יוד, אויך אין זיין קונסט, אין זיין ליעבע צו דער נאַטור. אַנדערש קאָן ער ניט זיין. מיר האָבען, דוכט מיר, ניט אַזאַ שרייבער, וואָס זאָל אין זיך אזוי כולל זיין דעם גאַנצען יודען, ווי ר' מענדעלי. ער איז אַ צו גרויסע און שטאַרקע פערזענליכקייט, עס זאָל צו איהם קענען צושטעהן עפּיס פרעמדס. זאָל זאַמד צושטעהן צו אַ פעלן... און דער יוד, דער אמת'ער, ניט דער געקינסטעלער, דער היינטיגער, האָט קיין מאל ניט געחקירעט וועגען דעם, וואָס איז אַ יוד, פאַרוואָס דאַרף מען זיין אַ יוד און פדומה—דאָס אַלץ זענען שאלות, וואָס הויבען זיך אָן דענסטמאל, אַז מען וויל אָנהויבען אַרויסקריכען פון דעם יודישקייט...

ר' מענדעלי געהט זיך אויך אין דעם ענין זיין וועג אָהן שאלות און האָט גאָר פיינט בתכלית השנאה די אַלע חקירות, אזוי ווי ער האָט אויך פיינט אַלע עטיקעטען מיט צונעמענישען פון פאַרטייען, אַ יוד איז אַ יוד.

קיין אידעאליסט איז ר' מענדעלי ניט. דערויף איז ער צו פּקח, צו קלוג און תמיד גענויגט צו זעהן די שוואַכע און צמאָל אויך די לעכערליכע זייט פון יעדער אידעע: מען קאָן

אויך ניט זאָגען, אַז ער איז גאַנץ מאַטעריאַליסטיש גענויגט, דערויף איז ער צופיעל דער איש הרוח. פונדעסטוועגן ריהרען איהם מעהר די מאַטעריעלע ליידען. ער זעהט דורך און דורך די גייסטיגע נויט, די גייסטיגע אַרימקייט, נור זי ריהרט איהם וועניגער. ער איז דאָ אויך מעהר קינסטלער און נישט קיין בעל מלחמה פאַר דעם אָדער יענעם געדאַנק. ער איז אויך אין דעם ענין דער אמת'ער יוד, וואָס לאָזט קיינמאָל נישט צו דעם געדאַנק, אַז דאָס יודישע פּאָלק קאָן אונטערגעהן אַמאָל — אַזען פנים וואָלט געהאַט גאָט אָהן יודען" — האָט ער איינגמאָל געזאָגט די אייביגקייט פונ'ם יודען ליגט טיעף, טיעף ביי איהם אין האַרצען, און דעריבער קוקט ער זיך אָפּט קאַלטבלוט'יג דאָרט, וואו ביי אנדערע ווייזט זיך אַרויס אַ שרעקליכער יאוש. אין זיינע ווערק איז כמעט נישט אַ טימן פון השכלה. פער-קעהרט, ער איז דער איינציגער, וואָס האָט נישט „געוועקט" דאָס „שלאַפענדיגע" פּאָלק, האָט איהם קיינמאָל קיין מוסר גע-זאָגט, ניט אויסגעלאַכט, ווי גאָרדאָן אָדער סמאָלענסקין, זיינע „נאַרישע" מנהגים, זיין ווילדקייט און כדומה. ער האָט, פער-קעהרט, אַ הייסע ליעבע צו אונזערע מנהגים און האַלט זיי פאַר דער גרעסטער קראַפט, וואָס שטאַרקט און האַלט פעסט דאָס יודישע פּאָלק. „דאָס פלעדיל", „דער המן-טאַש" מאַכט מעהר יודען, ווי אַלע ביכלעך מיט אַלע רעדעס, אַפילו מעהר ווי די יודישע געשיכטע", זאָגט ער אָפּט. זיין ליעבע צו שבת און צו ימים טובים האַבען גאָר קיין גרעניץ. זיי זענען ביי איהם די טייערסטע ירושה אונזערע. פונדעסטוועגן קאָן מען ניט זאָגען, אַז די השכלה האָט גאָר אויף איהם נישט געווירקט, און אָפּט טרעט אין איהם אַרויס דער משפיל אין לעפען און אין די געדאַנקען. דאָ איז אָבער אויך דאָס אייגענע: עס איז לויטער איינפאַלען, אַיין בערבונגיה. און איהר געפינט אין איהם דבר והפוכו. שטאַרק און פעסט איז דאָך זיין ליעבע צו דער אַלטער יודישקייט. דער תלמוד און די תנאים פערגעטערט ער. און לאָז גאָר עמיצער פרובען זיי אָנריהרען! נאָך שטאַרקער איז זיין ליעבע צו משה'ן און צום אלהי ישראל.

וועגן פערנעם.

איינמאל האָט איינער גערעדט אין אַ פּערזאָמלונג וועגען דעם „וויסענשאַפֿטליכען“, און דעם „לעגענדאַרישען“ משה. ר' מענדעלי איז געוועזען אַזוי אויפגעבראַכט פון דער „פּלאַפּערעיי“, אַז עטליכע טעג האָט ער זיך נישט געקאָנט בער-רוהיגען. און דער כּעס אויפ'ן רעדנער איז אין איהם געוואָקסן סען מיט יעדען טאָג. יאָהרענלאַנג האָט ער איהם נישט געקאָנט מוהל זיין דעם הלול' השם, וואָס האָט איהם טיעף געקרענקט. די ציוניסטישע סטודענטען פון אַדעסער אוניווערסיטעט פּלעגען מאַכען חנופה אַן אָבענד פאַר אַלע יודישע שריפטשטע-לער. אויף איין אָבענד, וואו ר' מענדעלי איז נישט געוועזען, זייל ער איז דעמאָלט געלעגען קראַנק, איז אַרויפגעשפרונגען עפּיס אַ יונגעל אַן עזות פנים מיט אַ רעדע, וואָס ער האָט אָנגעהויבען מיט אַזעלכע ווערטער: „מיר פּיערן נישט די גבורים, וואָס האָבען מלחמה געהאַלטען פאַר'ן יודישען גאָט. דעם יודישען גאָט ווילען מיר נישט קענען. שוין צייט לאַנג מאַכען אַן ענדע מיט דער נאַרישקייט.“ דעם בחור האָט מען באַלד, פּער-שטעהט זיך, אָנגעשטעלט.

אויס'ן אנדערן טאָג בין איך געקומען אין דערפריה צו ר' מענדעלי'ן, וואָס איז געלעגען אין בעט. אַז איך האָב איהם איבערגעגעבען די ווערטער פונ'ם בחור, איז ער אויפגעשפרונגען פון בעט פּערציטערט. אין דעם שרעקליכען צאָרן איז אויך געוועזען אַ שטאַרק געפיהל פון וועהטאָג, גלייך עס וואָלט געטראַפען אַ גרויסער אומגליק. מיט פּיערדיגער שנאה און עקעל האָט ער גערעדט פון דעם נייעם מין ציוניסטען און נאַציאָנאַליסטען, וואָס לייקענען אָב די יודישקייט: „וואָס טויג מיר זייער ארץ ישראל אָהן דעם אלהי ישראל?“—טענעט ער תמיד. דאָ ווייזט זיך ביי איהם תמיד אַרויס די פּיערדיגע בביאשע קנאה לאַהי ישראל, וואָס ליגט אַזוי טיעף אין דער יודישער נשמה. עס קאָן זיין, אַז אַמאָל ביי חקרנ'ען זיך זאָל ר' מענדעלי עפּיס אַרויסזאָגען, וואָס זאָל זיין פונקט דער היפּוך. וואָרום דער זיידע נאַרט זיך אַליין אָפּט, און דער פּלו צוליב דיג ער איינפאַל זאָנט איהם אַמאָל דאָס, וואָס איז גאָר גאָר

ווייט פון זיינע אמת'ע געפיהלען, וואָס זענען טיעף, טיעף איינ-
געוואָרצעלט אין זיין גרויסער יודישער נשמה.

IV

טיעף, שאַרף, אמת, און אָפט גלענצענד זענען דעם
זיידענס אַלע בעמערקונגען און איינפאלן וועגען ליטעראַטור, —
בכלל וועגען שרייבען, און בפרט וועגען דעם, וואָס מען זאָל
ניט זאָגען, אינ'ם „אַרויסוואַרפען". און נאָך זאָגט ר' מענדע-
לי: „איזוהו גבור? הכובש את הגלייכווערטיל". דאָס שרייבען
איז ביי איהם אַן עבודת הקודש, אַ פּהונה, דאָס הייסט דאָס,
וואָס עס דאַרף זיין ביי יעדערן. ער אַליין איז זיך צו דעם
מליך, ווי דער כהן גדול פאַר יום כפור, אַז ער האָט געדאַרפט
אַריינגעהן אין קדשי קדשים.

מיר האָבען אַמאָל גערעדט וועגען אַ שרייבער, וואָס
שרייבט אומעטום: אויפ'ן בולוואַר, אין טראַם, אין וואַגאָן, אין
אַ קאַפע און כּדומה.

— איך דערמאָן מיר, האָט געזאָגט ר' מענדעלי, אַז איך
בין געוועזען אַ יונגעל פון אַיאָהר ניין, בין איך געקומען איינ-
מאָל צו לויפען אַהיים פונ'ם חדר עסען וואַרימעס. ביי דער
טיר האָט מען מיר אָבגעשטעלט, מאַכענדיג מיט די הענד און
ווינקענדיג מיט די אויגען, מיט אַלע אברים: „שאַ, שטיל זי-
און מען האָט מיר אַפילו ניט געלאָזט אַליין פערמאַכען די טיר,
איך זאָל, חלילה, ניט אַ קלאַפ טון. איך קום אַריין אין שטוב
אַריין אַלע געהען אויף די שפיץ פינגער, און מען שושקעט
זיך שטילערהייד, ביי אַלעמען אַנגסטען אויפ'ן פנים. אַלעמאָל
קומט אַריין עפיס אַ יודענע פון צווייטען צימער, זאָגט עפיס
אין אויער אַריין און ווערט באַלד אַנטרונען. וואָס איז? די-
מאַמע איז געגאַנגען צו קינד.

פלוצלינג, אַזוי ווי איך זיין דאָ בעגראַבען אין געהאַקטע
וואַנדען אין אַ ווינקעלע, שפּרינגט אַריין פון דער קיך אַ הוהן,
גייט אַ דרעה מיט'ן עק אַהין און אַהער— און לעגט אַן איי טא-

זענען מענדעליץ.

קע אין מיטען שטוב פאר אלעמען... אז עס דארף געבוירען
א מענש-אז עס מיט וועהטאָגען, מיט הכנות-און דאָ-א-הינה-
דעל: ציפ-ציפ-און גאַרניט". אויף אייניגע שרייבער, וואָס פער-
פלייצען די וועלט מיט מאמרים, האָט ער געזאָגט: "מען האָט
אויף זיי אין הימעל מלכיו געוועזען, זיי זאָלען זיין וואַסער-
פיהרער. האָבען זיך, אפנים, זכות אבות בעמיהט, האָט מען
זיי געמאַכט פאר שרייבער..."

עס איז אָבער אַ מערקווירדיגע זאך. מיט זיין גאַנצען
גרויסען פערשטאַנד און מבינות קומט כמעט קיינמאָל ניט פאַר,
אז ר' מענדעליץ זאָל גלייך אָנערקענען אַ גרויסען טאַָאַנט. עס
האָט געדויערט עטליכע יאָהר, ביז ער האָט אָנערקענט דעם
קעניג פון אונזערע משוררים-ביאַליקן. אין אָנהויב האָט ער
איהם אינגאַנצען כמעט אַוועקגעמאַכט מיט דער האַנד, אַפילו
נאָכן "מתמיד" און נאָך "אריה בעל גוף". אַפילו די שרעקליכע
ערשיטערנדע, "בעיר ההריגה" האָט אויך ניט אויסגענומען ביים
זיידען. ער האָט אין איהר געפונען, אַכזוריות" אין די ערטער,
וואו די טראַגיק פון דער אָהנמאַכט טרעט אַרויס אין איהר
גאַנצער שרעק. ער האָט ניט בעמערט, אז אין דער, אַכזוריות"
זוייזט זיך אַרויס דעם משוררס מעל זיגע ליעבע, אפשר מעהר,
ווי אומעטום. אָבער האָט ער שוין אָנערקענט ביאַליקן, האָט
ער זיך צו איהם צוגעבונדען מיט דער גאַנצער נשמה. און
אין אַדעס. נאָך דעם, ווי דער גרויסער און שענער בית-המקדש
פון אונזערע סופרים איז חרוב געוואָרען, אַ טייל זענען גאָר
אַוועקגעאַנגען אויף אייביג, און אַ טייל זענען זיך צעפאַהרען
און פערוואָרפען געוואָרען בכל קצוי תבל. איז דאָרט איבער-
געפלייצען נאָך דער ענגער הייליגער דריי-בונד-דער זיידע,
זיין גרויסער אייניקעל ביאַליק און דער, רויטיטשקער", ראַב-
ניצקי הייסט עס.

פון אַלע ביאַליקס זאָלען איז ר' מענדעליץ מעהר נתפעל
געוואָרען פון זיין, "הברכה", וואָס איז באמת די שענסטע ליי-
דישע פאָעמע ניט נור אין דער העברעאישער, נאָר אפשר אויך
אין דער גאַנצער אייראָפעאישער ליטעראַטור. איך קען ניט

קיין איין זאך אין אלע ליטעראטורען, וואָס זאָל קענען זיך גלייכען מיט דער העכסטער שענקייט פון בעשרייבונגען פונם וואַלד און דעם צווישען די געדיכטע בוימער בעהאַלטענעם טייַ כַּעַל. עטליכע מאָל האָט ר' מענדעלי גערעדט פון דער „הברכה“ מיט גרויס התפעלות. פּערגלייכענדיג די „ברכה“ מיט דער „מגלת האש“, וואָס איז אָפּגעדרוקט געוואָרען פריהער, האָט ער געזאָגט: „ואתה מיא וכבא לבורא“.

און אזוי ווי ר' מענדעלי קוקט אָפּט עפיס מיט אַ מין חשד אויף אַ נייעם גוטען ווערק, קאָן זיך מאַכען, אז ער זאָל אַמאָל שטאַרק לויבען גראַד גאָר אַ שוואַכע זאָך. אַז יעדער באַ-ראָן האָט זיין פּאַנטאַזיע, מעג אַ גרויסער שרייבער אודאי האָ-בען זיינע. דערצו איז דער זיידע, דער גרויסער חכם, אָפּט אַן אמת קינד, וואָס מען קאָן איהם פּערנאַרען מיט אַ לעקעכיל. און קומען ביז צו די גלטערע יאָהרען און נאָך זיין אין פיעל זאַלען אַ קינד, איז איינע פון די מעלות, וואָס מען געפינט זיי דוקא נור ביי גרויסע מענשען. דאָס קינד מיט דעם שאַרפּען חכם, דער פּאַעט, דער גרויסער בעל-מחשבות מיט דעם ערגיץ אין דער טיעף בעהאַלטענעם קאַלטען בר שכל שטויסען זיך אָפּט אָן איינער אָן דעם אַנדערן, האַלטען אָפּט מלחמה איינער מיט דעם אַנדערן, און דערפון קומען אַרויס די היפּוכים, וואָס איך האָב שוין אויבען פון זיי גערעדט. אָבער סוף פל סוף איז גובר דער גרויסער יוד און דער גרויסער קינסטלער. און אז ר' מענדעלי רעדט אַמאָל רעהיג איבער די ווערק, ווערט מען אָפּט נתפעל פון זיינע בעמערקונגען. ער זעהט און בע-מערקט אַזוינע שטריכען, וואָס קיינער האָט גאָר פון זיי ניש געדענקט.

V

איך קלער ניש, חכידה, זיך דאָ צו פּערנעמען מיט ר' מענדעליס „פּסיכאָלאָגיע“. איהר ווייסט, וואָס הייסט פּסיכאָלאָ-גיע?—האָט מיר אַמאָל ר' מענדעלי געזאָגט: „דאָס הייסט יע“

נעם אריינקריכען אין די געדעריים. ר' מענדעליס פערגלייכע-
נישען, זיינע גלייכווערטלעך, זיינע איראָנישע בעמערקונגען,
זיינע וויצען! אַגאַנצער אוצר וואָלט דאָס געוואָרען, מען זאָל
זיי געוועזען פערשרייבען. עס איז פאַרהאַן אַגאַנץ בוך, וואָס
הייסט „לוטערס טיש-רעדען“. דאָס האָבען זיינע חסידים נע-
שרייבען אַלץ, וואָס ער פלעגט זאָגען ביים טיש צווישען גוטע
פריינד כטוב לבו ביין. פאַרוואָס זאָל מען דאָס נישט טון מיט
ר' מענדעלין? עס איז נאָך איצט ניט שפעט, און אַלע אונז-
רע וואָלטען געדאַרפט אָנהויבען פערשרייבען דאָס, וואָס זיי
געדענקען.

עס איז אָבער אַריינער אומגליק מיט זיי, מיט די אַלע
פערגלייכענישען, גלייכווערטלעך און כדומה. געוועהנליך ליגען
זיי ערגיץ טיעף בעהאַלטען. פיהלען זיי גור, אַז מען וויל זיי
צונויפנעמען, צעפליהען זיי זיך, ווי די פייגעלעך אין אַלע
זייטען און געה כאַפּ זיי.

אַט האָט איהר עטליכע אַלס ביישפיעל.

דער געוועזענער „קאָזיאָנער“ רב גורלאַנד, וואָס איז גע-
וועזען בעקאַנט מיט זיין קנעכטשאַפט און קרייכעריי פאַר דער
נאַטשאַלטווא, איז, ווי בעקאַנט, געשטאַרבען אין שול אין מי-
טען אַ „פאַטריאַטישער“ רעדע אין אַ פייערליכען טאָג: „אַן
אמת'ער צדיק, האָט ר' מענדעלי געזאָגט, —טאַקע יצאה נשמחו
באורא, וואַשע בלאַגאַראָדיע“.

מען האָט עפּיס גערעדט פון איינעם, האָט ר' מענדעליס
פּרוי געזאָגט, אַז ער איז אַ יוד.

— ביי מיין ווייב, בעמערקט ר' מענדעלי, זענען אַלע
יודען; זי וועט באַלד זאָגען, אַז איך בין אויך אַ יוד.
איין מאָל זאָגט מיר ר' מענדעלי, אַז איך בין צו איהם
געקומען: „איך האָב אייך געוואָלט עפּיס דערצעהלען. איז דאָס
אָבער זעהר אַ גרויסער סוד. ווייסט איהר שוין דאָך מן הסתם...“
איין מאָל בין איך אַוועקגעגאַנגען פון איהם מנחם אבל
זיין אַן אַלטען לעהרער, וואָס ביי איהם איז דאָס ווייב געשטאַר-
בען. אַז איך בין געקומען צוריק, ווענדט זיך צו מיר ר'

מענדעליץ: „נו דער אבל האָט אייך אַ ביסעל מנחם געוועזען... דאָס איז נאָך ניט דער גאַנצער מענדעלי שבעל פה. בכל גדלו ותפארתו טרעט אַרויס דער גרויסער ר' מענדעלי מיט דער גרויסער קינסטלערישער נשמה זיינער, און איהר בלייבט אַמאָל אַליין מיט איהם אין זיין קאַבינעט אָדער צווישען דער שענער לייעבער נאַטור, און ער נעמט אַרויז אין די הענד און שמעקט זי, און די שכינה לאָזט זיך אַראָב אויף איהם. איינמאָל ווינטער אין אַ גרויסען פּראָסט און אין אַ גרויסען טייעפען שניי, וואָס איז געלעגען אויף די גאַסען, ווי לאַנגע הויכע בערג, פערשטעלענדיג אינגאַנצען די שיין אין די ניט הויכע הייזער, האָב איך געכאַפט אַ שליטעלע און בין אַראָב געפאָהרען מבקר חולה זיין דעם זיידען, וואָס איז געוועזען דענסטמאָל זעהר קראַנק און האָט געליטען גרויסע שמאַרצען. איידער איך בין אַריינגעגאַנגען צום קראַנקען, האָט מיך די פרוי געבעטען, איך זאָל איהם נישט לאָזען רעדען אַסך. ווייל דאָס שאַדט איהם. איך האָב מיך אַנידערגעזעצט ביים בעט נעבען קראַנקען ביראה ופחד, איך זאָל איהם חליטא נישט בעאומרוהיגען, און גערעדט שטילערהייד, אַזוי ווי ס'פיהרט זיך. דער זיידע האָט אויך גערעדט שטילערהייד מיט אַ שוואַכען קול, מיט אַ קרעכץ צייטענווייז. און דרויסען האָט געפייפט און גע-בלאָזען דער שרעקליכער צפון-ווינט, אַזוי אַז אַלץ האָט געציי-טערט. דער שניי איז געפאלען אַזוי געדיכט, אַז עס האָט אויסגעוויזען, אַז אונטער די פענסטער שטעהט אַ הויכע ווייסע וואַנט.

ר' מענדעלי האָט זיך קרעכצענדיג אומגעקעהרט, אַ קוק געטאָן צום פענסטער און דערזעהען דאָס ווילדע בילד פון דער שרעקליכער ווינטערדיגער נאַטור. „קול ד' שובר ארזים, משבר ד' את ארזי הלבנון“—האָט ער אָנגעהויבען שוין גאָר מיט אַן אַנדער קול, און זיין בלייך פנים איז פלוצלינג בעלויכטען געוואָרען, און אין די אויגען האָט זיך בעוויזען אַ פייערל. „זייערע בילדער!“ האָט ער אָנגעהויבען ווייטער, אויפ-

הויבענדיג אַ ביסעל דעם שענעם געזילבערטען קאָפּ, און בער-
גייסטערט האָט ער אָנגעהויבען הויך ציטירען שטיקער פון
ההלים, פון די נביאים, אַלץ בילדער פון דער נאַטור, און וואָס
מעהר ער האָט ציצירט האָט ער זיך אַלץ מעהר בעגייסטערט,
אַלץ מעהר אַריין אין עקסטאַז. איך קען גוט די אַלע ערטער,
איך בעוואונדער זיי כמעט אַלע טאָג, אָבער דענסטמאָל, אַז
איך האָב זיי זעהערט, ווי אַזוי זענען אַרויס פונם בעגייסטע-
טען זיידענס מויל, האָט זיך מיר געדוכט, אַז איך הער זיי
דאָס ערשטע מאָל, אַז איך האָב נור איצט פערשטאַנען זייער
גרויסקייט און שענקייט. און ר' מענדעלע אַליין האָט זיך אויפ-
געהויבען יעדע מינוט העכער, העכער, אַלץ געוואַקסען אין
מיינע אויגען, און געוואַקסען האָט אויך אין איהם די בעגייס-
טערונג אין דאָס פייער, און דאָס קול איז געוואָרען אַלץ פעס-
טער און שטאַקער, אַן אמת'ער קול חוצב להבות אש, געהט
שטעלט איהם אָב און זאָגט איהם, ער זאָל בלייבען רוהיג.
וייל עס שאָדט זיין געזונט! אַז איהר וועט אָבשטעלען דעם
צפון-ווינט, אַדער דעם ים, וואָס שרייט און רוישט דאָרט אונ-
טען, דענסטמאָל וועט איהר איהם אָבשטעלען, דעם זיידען,
בשעת די גרויסע פאָעטישע נשמה האָט זיך אין איהם אויפגע-
וועקט. און ניט נור איך, ער אַליין האָט אויך פערגעסען, אַז
ער איז אַ חולה, וואָס דאַרף ליגען רוהיג.

אַ ביסעל בערוהיגט זיך, האָט ער זיך אָנגעהויבען פער-
טיעפען אין זכרונות פון זיינע יונגע יאָהרען, פון דעם לעבען
און די מענשען פון יענער צייט. און דאָ האָבען אָנגעהויבען
אַרויסטרעטען פאַר מיר איינע נאָך דער אַנדערער גרויסע מעכ-
טיגע פיגורען אין זייער גאַנצער שענער געשטאַלט, ווי אויס-
געשניטען און מירמעלשטיין דורך דער האַנד און איינעם פון
די גרעסטע מייסטערס. מיט בעזונדער לייעבע און ענטזיקונג
האָט ער מיר אָבגעמאָלט אַ בעל הבתישע שטוב אין אַ שטאָדט
אין דער ליטא, וואו אין הויף איז געוועזען אַ בעזונדער קיך
מיט אַ גרויסען עסזימער. דאָרט איז געשטאַנען אַ קעכין, וואָס
בלעגט דעם גאַנצען טאָג קאָכען, און יעדער אַרימאַן, יעדער

פרעמדעד, יהיה מי שיהיה, האָט אַהין געקענט אַריינגעהן און
עסען, וויפיעל דאָס האַרץ געלסט.

דאָס גאַנצע בילד פון די אַלע מענשען, אַפילו פון דער
קעכין און פון די געסט, האָט ער אַזוי מייסטעריש אָבגעמאַלט,
אַז איך האָב אינגאַנצן פּערגעסען אַלץ אַרום און אַרום און
מיך איבערגעטראָגען ווייט, ווייט מיט פּופציג יאָהר אין דער
ליטווישער שטאָדט צווישען די „ווילדע ברואים“ וואָס האָבען
ניט געוואוסט גאָר פון לעזען אַ בוך און וואָס האָבען נאָר אין
זינען געהאַט אָנצוואַרימען דעם פּערגליווערטען גוף און די
נשמה פון אַן אַרימאַן, אַ נע-וונד'ניק און פון יעדען געפאַלענעם.
איך האָב געלעזען אַלץ, וואָס ר' מענדעלי האָט געשרי-
בען, ניט איין מאָל, נור צעהענדליגער מאָל, אָפּער קיין איין
גערוקטע זאַך האָט אויף מיר ניט געמאַכט אַזאַ געוואַלדיגען
איינדרוק. עס האָט זיך מיר אויסגעוויזען, אַז פאַר מיר שטע-
הען אַ רייה פון ריזען, וואָס מיר זענען אַקעגען זיי ווי גאָר-
נישט, ווי היישעריקען.

און אַנשטאַט אַ האַלבע שעה, ווי איך האָב געקלערט,
בין איך אָבגעזעסען ביי ר' מענדעלין גאַנצע פיער שעה. און
אַז איך בין אַרויסגעגאַנגען, בין איך נאָך געוועזען ווי בערוישט
פונ'ם איינדרוק. אַלץ האָט מיר אַויסגעוויזען אַזוי פרעמד, אַזוי
פיינדליך און אַזוי קליין, קליין.

„זיידעניו, זיידעניו“, האָב איך דערנאָך לאַנג געקלערט,
פאַרוואָס פאַהאַלטסט דו טיעף אין זיך אָט די ריזען-בילדער
און געפיהלען, וואָס דו טראָגסט טיעף אין דיין נשמה? פאַר-
וואָס זאָלסטו זיי נישט לאָזען במתנה דינע אייניקלעך און די-
נע אור-אייניקלעך?“
אָפּער אַפנים נישט אַלצדינג וויל די נשמד אַרויסגעבען...

VI

אַנהויב יולי 1905 בין איך אַוועקגעפאַהרען אויפן זיבע-
טען ציוניסטישען קאָנגרעס. שוין זענענדיג דאָ אין אויסלאַנד,

איז ביי מיר געבליבען ניט מעהר אומקעהרען זיך, און איך האָב מיך בעזעצט אין גענף, וואו איך האָב שוין געוואוינט פֿינף יאָהר אין די סטודענטישע יאָהרען.

איך וועל דאָ ניט רעדען פֿון דעם, וואָס איך האָב איך-בערגעלעבט אין דער צייט פֿון די שחיתות... ביז איך האָב בעקומען דעם ערשטען בריעף! דער זיידע אליין האָט מיר לאַנג נישט געענטפערט, און אָפט פֿלעגט מיך אָנפאלען אַ טויט-ערעק ביים געדאַנק, אפשר נאָרט מען מיך גאָר, שרייבענדיג, זע ער האָט נישט געליטען בשעת די הריגות.

פֿלוצלינג בעקום איך דאָס דאָזיגע קורצע בריוועלע פֿון קאָנסטאַנטינאָפּאָל:

שלום לך, הבכיבי ויקירי.

היום באתי הנה אני וכל בני ביתי ומחר איה"ש נסע מזה לעיר משכנך דרך עיר ווינא ושם נדבר הרבה, הרבה מאד א. ז. וו. אונטערגעשריבען אהבך מחבקך ומנשקך מרחוק בכל לב ש. י. אַבראַמאָוויטש.

דער זיידע קימט אָהער! צי בין איך משוגע, צי די גאַנצע וועלט איז משוגע? ר' מענדעלי אין דער שווייץ מיט מיר אינאיינעם! אין דער פֿינסטערער שרעקליכער צייט, ווי ווערט מען נישט משוגע פֿאַר פֿרייד!

דאָס בריוועלע איז געוועזען געשריבען דעם צוואַנציגסטען נאָוועמבער, און אין אָנהויב דעצעמבער אין אַשענעם פֿריה-מאָרגען בעקום איך אַ שטאַדט-טעלעגראַם, אַז ר' מענדעלי איז שוין אָנגעקומען און האָט זיך אָבגעשטעלט אין דעם און אין דעם האָטעל.

פערשטעהט איהר שוין ווי איך בין געלאָפען. פֿאַרהאַן אין גענף אַ גרויסע בריק, וואָס איז אַריבערגע-האַרפען איבער דעם טייך ראָנע, באַלד דאָרט, וואו ער געהט אַרויס פֿון גענפער אָזערע. זי הייסט די בריק פֿונעם מאָן בלאַן (Pont du Mont Blanc), ווייל פֿון דאָרט זעהט מען דעם וויי-סען, תמיד מיט שניי בעדעקטען, מאָן-בלאַן. דאָס איז איינער פֿון די וואונדערשענסטע ערטער אין גענף. גור אַרויף אויף

דענען מענדעלי'ן.

דער שענער בריק, איך גיב אַ קוק-ר' מענדעלי געהט בכבוד ובעצמו אין זיין בעקאנטען שעקאַל-אַד-קאַלירענעם פאַלטאָ און אין ווינטערדיגען שטויסענעם קיילעכדיגען היטעל, מיט'ן גוט בעקאנטען שטעקען אין האַנד. איך בין נישט אין שטאַנד איר בערזוגעבען דעם איינדרוק, וואָס די ערשיינונג האָט אויף מיר געמאַכט. ר' מענדעלי מוכר ספרים מיט זיין ביידעל, מיט זיין קליאַטשע, מיטן פעקיל' תחינות, מחזורים, סידורים, ציצית ביים גענפער אָזערע, און די ווייסע בערג, וואָס דערגרייכען ביז אין הימעל, קוקען אויף איהם מיט יראת הכבוד: שלום עליכם, ר' מענדעלי!

עס האָט מיר אויסגעוויזען, אַז דאָס זעה איך דאָס גאַנצ צע יודישע פּאָלק, וואָס האָט זיך גענומען וואַנדערן, וואוהין די אויגען טראָגען, געהן, געהן אָהן אַ סוף, אָהן אַ עק... איך בין געוועזען ערשיטערט פון פרייד און אויך פון אַ מין שרעק' ליכע טרויער, און די טרערען האָבען מיך אָנגעהויבען וואַרגען. דאָס מאָל איז ר' מענדעלי געבליבען אין גענף נור עפיס אַ פּאַר טאָג; און די גאַנצע צייט האָט זיך געצויגען די שרעק' ליכע ערצעהלונגען פון די שרעק'ליכע טעג מיט זייער אַכזריות, וואָס חיות רעות פון דער מרבר וואָלטען דערציטערט געוואָרן, הערענדיג זיי.

דערנאָך איז דער זיידע אַוועקגעפּאַהרען אין פּראַנקרייך צו אַ טאַכטער זייער, וואָס איז דאָרט אַ דאָקטאָר אין אַ דאָרף. אויפן צווייטען טאָג נאָך דעם אָנקומען אַהין האָט ער מיר געשריבען: „עוד לא נחתי ולא שקטתי מכל התלאות וטלטולי הדרך ונפשי עוד תשתוחחה ותהמה עלי וה' יודע מתי תשוב למנוחתה ואוכל לתעסק בדברי תורה וכפרות. החדר שאני דר בו עם אשתי הוא צר מאד, ד' אמות על ד' אמות, ובכ"ז טוב לי מעוני הצר הזה שהשקט ושלוח בו מבית גדול ומרוח במקום בלהות וזועות“.

פונדעסטוועגען האָט ער זיך דאָרט נישט אַזוי אינגאַנצען גוט געפיהלט. און ווי האָט ער זיך געפּרעהט אויף יעדען וואָרט, וואָס ער האָט בעקומען פון אַ פּריינד! אַ טאָג זעקס נאָך דעם

פֿרֿעסען ברייטעליע האָט ער מיר געשריבען: „ידידי מחמד נסיי, מקרב לבי מגיש לך תודה רבה על מפתחך הגעים, אשר שמחתי עליו מעוד בעת צרה זו, אשר בודד אני בכפר רחוק ממאתבי ורעי ומתגעגע על אנשי שלומי הנה מה טוב ומה געים מכתב אוהב כמוך.

בימים האלו אני מרהב בכתיבת מכתבים לאנשים, שיש לי עסק עמהם, ואיני מקבל מהם שום תשובה. רוסיה סוגרת ומסוגרת אין יוצא ואין בא. והדבר הזה מצערני עד מאד. מידידני הסופרים והחכמים באדעסע אין קול ואין עונה.

אחדשים צוויי איז ר' מענדעלי אָבגעזעסען אין דעם פראַנצויזישען דאָרף, און אין דער צייט האָב איך בעקומען פון איהם זעקס בריעף. דאָס ווייזט. ווי ער אליין האָט זיך געפיהלט. וואָרום ר' מענדעלי איז בכלל גאָר נישט קיין מרבה בכתיבת מכתבים, און בעקומען פון איהם דריי ברייטעליעך דורכן יאָהר איז אויך אַ סך. זיינע בריעף זענען תמיד קורץ; ער האָט נישט ליעב קיין השתפלות הנפש. אָבער זיי זענען וואַרים און דורכגעדרונגען מיט הייסער און ווייכער ליעבע, און עס ווערט פון זיי תמיד צווי וואויל און וואַרים אויפן האַרצען.

אין אָנהויב פֿעווראַל איז דער זיידע געקומען צוריק קיין גענף, געדונגען אַ דירה, געקויפט מעבעל און זיך בעזעצט כדאיבעי, און עס האָבען זיך ווייטער אָנגעהויבען די אַמאָליגע טעג. איך ביי ר' מענדעלי, ר' מענדעלי ביי מיר. קרוב צוויי יאָהר האָט ר' מענדעלי דאָ אָבגעוואוינט-און די גאַנצע צייט איז געוועזען פאַר אונז ביידע יום שהוא כלו שבת. גאַנץ גענף איז אין מינע אויגען געוואָרען אַן אַנדערע, בעקומען אַ נייע פֿיכטיגקייט, אַ נייע שענקייט, בעקומען דעם יודישען חן, די שענע זיסע יודישע נשמה מיט איהר מוטערליכער וואַרימקייט. יאָ, יאָ, אַם ר' מענדעלי יש כאן הכל יש פן. איך האָב באמת געפיהלט, גלייך דאָס גאַנצע יודישע פֿאַלק האָט זיך איבערגע-טראָגען אַהער, און איך בין ווייטער צווישען מיניע בריידער. די ערשטע צייט, אַז איך פלעג מיך נור אויפֿאַפֿען פון שלאָף, פלעגט מיך אָנכאַפֿען אַ מין פֿרייד, ווי אַ חדר-יונגעל, אַז ער

כַּפֶּט זיך אויף און דערמאָנט זיך, אַז היינט איז יום טוב פּסח.
הג היום לח', האָט אַלץ אין מיר געשריגען.

ר' מענדעלי אַליין איז יונגער געוואָרען מיט צוואַנציג
יָהר. דאָס לעבען אין דעם שענעם לאַנד אָהן, דוואַרניקעס,
אָהן, פּריסטאָוס" מיט גאַראַדאָויעס" און אַנדערע מושלים,
וואו מען קאָן זיך גאָר בעגעהן אָהן אַ פּראַטשפּאַרט", צווישען
מענשען מיט מענשליכע פּנימער, און ניט מיט פּנימער פון אַ
חיה רעה, וואָס וואַרפט אויף דיר אַ שרעק, דאָס אַלץ האָט
איהם אויפגעחויבען, געשטאַרקט דעם גייסט. מען וואַלט גע-
דאַרפט זעהן ר' מענדעלי, ווי ער איז געגאַנגען בקומה זקומה
אין גענף. אַן אמתער לאַרד. מען פלעגט זיך אָפט אַבשטעלען
און קוקען אויף זיין הדרת פנים.

מיינע אַ בעקאַנטע איטאַליענערין, וואָס האָט מיך פון
איהרע פענסטער געזעהען דורכגעהן מיט ר' מענדעלין, האָט
מיך אויף דעם אַנדערן טאָג געפרעגט מיט אַ יראת הכבוד:
ווער איז דער שענער זקן?"

די אייגענע שאַלע מיט דעם אייגענעם יראת הכבוד האָ-
בען געמאַכט מיין זוהנט חברים פונם קאָלעזש (גימנאַזיע), אַז
זיי האָבען געזעהן, ווי ער האָט זיך מיט איהם אַבגעשטעלט.
דער לשון, פערשטעהט זיך, האָט איהם אַ ביטעל גע-
שטערט.

מיין זיגער, אַז איך געה אויף דער גאַס, בעהאַלט אין
זיי אַ גע'גנב'עטען, מען זאָל איהם חלילה נישט דערזעהען,
האָט ר' מענדעלי געזאָגט, ווייל ער האָט מורא געהאַט עמ"י
צער זאָל איהם נישט פרעגען, וויפיעל דער זיגער האַלט.
פיהלענדיג די פרייהייט און די שענע אַרדענונג אין יע-
דער זאָך, זעהענדיג דאָס רוחיגע, זיכערע אַרבייטס-לעבען, די
פרעהליכקייט פון די מענשען, האָט ר' מענדעלי דאָס אַלץ בע-
וואונדערט און געפיהלט אַן אמת'ן תענוג, און פיעל מעהר פון
אונזער יונגוואַרג, וואָס ווייסט גור פלאַפּלען וועגען פרייהייט
און פערשטעהט זי נישט, און שאַצט זי נישט דאָרט, וואו זי
הערשט באמת. אָבער בטל געוואָרען פאַר איהר איז ער לחלוטין

פֿישט. פערקעהרט, ער האָט נאָך שטאַלצער אויפגעהויבען דעם יודישען קאָפּ, און זיין בעגייסטערונג פאַר די גרויסע יודישע אונרות איז דאָ געוואָרען עפּיס נאָך גרעסער. פלעגען מיר זיך נור צוזאַמענקומען ביי איהם, אָדער ביי מיר, איז באַלד אַרויף אויפן טיש דער תּנבֿ'ל, אַ גמרא אָדער אַפּילו אַ סידור. אַ חוץ די גרויסע פּאָעטישע און מאַראַלישע שענקייטען האָט אין איהם אַ גרויסע בעוואונדערונג אַרויסגערופען די לעצטע צייט די איינפאַכקייט און דער לאַקאָניזם פון זייער לשון אין פון סגנון. איינמאָל האָט ער ביי מיר אויפן טיש געפונען אַ חסידישען ספר, דוכט זיך, „דברי צדיקים“. אַ קוק געטאָן, זאָגט ער:

„זעהט, זיי זאָגען טאַקי דאָס, וואָס זיי ווילען זאָגען.“
 דער אַסך רעדען, דער אָנהויבען ביי יעדער זאַך פון אדם הראשון פלעגט אין איהם דערוועקען אַ כּעס. די גייע מאַן דערניסטישע פּלאַפּלעריי וועגען נאַציאָנאַליזם, יודישקייט, פּיטערצטור, פּילאָזאָפּיע און פּדומה האָבען איהם נעקעקלט עד להשחית. אָפט פלעג איך איהם געפינען בייו און שטאַרק אויפֿגערעגט נאָכן לעזען אַזאַ מין מאמר.

רבונו של עולם! האָט ער געטענעט, — וואָס בין אין שולדיג, וואָס ער האָט געלייענט ניטשען? האָט עפּיס אַ בחור איבערגעלייענט אַ ניי בוך, איז דאָס אַריינער אומגליק אויף יודען. ער וועט איך שוין חדשימ'וויזן שרייבען וועגען דעם אין צעהנדליגער מאמרים.“

אַ מהיה צו זעהן דעם זיידען אין אַזאַ כּעס. שאַרפּע גלענצענדע ווערטער פליהען ווי פּונקען. איהר וועט קיינמאָל ניט זאָגען, אַז דאָס איז אַזקן פון אַריבער זיבעציג יאָהר, און די ווייסע זילבערנע האָר ווייזען אויס ווי אַ פּריהער שניי, וואָס איז אַרויסגעפאַלען אויף די פּעלדער, וואָס זענען נאָך גרין. נור זאָגען דאָס, וואָס מען האָט צו זאָגען, ווען פּלעצמותי האמרנה, און אין קורצע שאַרפּע ווערטער, — דער אידעאל האָט זיך אין איהם געשטאַרקט ביז אין דער העכסטער מדרגה. ער פלעגט אָפט זאָגען אויף זיך אַליין, אַז ער קאָן גישט שרייבען. ער איז באמת געוואָרען נאָך שטרענגער צו זיך, און

ביים לעצטען בעארבייטען דאָ אין גענף דעם „פעמק הבכה“ האָט דער סגנון זיינער דערגרייכט צו דער העכסטער מדרגת פון קורצקייט און שענקייט. איינמאָל האָט ער מיר איבערגעלייענט דעם אָנהויב פון אַ קאַפיטעל. איך בין געווען ענטזיקט. — עס טויג אויף כפרות, האָט ר' מענדעלי געזאָגט. און אין אַפּאָר טעג אַרום האָט ער מיר ווייטער איבערגעלייענט די אייגענע שטעל. זי האָט מיר אויסגעוויזען גלענצענד. — ניין, זאָגט ר' מענדעלי, נישט זאָס, עס טויג נישט. ערשט אויפן דריטען מאָל איז ער געווען צופרידען.

VII

אין גענף האָט ר' מענדעלי מעהר פון אַלעמען ליעב גער האָט די שענע גענפער אָזערע. ביי דער אָזערע געפינט זיך אַ גאַרטען, וואָס מען רופט איהם „דער ענגלישער גאַרטען“. דאָרט פלעגט ר' מענדעלי דער זיידע אין די שענע טעג אָבזיען שעה'נווייז, קוקען אויף דעם וואונדער־שענעם פלויען וואַסער־שפיגעל און אויף די שענע ווייסע שטאַלצע שוואַנען, וואָס שווימען דאָרט, האַלטענדיג גלייך און הויך זייערע וואונדער־שענע קעפּ מיט דעם לאַנגען האַלבקיילעכדיגען האַלז, וואָס זעהט אויס ווי אַ האַרפע. די דאָזיגע שוואַנען און אַנדערע פויגלען, וואָס געפינען זיך אויפן אָזערע, וואַרפט מען אָפט שטיקלעך ברויט, און זיי זענען דערצו שוין אַזוי געוועהנט, אַז ווען זיי דערזעהען אַ מענשען נאָהענט ביים וואַסער, שווימען זיי צו צום ברעג. — דאָס ערשטע מאָל זעה איך, אַז מען זאָל גאָר פויגלען אויך מאַכען פאַר שוואַרערס, האָט ר' מענדעלי בעמערקט. פערשטעהט זיך, אַז מיר פלעגען גאַנץ אָפט שפּאַצירען אין די אַרומיגע דערפער, וואו עס ציהען זיך כסדר די פראַכט־שענע ווילעס. — איצט פערשטעה איך, פאַרוואָס אַנאָר רופט מען לאַ.

לנו, זאָט איין חז"ל ד' מענדעלי, בעוואונדערענדיג די דאָזיגע ווילעס, וואָס זענען בעהאַלטען צווישען גרויסע געדילכטע בוי מער: אויף וואָס מיר גיבען אַ קוק-איז אַלץ לאַ לבו. איינמאָל אין אַ זומערדיגען פאַרנאַכט זענען מיר געגאַנגען גען שפּאַצירען ווייט אונטער דער שטאָדט. מיר זענען תחילת געגאַנגען מיט'ן גרויסען, שענעם וועג, וואָס פיהרט אין די דערפֿעך קאלאני און וואַנדעוור. די בערג מיט זייערע הונדערטער זילבערנע שפיצען זענען דאָרט געשטאַנען שטיל פּער טראַכט אין זייער ווייטער גרויסער פּערצויבערטער וועלט, פּער האַנגען מיט אַ דורכזיכטיגען בלויזען פאַרהאַנג, און נור די שטאַלצע קעפּ זייערע, וואָס גרייכען ביזן הימעל, זענען גע- וועזען בעדעקט מיט גאָלדענע קרוינען, וואָס די אונטערגעהענ- דיגע זון האָט פאַר זיי אויסגעשפינט מיט איהרע לעצטע שטראַהלען.

מיר זענען אַראָב פון גרויסען וועג און זיך געלאָזט געהן מיט אַ שמאָלער סטעזשקע, וואָס ציהט זיך צווישען געדילכטע בוימער.

אזוי זענען מיר געגאַנגען שטיל פּערטראַכט, יעדער פּער- טיעפט אין זיינע געדאַנקען, אַקעגען אַ צעהן פּופּצעהן מינוטען. פּלוצלינג גיט זיך דער זיידע אַ שטעל און גיט מיר אַ זאָג, אַנווייזענדיג מיט דער אויסגעשטרעקטער האַנד: „איהר זעהט?"

איך האָב אַ קוק געטאָן. מיר זענען געשטאַנען נעבען אַ גרויסען פעלד, בעדעקט מיט פּרישע הויכע גראַז, אַרומגערייב- געלט פון אַלע פּיער זייטען מיט הויכע בוימער, וואָס זענען געשטאַנען, ווי הויכע גרינע ווענט. אין מיטען פעלד איז גע- שטאַנען איין איינציגער גרויסער בוימ מיט ברייטע צווייגען, וואָס זענען פון אויבען נאָך געווען בעלויכטען מיט די לעצטע שטראַהלען פון דער זון, וואָס איהר פייערדיגע קויל האָט זיך שוין האַלב אַראָבגעלאָזט הינטער דער וואַלדיגער שוואַרצער מורא. עטליכע מינוט זענען מיר געשטאַנען, נישט זאָגענדיג אַ וואָרט. ר' מענדעלי, אינגאַנצען איבערגעביטען, מיט פייערדיגע

בעגייסטערטע אויגען, איז געשטאנען אָנגעשפּאַרט אויפן שטע-
קען און אַלץ געקוקט אויף דעם איינפאַכען שענעם פּייזאָזש,
וואָס איז אויך געשטאַנען, ווי פּערטיעפּט אין שטילע טרויעריגע
געזאַנקען.

—אז איך האָב אין דער יוגענד געוואַנדערט מיט די
קבצנים, האָבען מיר זיך איינמאַל אין אַזומערדיגען פּאַרנאַכט
אַבגעשטעלט פּונקט אויף אַזאַ אָרט, —האַט אָנגעהויבען ר' מענ-
דעלי, שטיל, כּמעט מיט אַ ציטערדיגען קול. און אין זיינע
אויגען האָט זיך אַלץ צעברענט דאָס פייערל, און אויף זיינע
איינגעצויגענע באַקען האָבען זיך בעוויזען רויטע פּלאַמענדיגע
פּלעקען. איך האָב דערפּיהלט, אַז דער רוח אלהים האָט זיך
אויף איהם אַראַבגעלאָזט. —יא, מען זאָל מיר געוועזען פּערביי-
דען די אויגען און מיך ברענגען אַהער, וואָלט איך געשוואָ-
רען, אַז דאָס איז דאָס אייגענע אָרט.

און מיט גרויסע מעכטיגע געניאַלע שטריכען האָט ער
מיר אָבגעמאַלט אַ בילד פון דעם פּאַרנאַכט, מיט דעם אָבענד
אין מיטן פּעלד מיט די ביידלעך, מיט די פּערדלעך, מיט דער
כאַליאַסטערע, צעזייהט און צעשפּרייט אויפן גרינעם גראָז, די
וועטשערע, וואָס האָט זיך געקאַכט אויפן צעלעגטען פייער, דעם
רויך, וואָס האָט זיך ווי אַ גלייכע זייל געצויגען צום ריינעם
בלויזען הימעל.

פון דער שענקייט פון זיין שילדערונג האָט אין מיר אַלץ
געציטערט. איך בין געשטאַנען פּערצויבערט, נישט קאָנענדיג
אַרויסרעדען אַ וואָרט, און נור געקוקט אויפן גרויסען ר' מענ-
דעלי אונזערן, וואָס איז פּלוצלינג אויסגעוואַקסען נאָך דעם
מאַל גרעסער, ווי ער איז געווען. עס האָט זיך מיר געדאַכט,
אַז זיין ווייסזילבערנע קאַפּ דערגרייכט דעם הימעל, אַזוי ווי
דאָרט דער ווייסער שנייענדיגער קאַפּ פון מאָן-בלאַן.

ד. איינהאָרן

מענדעלי ביי דער אַרבייט

טויזענד פארהאנגען, טויזענד פרכת'ן פערשטעלען א גרוי-
סען מענשען פון דער גאס, צייטענווייז פארביגע, צייטענווייז
שווארצע, גראָהע, פדי דאָס פּרעכע אויג זאָל נישט מטמא זיין
דאָס אינטימסטע און דאָס הייליגסטע, וואָס רוחט ביי דעם
אויסדערוועהלטען. נור אין איין איינציגען אָרט, און דאָס-אויף
אקליינע צייט, לאָזען זיך אַראָב די פאָרהאנגען ווי אין קדשי
קדשים און ערלויבען נעהנטער צו צוקוקען זיך צו דעם, וואָס
שאַפט און פּעראייביגט לעבענס. דאָס איז דער קאַבינעט אין
דער צייט, ווען דער אויסדערוועהלטער זיצט און אַרבייט אויף
זיינע ווערק.

און צו מיינ גרויסער פרייד איז מיר אויסגעקומען כמעט
צוויי חדשים צו ערלערנען איינעם פון אונזערע גרעסטע ביי
איהם אין קאַבינעט, זיצרנדיג שעהן-לאַנג און צוקוקענדיג ווי
א גרויסער מענש אַרבייט, ווי אַ גרויסער מענש שאַפט, וויפיעל
ענערגיע, צייט און מיה אַ גרויסער מענש לעגט אַוועק אויף
עטליכע שורות.

איך האָב מענדעלי'ן ביי דער אַרבייט געזעהן.
מענדעלי מוכר ספרים שרייבט נישט, מענדעלי האָקט
אויס ווי אַ סקולפּטאָר פון שטיין זיינע העלדען, ביי מענדעלין
איז די שפּראַך נישט נור אַ מיטעל אויף אויסצודריקען געוויסע
בעגריפען, נאָר אַ ווערט פאַר זיך. אַז מענדעלי וועט אָנשריי-
בען אַ וואָרט, וועט דאָס וואָרט מיט דער בעוועגונג זיין אַזוי
אויפגעגאָסען צוזאַמען, דאָס מאַכענדיג די בעוועגונג, אָדער די
צרימאַסע, וועט איהר מוזען זאָגען דאָס וואָרט און זאָגענדיג,

פערקעהרט, דאָס וואָרט, וועט איהר מווען מאַכען די בעוועגונג. איך געדענק דעם ערשטען טאָג פון מיין אַרבייט ביי איהם אַלס סעקרעטאַר. ער האָט דאָן איבערעזעצט די נייע קאַ- פּיטלעך פון דער „קליאַטשע“, וועלכע זענען אַריגינעל אָנגע- שריבען געוואָרען אין העברעאיש. אָבטרינקענדיג די קאַווע און אָברוהענדיג זיך אַ ביסעל, האָט ער מיר געהייסען נעהמען די פּעדער, אַזיין האָט ער זיך אוועקגעשטעלט נעבען פענסטער מיטן בוך אין האַנד און געהייסען: שרייבט! און פון דער מיי- נוט אָן האָט זיך אָנגעהויבען אַ פאַרשטעלונג. מענדעליץ האָט נישט דיקטירט, נור פאַרגעשטעלט, געשפּיעלט ווי אַן אַרטיסט אויף דער סצענע. און פאַר מיינע אויגען האָבען אָנגעהויבען שווימען לעבעדיגע טיפען, וואָס האָבען זיך בעוועגט, גערעדט און צוריק פּערשוואַנדען. פון צייט צו צייט פלעגט ער בלייבען שטעהן פּערגליווערט אין אַ גרימאַסע אויפן געזיכט, זוכענדיג דערביי דאָס וואָרט, וואָס זאָל עס אויסדריקען און נישט נור דאָס וואָרט, נור דאָס אמת-יודישע וואָרט. און נישט איין מיי- נוט און נישט צוויי מינוט פלעגט ער אָבשטעהן אין דער פּאַזע, נור אַמאָל אַ האַלבע שעה נאָכאַנאַנד, ביז ער פלעגט דאָס וואָרט געפּינען.

—אז איהר זעצט עפּיס איבער-פלעגט ער זאָגען-זאָלט איהר פּערגעסען אָן בוך, פּערמאַכט עס, קריגט עס פּיינט. יע- דע שפּראַך האָט איהרע גרימאַסען. און אזוי פלעגט ער אָב- שטעהן פיער שעה נאָכאַנאַנד, וויינען, לאַלען, בייערן זיך, קריעגען זיך, ריידען ווי אַ סוחר, ווי אַן אַלטע יודענע, ווי אַ רב, ווי אַ משפּיל, נאָכמאַכענדיג יעדערן בעזונדער, און נאָך פיער שעה אָנגעשטרענגטער אַרבייט, פלעג איך זיך אַרומזעהן, אז מעהר ווי פיער זייטלעך זענען נישט פּערשריבען און דער- צו נאָך שיטערע שורות מיט גרויסער שריפט. און אויפהויבענ- דיג זיך אַ מיעדער פון טיש, האָב איך איהם נאָך געפונען שטעהענדיג נעבען טהיר, האַלטענדיג די האַנד ביי דער נאָז אין אַ פּאַזע פון אַ שיפור און לאַכענדיג דערביי שטילערהייט— דאָס האָט ער בעדאַרפט איבערזעצען די בעשרייבונג פון

קאָשטשיי זעם מכשפ'ס נאָז און, האַלטענדיג זיך ביי דער נאָז, האָט ער זיך פאַרגעשטעלט, ווי אַ יוד, אַ אמת'ער יוד בעדאַרף עס דערצעהלען. און אַרומגעהענדיג מיט מיר דערנאָך אויפ'ן הויף, האָט ער נאָך אַלץ געשעפטשעט:

— „יודעלע, וואָס זאָגסטו?“ דאָס איז געווען זיין שטענדיג ווערטלעך, ווען איהם פלעגט שווער זיין אויסצוגעפינען דעם אמת'ן יודישען אויסדרוק.

— אזו איך דאַרף האַבען עפּיס אַ יודיש וואָרט—פלעגט ער מיר זאָגען—און איך געפין עס נישט, דאַן רוף איך אַרויס מיין יודעלע, שטעל איהם אַוועק און הייס איהם ריידען, ביז וואָס נען ער זאָגט מיר אויס דאָס אמת'ע וואָרט...

און אזוי פלעגט זיך עס ציהען טעג נאָך טעג. אין זייער מערדיגע הייסע טעג פלעגט ער אַכט שעה נאָכאַנאַנד נישט אַרויסגעהן פון צימער. און דערנאָך פלעגט ער אויך נישט אַרויסגעהן מיט'ן גוטען ווילען, נור די פאַמיליע פלעגט מיט געוואָלד איבעררייסען די אַרבייט און איהם אַרויסטרייבען אין וואַלד אַרײַן.

דאָס איז געווען אויף אַ דאַטשע ניט ווייט פון ווילנאָ.

יעדעס מאָל, איידער איך פלעג זיך זעצען צום טיש, פלעגט ער מיר אָנזאָגען בזה הלשון: „טאַמער וועט איהר מיעד ווערען, זאָלט איהר זיך נישט שעמען און אַברוהען זיך. אויף מיר קוקט נישט. איך קאָן אזוי אַבאַרבייטען טעג מיט נעכט, נישט פיהלענדיג זיך מיעד. דאָס איז ביי מיר אַ מין שכרות.“ און קיין וואונדער איז דאָס פאַר מיר נישט געווען, ווייל ביי מיר אין די אויגען האָט מענדעלי נישט געאַרבייט, נור געלעבט, איבערגעלעבט יעדעס וואָרט, יעדעס בילד, וואָס ער האָט דיקטירט. איבערגעלעבט זיי ווי אַ געניאַלער אַרטיסט אויף דער סצענע.

און ליעב האָט מענדעלי זיינע העלדען ביים שרייבען אין קאַבינעט אין דערזעלבער מאָס, ווי ער האָט זיי פיינט אין

גאס. ווי א פארצייטיגער קעניג פון זיין לך, אזוי האָט ער
 זנאה פון זיי—פון זייער קלוגשאפט, פון זייער שאַרפֿקייט, און
 לאַכט, איראָניזירט פון זייער הויקער, פון זייער נאָז פון זייער
 פאַנפאַטען ריידען, און מען זעהט בעשיינפערליך, ווי זיי וויי-
 לען איהם ביי זיין אַרבייט און ווי זיי באַוועגען זיין געדאַנק.
 דאָס איז שוין געווען אין שטאָדט. ווייט בעהאַלטען אין
 דעם לעצטען צימער פון זיין איידעם וואוינונג, איז ער גע-
 זעסען און האָט מיר דיקטירט אַ קאַפיטעל פון זיין „ווינשפינ-
 בעריס“. פֿלוצלונג עפענט זיך די טיר און עס געהט אַריין אַ
 מיטעלער מענטש אַחן אַ היטעל. די גרוי־ליכע האָהר פערקאַמט
 זלאַט, ווי די סלאַווען טראָגען, אַ לענגליך שאַרף געזיכט מיט
 אַ גלייכער נאָז—אַ פנים, וואָס האָט מעהר דערמאָהנט אַ סלאַווישען
 טיפּ, ווי אַ יודישען. אונטערן אַרעם האָט ער געהאַלטען אַ שטיק
 גלאַז און ווענדענדיג זיך גלייך צום פענסטער, וואו עס איז
 געווען אויסגעבראַכען אַ שויב, האָט ער פערגעסען די טהיר צו
 פערמאַכען. אין צימער איז געוואָרען אַ ציגווינד. מענדעלי האָט
 איבערגעהאַקט אין מיטען, הייסענדיג איהם אויף יודיש ער זאָל
 פערמאַכען די טהיר. צי מענדעלי האָט שטיל געזאָגט אָדער
 דער גלעזער איז געווען טויבלִיך, נור די טהיר איז געבליבען
 אָפען. צוקוקענדיג זיך צו איהם, האָט מענדעלי נאָכאַמאָל אי-
 פערגעחזרט דיזעלבע ווערמער אויף רוסיש און מיט אַ העכערן
 טאָן. דאָן האָט דער גלעזער, ווי דערהערנדיג, שטיל פערמאַכט
 די טהיר. נאָך דער מעשה האָב איך בעמערקט, אַז מענדעלי
 איז עפּיס געוואָרען אונזוהיג; דער טאָן האָט זיך געביטען און
 די בעוועגונגען זענען געוואָרען וועניגער נאַטירליך און אָנגע-
 צויגען און זיין בליק איז די גאַנצע צייט געווענדט געווען
 צום גלעזער. פלוצלונג גיב איך אַ קוק—מענדעלי שטעהט די
 הענד פערבראַכען און וויף זיין געזיכט ליעגט אַ ליעב איראָ-
 ניש שמייכל—דאָס שמיי־עלע, וואָס געהט קיינמאָל נישט אַראָפּ
 פון זיין געזיכט ביים שרייצן, און די ליפען ריידען פאַר זיך:
 —ס'זאָר אַ ליעב פאַלק מיר זענען, ס'זאָר אַ טייער פאַלק.
 פוקט זיך איין אויף טשיקאָוועס—און מיט'ן פינגער האָט ער

מיר אָנגעוויזען אויפן גלעזער. איך טהו אַ קוק, דער גלעזער
שטעהט איינגעבויגען און פון אונטער זיין רעקעל הענגט אַרויס
אַ ברעג טלית קטן מיט אַ לאַנגער כפול־שמונה־דיגער ציצה: — אָט
זעהט איהר שוין אויף וואָס מען דאַרף האָבען אָט די ציצה?
מען דאַרף זי האָבען, כדי צו לאָזען זיך דערקענען. ער האָט
מיך פשוט דערקויקט מיט דער ציצה.

ביי די ווערטער איז ער אַנטשוויגען געוואָרען און זיך
גענומען צוריק צו דער אַרבייט און נאָך מיט מעהר לעבע־
דיגקייט.

און נישט נור דער לעבעדיגער יוד דערקויקט און דער־
פרישט איהם, דער געשריבענער, דער העלד פון זיין בוך,
האָט אויף איהם דינעלביגע ווירקונג.

אָפט פלעגט זיך טרעפען, אַז מענדעלי זעצט זיך אַרביי־
טען און עס געהט עפּיס נישט, נישטאָ דער רוח הקודש. עס
געהט אַוועק אַ שעה, אַנדערטהאַלבען, די אַרבייט ווערט מורא־
דיג שווער און לאַנגווייליג. פלוצלונג פאַלט אַריין אַספעציעל
יודיש ווערטיל בעגלייט מיט אַ קאָמישען זשעסט און מענדעלי
לאַכט זיך פונאַנדער מיטן פולען מויל—ווי ער נור קאָן לאַכען.
— געהאַפט דאָס יודעלע! — און גלייך נאָך דעם געהט אַוועק
די אַרבייט ווי געשמירט; איין זייטעל נאָכן אַנדערן ווערט
פערשריבען און דו פּוילט בעשיינפערליך, אַז דער געלעכטער
האָט געווירקט ווי אַ פרישער רעגען אויף אַ פערשמאַכט פעלד.
און צום גליק פלעגט מענדעלי זעהר אָפט לאַכען פון זיינע
העלדען, לאַכען ביז טרעהרען.

נור צייטגעווייז פלעגט טרעפען, אַז מענדעלי פלעגט ווע־
רען ערנסט, דער שטענדיגער שמייכלעל ווערט פערשוואַנדען
און אויפן געזיכט שווימט אַרויס גאַר אַן אַנדער אויסדרוק, אַ
שטרענגער, אַ פערטרויערטער, און פונדעסטוועגען איז די אַר־
בייט געגאַנגען ענערגישער ווי אַלע מאָל, — דאָס האָט געטראָפּען
דאָן, ווען ער פלעגט דיקטירען פון יודישע צרות, פון פאַגראַ־
מען, פון גזרות און דעהויבט, ווען עס פלעגט אויסקומען צו
בעשרייבען די ליידען פון אַ קינד. דאָ האָט שוין מענדעלי נישט

געלאַכט און איז נישט געווען אַפּאַטיש. דער געניאַלער אַר-
טיסט פּלעגט אַוועק אָן אַ זייט, אַראָבלאָזען די אויגען, און דיק-
טירט האָט אַ צווייטער מענדעלי, גאַר פון אַן אַנדער וועלט,
און אינטערעסאַנט איז, אַז דער הויפט-מאַטיוו דערביי איז גע-
ווען-דאָס רחמנות צום יודיש קינד, צום יתום'ל. דערמאָהנענדיג
זיך אָן אַפּאָגראַט, פּלעגט ער כמעט שטענדיג מיט טרעהרען
אין די אויגען אַברוקען פון זיך דאָס פּאַפּיר מיטן בוך און
דערצעהלען דעם איינדרוק, וואָס אויף איהם האָט אַמאָל גע-
מאַכט דעם קדיש פון אַ קליין יתום'ל נאָך זיינע עלטערן, וועל-
כע זענען דער'הרג'עט געוואָרען בעת אַפּאָגראַט.

אויב עס איז פּאַרהאַן אין זיינע ווערק אַ העלד, וואָס
מענדעלי האָט לייעב, הייס לייעב, איז דאָס הערשעלע, פון
„ווינשפינגעריל“; ער פּלעגט נישט קאָנען קוקען גלייכגילטיג
אויף די ווילדער יודישע יונגעלעך מיט זייערע קליינע, אינ-
טעליגענטע, פּערשמוצטע פנים'לעך.

—דאָס זענען בני מלכים, נעביך! קוקט זיך נור איין אין
זיי—פּלעגט ער שטענדיג מווען זאָגען, ווען ער האָט שפּאַציר-
רענדיג בעגעגענט יודישע קינדער געהענדיג פון חדר.
זיצענדיג און איבעראַרבייטענדיג „די קליאַטשע“, פּלעג
איך בעמערקען אַ וואונדערבאַרע ערשיינונג. יעדעס מאָל, ווען
ער פּלעגט אין פּריהערדיגען טעקסט בעגעגען צו-שאַרפע ערטער
געגען די רבנים, ישיבות און לומדי תורה, פּלעגט מענדעלי
מיט אַ גרינג האַרץ נעהמען אַ רויטען בלייפּעדער און שטיל, אָהן
אַ וואָרט צו ריידען, אויסמעקען די פּראַזע אָדער ענדערן דעם
סטיל.

אַ שטימונג איצט ביי איהם אַן אַנדערע.
—איך האָב גאַרנישט געוואוסט, וועמען איך האָב-האָט
ער עטליכע מאָל געזאָגט, דערצעהלענדיג די איינדריקען פון
זיין רייווע איבערן תּחום-איצט הויב איך אָן גלויבען, אַז נישט
אומזיסט איז געווען מין אַרבייט. שטעלט זיך פּאַר: טרעגער,
גאַס-טרעגער זענען געאַנגען מיך בעגעגען.
יין בעגייסטערט פּלעגט זיך ביי דער פּראַזע אויפהויבען

ויעצן מענדעליץ.

דער אלטער, וויסער זקן, אין וועלכען דריי תקופות זענען
פערקערפערט.

און יעדעס מאל, ווען ער פלעגט ענדיגען דערצעהלען,
פלעגט ער צוגעבען:

— אן, זעהט וויפיעל ארבייט איז נאך דא; וויפיעל מען
דארף נאך ארבייטען און שרייבען;— נייע קרעפטען האט דער
טיטאן דערפיהלט קומענדיג אין א נאָהנטער בעריהרונג מיט זיין
מאסע.

נייע כחות און נייע ווערק.

נאָר דאָ לאָזט זיך אַראָב דער פּאַרהאַנג, וועלכער פּער-
שטעלט דאָס אינטימע אַפילו פאַר די, וואָס זיצען אין קאַבינעט
זון דעם אויסדערוועהלטען.

73- אין חודש טבת יאָהר תרע"א איז געפייערט נעוואָרען דער
יאָהריגער יובילעאום פון מענדעלי מוכר ספרים.
דער יובילעאום איז דאָן געווען אַ גרויס געשעהעניש אין
די ליטעראַרישע און געזעלשאַפֿטליכע קרייזען. צווישען די יו-
דישע שריפטשטעלער איז דאָס געווען אַ גרויסער יום-טוב און
אין אָדעס-וואו דער יובילאַר האָט געוואוינט-איז דאָן געווען
אַ גאַנצע וואָך יום-טוב, אַ וואָך פון עקסטאַז און פערעהרונג
פאַר דעם עלטסטען פּאָלקס-שריפטשטעלער.
אַלע יודישע צייטונגען פון דער גאַנצער וועלט האָבען
געווידמעט אַ גאַנצע רייע אַרטיקלען דעם דאָזיגען יובילעאום.
שרייבער און פערעהרער, לעזער און געזעלשאַפֿטליכע טהוער
פון אָדעס און פון אַנדערע שטעט-זענען געקומען צום „זיי-
דען“ ר' מענדעלע אום אויסצודריקען איהם זייער פערעהרונג
און אַפֿטונג. טאָג טעגליך זענען אָנגעקומען פון שטעט און
שטעטלעך, פון אַלע וועלט-טיילען ממש, אַדרעסען, בריעף און
שעלעגראַפֿישע בעגריסונגען. די דאָזיגע אַדרעסען און בעגריסונג-
געווען אַבקלאַנגען פון ליבע און אַכטונג, וואָס מען האָט אומע-
טום געפיהלט צום זיידען ר' מענדעלע, וואָס איז דאָן געווען
שטאַרק פּאָפּולער. און טאָג איין טאָג אויס זענען צו ר' מענ-
דעלען אָנגעקומען די פּרכות פון גאַנצען יודישען פּאָלק.
ס'איז נישט קיין גוזמא צו זאָגען, אַז די גאַנצע וואָך
פון יובילעאום איז געווען אַ יום-טוב אין די יודישע גאַנצאַלע
און קולטורעלע קרייזען.

אין אָדעס האָט די פייערונג פאַרגעקומען מיט גרויס פאַ-
דאָד.

אָנגעהויבען האָט זיך דער יום-טוב דעם 26-טען דעקאַבער,
אין הויז פון ר' מענדעלע מוכר ספרים. דאָרט האָבען זיך צו-
נויפגעזאַמעלט אלע יודישע שרייבער פון אָדעס און אַנדערע
שטעט, וואָס זענען געקומען אלס ספעציעלע שליחים פון דער
יודישער און העברעאישער פרעסע, עס זענען געקומען נאַציאָ-
נאַלע עקסנים און געזעלשאַפטליכע טהוער, דעפוטאַציעס פון
פערשידענע חברות און געזעלשאַפטען פון אָדעס און אַנדערע
שטעט.

אין ר' מענדעלעס גרויסען ביבליאָטעק-זאַל איז איינגע-
אָרדענט געוואָרען פאַר'ן בעל היובל אַ הערליכער קבלת פנים.
צום ערשטען האָט דער דיכטער ה. נ. ביאַליק דערלאָנגט אַ
מתנה דעם זיידען אַנ'עקזעמפלאַר פון „כל כתבי מענדעלי" אויף
העברעיש, אַ נייע שענע אויסגאַבע, אַרויסגעגעבען פון „ועד
היובל" מיט דער בעטייליגונג פון די ליטעראַרישע געזעלשאַפ-
טען אין רוסלאַנד—דער עקזעמפלאַר איז געווען אין אַ זילבער-
נער בונד.

די ערעפּונגס-רעדע האָט געהאַלטען ביאַליק אויף העב-
רעאיש, דערלאָנגענדיג דעם זיידען די כתבים זיינע און האָט
צווישען אַנדערס געזאָגט אומגעפּעהר:

„נאָך מיט פינף יאָהר צוריק, האָבען מיר געוואָלט פייערן
דיין זיבעציג-יעהריגען יובילעאום און אַרויסגעפּען אלע שריפטען
דיינע. אָבער דער שרעקליכער שטורם, וואָס איז דעמאָלט דורכ-
געגאַנגען איבער אלע יודישע ישובים און די גרויסע צרה וואָס
האָט געשוועבט איבער אונזער פּאָליק, האָט אויף אַ צייט גע-
שטערט אונזער פּלאַן און איבערגעריסען אונזער אַרבייט. אַ
שאַרפע שווערד איז געלעגען אויף אונזער האַלז, און דאָס דאָ-
זיגע הויז, וואו מיר האָבען זיך היינט צונויפגעזאַמעלט צו
פייערן מיט דיר דיין יום-טוב, איז דעמאָלט געווען אַ בית-
מקלט פאַר די אַנטרונענע פון שווערד און האַק. אויך דיר,
זיידע אונזערער, האָט דאָס אומגליק דערגרייכט און אויף דער

עלטער האָסטו געמוזט נעמען דעם וואַנדער-שטאָק און אַנטלוי-
פען מיט'ן לעבען. דו מיט דיין הויז-געזינד, אין אַ פּרעמדען
לאַנד אַרײַן. טויט-שרעק איז אונז בעפאַלען, ס'איז פינסטער
געוואָרען אין די אויגען און די הענט האָבען זיך אַראָפּגעלאָזט—
מיר האָבען געטראַכט: מיר קומען אום—אַבער זעה נאָר זעה,
ווי גאָר דער שטורם האָט זיך איינגעשטילט און ווידער געפֿי-
מיר זיך מיט דיר צווישען די דאָזיגע ווענד און פּערברענ-
גען צוזאַמען אין ליבשאַפט. ס'איז אונז נאָך געפליבען דער
מוט צונויפצוקומען זיך און פּייערן דעם יום-טוב פון העברע-
אישער שאַפונג. און ווירקליך, שטאַרק און מוטהיג איז דאָס
פּאָלק, וואָס אויך אין אַזאַ פיטערער צייט, האָט עס דעם כּח
זיך צו דערהויבען איבער זיינע צייטווייליגע אומגליקען און צו
פּייערן דעם יום-טוב פון זיינע אייביגע ווערטען. פון אונטער
דער האַק וואָס איז אויסגעשטרעקט איבער אונזערע קעפּ, פון
אונטער דעם פּוס וואָס טרעט—לאָמיר אויפהויבען אונזער קאָפּ
מיט שטאַלץ און אויסשרייען צום שונא מיט שפּאַט: דיין צע-
שטערונג וועט אונז נישט איבערשרעקען, דאָס יודישע פּאָלק
הערט נישט אױף צו שאַפען—און אויב עס שאַפט—לעבט עס
אין די שווערסטע ערגסטע יאָהרען האָבען מיר געשאַפען איינע
פון אונזערע בעסטע שאַפונגען—מענדעלע מוכר סמריא זאל
לעבען דאָס יודישע פּאָלק זאל לעבען און מאַרײַך ימים זיין
דער עלטסטער פון די יודישע שריפטשטעלער!
פון ר' מענדעלעס אויגען האָבען גערונען טרעהרען די
גאַנצע צייט, וואָס דער רעדנער האָט גערעדט.
דערנאָך האָט זיך צו איהם געווענדט דער דיכטער ש.
פּרוג ז"ל און גערעדט אױף יודיש:
—ר' שלום-יעקב, אין דעם טאָג, וואָס איז אַ יום טוב
פאַר דער גאַנצער ליטעראַטור אונזערער, וואָס איז אַ גרויסער
און ליבער יום-טוב פאַר אַלע יודען, זענען מיר געקומען אין
נאַמען פון דער ליטעראַישער געזעלשאַפט, געקומען מיט פּרייד
און ליבע צו בענשען אייך מיט אַ מול-טובו און נישט אייך
אַפּצוגעבען כּבוד זענען מיר געקומען, נאָר אויסצוריקען אייך

א טיפען דאנק, א ברכה פון טיפען הארצען פאר דעם כבוד, וואָס איר, טייערער קינסטלער, געליבטער פאָלקס-דיכטער, האָט אונז פערשאַפט. קינסטלער, דיכטער, -ניין, ניין! דער גרויסער וואונדערליכער מענש, דער וואונדער-מענש, וואָס האָט צו זיך קיין גלייכען נישט. איהר זענט דער ערשטער, וואָס האָט אויס-געפלאַסטערט אַ סטעזשקע דורכ'ן פערנעבעלטען, פער'כשופט'טען וואַלד. און אייער סטעזשקע איז געוואָרען אַ גרויסער ברייטער וועג. דורך פינסטערע נעכט האָט איהר געשלייכט ביי דער שיין פון אייער לאַמטערנע דורך די פסלונער בלאַטעס און קבציאלער מיסטן, האָט אויפגעקליבען די שמאַטעס פון די יודען און פון זיי געמאַכט טייערע שטיקער זייד. איהר האָט אויפגעבראַכט פון תהום פון אונזער לעבען די שטילע טרעהערען און פון זיי איז געוואָרען דימענטען און בריליאַנטען. און די יודישע שענע צאָרטע נשמה בעצאָהלט אייך. אונזער טומלען און ברומען, דאָס לייפען און שמייען, דער עגמת נפש, צרות און פגעים, די פרייד און טויט-שרעק—געהען אויף פון יעדער שטאַדט, רינגלען אייך אַרום, בלעטערן אייך אַהין און אַהער, מישען דאָ און דאָרט די וואונדערליכע קאַפיטלעך פון אייערע ערצהעלונגען און מעשיות, וואָס זענען געשריבען מיט'ן בלוט פון האַרץ און גיפט פון דער נשמה, און אַ שטראָם פון טרייסט און האַפנונג פליסט און ברענגט אַריין אַ נייעם גייסט אין דער יודישער נשמה, וואָס איז טרוקען און צער'סען. זאָל זשע אייך, ליכטי-גער וואונדער-מענש און אַדלער אונזערער! זאָל אייך גאָט גע-בען לאַנגע יאָהר. יודישע דורות, טויענדער יודען לעכצען און דורשטען צו אייער יודיש וואָרט, צו אייערע וואַרימע זיסע רייד, צו אייער טיפען יודישען קרעכץ, צו אייער ליכטיג שטיל שמייכלע. זאָל אייך גאָט געבען לאַנגע יאָהרען, טייערער זיידען!

אין נאָמען פון דער „מפיצי השפלה“ בעגריסט דער בעל-היובל זיין פריינד און חבר ר' מנשה מרגלית. ער ווייזט אָן אַז יעדער זוכט צו געפינען אין מענדעלעס שאַפונגען דאָס, וואָס אים איז טייער. אַלע רעדנער (אַ רמז אויף די ציונים) האָבן מיט

געוואלד אַרויפגעוואָרפֿען זייערע פעקלעך אויף מענדעלעס „קליאַ-טשע“. אָבער מענדעלע איז געשטאַנען ווי אַ פעלו און נישט פֿערשלעפט געוואָרען מיט'ן שטראָם. ער איז שטענדיג געבליבען געטריי זיין פּאָלק אין געווען דער מענדעלע פֿון גאַנצען פּאָלק און נישט פֿון דעם אָדער אַנדערן.

דערנאָך האָבען דעם זיידען בעגריסט מ. אוסישקין. דער רעדאַקטאָר פֿון „העולם“—א. דרויצנאָוו, אין נאָמען פֿון אָדעסער ציוניסטן—ד"ר סאַפּיר, אין נאָמען פֿון דער אָדעסער ישיבה—באַרבאַש, אין נאָמען פֿון די צייטונגען „הומן“ און „גוט מאָרגען“—מ. קליינמאַן, אין נאָמען פֿון דער צייטונג „אָדעסקי נאָ-וואַסטי“—א. סאַקאַלאָווסקי (סעדוי). דער אַרטיסט אברהם פיש-זאָהן האָט דערלאָנגט ר' מענדעלען אַ ספר-תורה און אַ מענטש-לע מיט זילפֿער אויסגענייט. פֿערשידענע דעפּוטאַציעס לייענען איבער אָדרעסען. צווישען אַנדערע ווערען איבערגעלייענט צוויי אָדרעסען פֿון די יודישע שריפטשטעלער אין אָדעס און פֿון דער „ליטעראַרישער געזעלשאַפֿט“, וועלכע מיר ברענגען דאָ מיט זייער פֿולען טעקסט. (ביידע זענען געשריבען געוואָרען דורך ח. נ. ביאַליק).

לאַביר סופרי ישראל, הציר האמן של חיי ישראל ו' שלום יעקב ביר חיים משה אברמוביץ (מנדלי מוכר-ספרים) ביום מלאת לו שבעים וחמש שנה. מאת תלמידיו מעריציו סופרי-ישראל.

ישיש נעלה! ביום החג הזה לעמנו ולספרותו החדשה בכל מושבותיו ותפוצותיו—הלא תשא גם מאתנו, תלמידך-מעריצך, סופרי ישראל באודיסה, ברכה נאמנה יוצאה מלב מלא אהבה, רחשי-כבוד והכרת-תודה אין קץ אליך, ישישנו הנערץ, גדול היצרים של ספרותנו הציורית וסגנונה בזמן הזה ובכל הזמנים. ידענו גם ידענו, כי לא אל עם-אין-ספר ואין-לשון באת. ארבעת אלפים שנות תורה וספר עומדות כבר מאחורי עם ישראל. ואולם בתוך הענקים הספרותיים רמי-הקומה המתנשאים מרחוק ביחודי סגולה מעל לראשי הדורות—יופיע לבצח בעטרת שיבתו גם ראש קומתך הגבוהה ישיש גדול ונערץ

פי הנה מיום היות ספרות-חול' וסופרי-חול. בישראל לא קם עוד בתוכנו צייר אמן מפליא לעשות כמוך. גם בתור חזקב לספרות ישראל בספרד, וגם בשלשת היובלות האחרונים, מאז נעשה הפלא הגדול וספרותנו העכרית חדשה נעוריה-אין דומה לך בדבר הזה. אמנם גם בכל הימים ההם לא חדלו מתוך ספרות ישראל חוזים ומשוררים, אשר טפחו את שפתנו ויסלסלוה, וישפכו מרוחם עליה וייפיה מיפי נפשם ואולם בכלם אין אף אחד אשר בקש וימצא כמוך את המפתח הנאמן למקור חייה-במקורות החיים של כל העם העברי. אתה הוא הראשון אשר הפנסת אותנו לבית חייהם של היהודים ותראם אותנו לכל מוצאיהם ומבואיהם לכל דרכיהם ועלילותיהם ולכל טפוסיהם והליכת-עולמם בימי דור שכם. אתה הראשון אשר הבאת גם אל הלשון העברית וגם אל הלשון המדוברת את קול המונס של החיים ההם ואת כל צלליהם ואורותיהם. אתה הוא הראשון אשר צמצמת בשתי הלשונות ההן את כל פח היצירה של העם היהודי בכל הדורות ותכשר את שתייהן לדבר אשר לא דברי בו מעודם. ואתה הוא הראשון אשר נתת לנו בשתייהן את הספור ואת הציור האמני ואשר טבעת לנו את המטבע הקים של סגנונם, הלא הוא סגנון מנדלי עד היום הזה. ומאז נגלית בספרותנו בדמות היהודי שביהודים, היא דמות „מנדלי“ הטפוס הקבוצי של רחוב היהודים בימין-והנה ראה גם ראה לעיניך ולעינינו נעשה גם הפלא השני: כל ספרותנו הציורית גשתנתה בהשפעתך ותהי לאחרת. פנים חדשות נתנו לה וחיים חדשים. התוך חדש והסגנון חדש. אין עתך כמעט ספר אחד אשר נקה מהשפעתך ואין כשרון אשר לא קבל תורה מבית-מדרשך. ואם יש אשר תגדל עתה ספרותנו גם גדולים חדשים, ברובם הלא מאדמתך יצמחו וזמן הקרקע אשר הלינות להם יינקו את לחם יאנחנו תלמידך הסופרים, שזכני לעמוד בצלך ולחיות בדורך, דורו של מנדלי, בהביענו לפניך היום מעט מכל אשר יתגה לך לבנו כל הימים, הננו מברלים אותך. ישיש גדול ונערך, פי נזכה כלנו לראותך עוד ימים ושנים הרבה חי ומתהלך בתוכנו. והיית דשן ורוה רענן. מקורך אל יחרב וכתך אל ידל, והיה עיננו ועיני עמך רואות עוד ימים.

ישנים הרבו, את ישישם הנעלה ואהוב, כשהיא יושב בתפארת
שיבתו וטרוז ולוטש את מרגליותיו, יוצר גור תפארה לספרות
ישראל ועטרת-כבוד לעם ישראל."

צום עלטסטען פון די יודישע שרייבער, דעם קינסטלער-
מאָלער פון יודישען לעבען ר' שלום-יעקב ב"ר משה-חיים
אַבדאָמאָוויטש (מענדעלע מוכר ספרים) צו זיין פינף-און-זיבעציג
יאָהריגען געבורטס-טאָג, פון זיינע תלמידים פערעהרער די יו-
דישע שרייבער.

געשעצטער ישיש! אין דעם דאָזיגען פייערליכען טאָג פאָר
אונזער פאָלק און זיין נייער ליטעראַטור, פאָר דעם גאַנצען
פאָלק—וואו עס זאָל זיך נישט געפונען—נעהם צו פון אונז די-
נע תלמידים פערעהרער, יודישע שרייבער פון אָדעס, אַ הייסע
ברכה, וואָס קומט פון אַ האַרץ פול מיט ליבע, פערעהרונג און
דאַנק אָהן גרענעץ צו דיר, אונזער בעריהמטער ישיש, דער
גרעסטער פון אונזער שטער ליטעראַטור און איהר
סטיל פון היינט און אלע צייטען.

מיר ווייסען גאַנץ גוט, אַז נישט צו אַ פאָלק אָהן אַ לי-
טעראַטור און אָהן אַ שפראַך ביזטו געקומען. אַ פיערטויווענד-
יאָהריגע פערגאַנגענהייט פון תורה און ספר שטעהט שוין הי-
טער די פלייצעס פון יודישען פאָלק. אָפער צווישען די הויכע
ליטעראַטור-ריעזען, וואָס דעהויבען זיך און קוקען צו אונז
פון ווייטען ווי יחידי-סגולה איבער די קעפ פון דורות—העט
אויף אייביג שיינען זיין שטאַלצער גרייזגרויער קאַפ, גרויסער
בעריהמטער ישיש!

וואָרום פון זינט ס'איז ענטשטאַנען ביי יודען אַ וועלטלי-
כע ליטעראַטור און וועלטליכע שרייבער, איז נאָך נישט געווען
ביי אונז אַזאַ קינסטלער, וואָס האָט אַזוי פיל דערגרייכט ווי דו.
אויך אין דער גאָלדענער עפאָכע פאָר דער יודישער ליטעראַ-
טור אין ספרד, און אויך אין די לעצטע דריי יובלות, פון זייט
ס'איז געשעהן דאָס גרויסע וואונדער און אונזער העברעאישע
נייע ליטעראַטור איז צוריק יונג געוואָרען—האָסטו צו זיך קיין
גלייכען נישט. און דעם אמת טאַקע, אַז אויך פאָר דער גאַנצער

צייט האָבען נישט געפעלט אין דער יודישער ליטעראַטור קיין „חזנים“ און „משוררים“, וואָס האָבען ערצויגען אונזער שפראַך און זי אויסגעפוצט, האָבען זי בערייכערט מיט זייער גייסט און בעשיינט מיט זייער שיינקייט אָבער צווישען זיי אַלע איז נישט פאַרהאַן קיין איינער, וואָס האָט געזוכט און געפונען, ווי דו, דעם ריכטיגען שליסעל צו איהר לעבענס-קוואַל—און די לעבענס-קוואַלען פון גאַנצען יודישען פּאָלק. דו ביזט דער ערשטער, וואָס האָסט אונז אַריינגעפיהרט אין לעבען פון די יודען און זיי אונז בעוויזען מיט זייער האַנדלען און וואַנדלען, מיט זייערע דרכים און מנהגים, מיט זייערע פיהרעכצען און אַלע זייערע ט-פען פאַר דער צייט פון אַ גאַנצען דור. דו ביזט דער ערשטער, וואָס האָט אַריינגעבראַכט אי אין דער העברעאישער שפראַך אי אין דער יודישער שפראַך דאָס גערויש פון דעם דאָזיגען לע-בען, מיט אַלע שטאַטענס און מיט דער גאַנצער ליכט. דו ביזט דער ערשטער וואָס האָסט קאַנצענטרירט אין די דאָזיגע ביידע שפראַכען דעם גאַנצען שאַפונגס-כח פון יודישען פּאָלק פון אַלע דורות און געמאַכט פון ביידע שפראַכען דאָס, וואָס זיי זענען קיינמאָל נישט געווען. און דו ביזט דער ערשטער, וואָס האָסט אונז געוועבען אין די ביידע שפראַכען די ערצעהלונג און די קיינסטלערישע בעשרייבונג און אונז געשאַפען דעם שטענדיגען נוסח פון זייער סטיל. דאָס איז דער מענדעלי-סטיל ביז היינט-טיגען טאָג. און פון זינט דו האָסט זיך בעוויזען אין אונזער ליטעראַטור אין געשטאַלט פון יודישען יוד, אין געשטאַלט פון „מענדעלע“ אין דעם קאַנצענטרירטען טיפּ פון דער יודישער גאַס—און, זעה ווי פאַר דייע און אונזערע אויגען איז געשעהן דער צווייטער וואונדער: אונזער גאַנצע שענע ליטעראַטור איז נשחבה געוואָרען אונסער דיין השפעה און געוואָרען גאָר אַנ-אַנדערע. זי האָט בעקומען אַ ניי פנים און אַ ניי לעבען. דער אינהאַלט איז ניי און דער סטיל ניי. ס'איז נישטאָ אַצינד כמעט קיין איין שרייבער וואָס איז ריין פון דיין השפעה און ס'איז נישטאָ קיין טאַלענט וואָס האָט פון דיר נישט געלערנט. און אויב עס וואַקסען אויס אַצינד נייע גדולים אין אונזער ליטע-

הענן מענדעלין

ראטור, וואקסען זיי דאָס מעהרסט אויס פון דיין באָדען, און זיי ציהען זייער יניקה פון דעם פעלד, וואָס דו האָסט זיי צו-געגרייט. און מיר שרייבער, דייעע תלמודים, וואָס מיר האָבען זוכה געווען צו זיין נאָהנט פון דיר און צו לעבען אין דיין דור, אין דור פון מענדעליען, ווען מיר דריקען דיר אויס היינט אַ טייל פון דעם, וואָס מיר טראַכטען שטענדיג, בענשען מיר דין, גרויסער געריהמטער ישיש, אַז מיר זאָלען זוכה זיין צו זעהן דין לאַנגע יאָהרען צווישען אונז, און זאָלסט זיין פריש און געזונד, דיין קוואַל זאָל נישט אויסטרוקענען און דיין פח זאָל נישט געמינערט ווערען און מיר און דאָס פאָלק דיינס זאָל נאָך זעהן זייער געליבטען גרויסען ישיש ווי ער זיצט בעשיינט פון זיין עלטער און שלייפט און פיילט זיינע פעריל. שאַפט די קרוין פאַר דער יודישער ליטעראַטור און איז אַ קרוין פאַר דעם יודישען פאָלק.

דער אַדרעס פון דער ליטעראַרישער געזעלשאַפט פון אַדעס איז פּאָלגענדער:

„אביר סופרי ישראל, זקנני ר' מנדלי מוכר ספרים!
היום הזה, במלאת לך שבעים וחמש שנה לימי חייך, יחוגו כל יודעי ספר בישראל את החג הגדול לספרותנו. בכל תפוצות הגולה ובכל מקום אשר הספר העברי נדה שמה, ינשא עתה על שפתים באהבה וברכה שם הסבא ר' מנדלי. צרף נא אפוא, שב גדול ונעלה, אל ברכות כל העם העברי גם את ברכתנו אנו, בני החברה לספרות ישראל באודיסה, היודעים את פעלך ועריצים שמך בתוך רבבות אלפי ישראל. זה כחמישים שנה ויותר מאז החלית תת את כחך הגדול ואת תנובת רוחך לספרות ישראל. ובכל הימים האלה ראיניך והנה אתה הולך וגדול, הולך ומשלח שרשים וענפים רבים, עד אשר גדלת ותחזק לעינינו ותגבה בקומה מכל בני דורך. והנה נצב אתה לפנינו ביום הזה במלא-גדלך ואתה איתן וחזק. פי רק איש סגילה כמורך, אשר ינוק ינק מנוער ועד שיבה מכל תהומות חיינו יחד ויעשר את רוחו מכל עוצרות עמו הגנוזים—אך הוא לבדו יעשה פרי כפריך אתה, רק האיש אשר נפשו עברה דרך כל המישים שערי האור והחושך

של רוח עמו וחייו וישלם—אך הוא לבדו תמצא ידו לזות גוף ודמות הגוף ונוב—שפתים אל האור והחושך ההם כאשר נתת בספריך אתה. ומאז גדלת ועד היום ותגדל עמן גם ספרות עמנו וירב פבודה. אין ערוב למרגליות היקרות אשר נתת באוצרה ואין קצה להשפעתך על כל הסופרים תלמידך. וגם את לב כל העם יחדת לאהבה את ספרותנו, כי את רוחם מצאו. פי שנים ברוחך הגדול ויראו את צלמם ביצירי כפיך, וידעו כולם פי יש כבא בתוכם. ולכבא עין נשר אשר תרא ללבב כולם ולחיי כולם. ייד אמן לסבא אשר לא תיגע מיצור צלמי איש ואיש. יצור ונתון אותם משמרת לדורות עולם. ובאחרית הימים, כאשר יפקוד אלהים את עמו והשכיחו את כל ענותו ואת כל נדודי חייו— ופנה העם אל ספרי מנדלי ומצא שם את כל דור אבותיו וזקניו ותנה הם עומדים לפניו כולם כמו שהם, בעינם ובהיותם, בכערם וביפיהם, בניב עפעפיהם ובעקימת שפתיהם, בשק החול ובמשי השבת, בתומתם ובערמומיתם, במעט הנחת שלהם ובצערם הרב, ביגון שנותיהם ובשמחת רגעיהם, ואודי גם דמעות-סתורים ימצא שם, הלא היא דמעת עיני של ר' מנדלי בעצמו... ואשר יפנה אל חזיונות רוחם של שאר הסופרים מבני דורנו—ומצא גם שם את עקבות רוחך. פי אחרי שהיית בספרות ישראל הראשון לציירי חייו ופחת בה את הפרשה הראשונה של המקצוע האמנותי, עוד יצור יצרת ותנחל לדור גם את הסגנון הקבוע של המקצוע ההוא. הרחב הרחבת עד אין שעור את גבולות הלשון העברית ותתן לה את הצבע החי ואת התנועה החיונית ואת הממשות הפלאסטית ותבא בזה רוחה וגאולה לכל כשרון צעיר ורך אשר החל לצמוח. וגם על הלשון המדוברת בפי העם אצלת מרוחך הכביר ותעלנה אל מדרגת לשון ספרותית. והנה, היא עולה עתה מברכת ידך כפורחת ולא תמיש מעשות פרי להשביע נפש המון רב ולקרב את רוחו אל מקורות החיים והנצח של העם העברי.

(צום עלטסטען פון די יודישע שרייבער, צו אלונער זיי-

דען ר' מענדעלע מוכר ספרים!

דעם היינטיגען טאג, ווען דו ווערסט צלט פינף און זי-

בעציג יאָהר, פייערט יעדער יודע ספר צווישען יודען דעם גרויסען ליטעראַטור-יום-טוב. אומעטום וואו יודען זענען פער- שפרייט, אומעטום וואו עס האָט אַהין פערבליאָנישעט דאָס הע- ברעאישע בוך, ווערט מיט ליבע און ברכה דערמאָנט דער גאָ- מען פון זיידע ר' מענדעלע. בעהעפט זשע, גרויסער געשעצטער גרייז, צו די ברכות פון גאַנצען יודישען פּאָלק אויך אונזער ברכה, די ברכה פון דער יודישער ליטעראַרישער געזעלשאַפט אין אָדעס, וואָס קענען דיין אַרבעט און ריהמען דיין נאָמען צווישען די צעהנדליגער טויזענדער יודען. שוין פופציג יאָהר און מעהר, פון זינט דו האָסט אָנגעהויבען שענקען דיין גרויסע קראַפט און די פרוכטען פון דיין גייסט דער יודישער ליטעראַ- טור, פאַר דער דאָזיגער צייט ביזטו אַלץ מעהר געוואַקסען, אַלץ מעהר געלאָזט וואַרצלען און אַ סך צווייגען, ביז, ביזט אויסגעוואַקסען און שטאַרק געוואַרען פאַר אונזערע אויגען און זיך דערהויבען העכער פון דיין גאַנצען דור, און ביי היינטיגען טאָג שמעהסטו פאַר אונז אין דיין גאַנצער גרויס שטאַרק און פעסט. וואָרום גאָר אַזאָ אויסנאָם-מענש ווי דו ביזט, אַ מענש וואָס טוט שעפען פון דער יוגענד ביז דער טיפער עלטער פון אַלע אונזערע לעבענס-קוואַלען צוזאַמען, און בערייכערט זיין גייסט פון אַלע בעהאַלטענע פּאָלקס-אוצרות—נאָר ער אַליין קאָן געבען אַזעלכע פרוכט ווי דו האָסט געגעבען. נאָר דער מענש וואָס איז דורכגעגאַנגען אַלע פופציג טויערן פון ליכט און מיג- סטערניש פון גייסט און לעבען פון זיין פּאָלק און איז גאַנץ געבליבען—נאָר איהם אַליין קאָן געלונגען צו פערקערפערן און צו געבען אַנ'אויסדרוק די דאָזיגע ליכט און פינסטערניש ווי דו האָסט זיי געגעבען אין זיינע ביכער. און פון דעמאָלט ביז היינט וואָס דו ביזט געוואַקסען, איז אויך מיט דיר געוואַקסען די ליטעראַטור פון אונזער פּאָלק און בעריהמט געוואַרען. ס'איז נישט אָבצושאָצען די טייערע פּעריל, וואָס דו האָסט אַריינגע- בראַכט אין ליטעראַטור-אוצר און ס'איז גאָר קיין ברעג נישט אַ צו דיין השפּעה אויף אַלע שרייבער זיינע תּלמידים, און אויך דאָס האַרץ פון פּאָלק האָסטו דערוועקט ליב צו האַבען אונזער

ליטעראטור. וואָרום זייער גייסט האָבען זיי געפונען אין דיין גרויסען גייסט, און זייער אייגען געשטאַלט האָבען זיי דער-זעהן אין דינע שאַפונגען. און אַלע וויסען, אַז ס'איז פאַרהאַן אַ זיידע צווישען זיי, און דער זיידע האָט אַנאָדער-אויג וואָס זעהט וואָס עס טהוט זיך אין האַרצען ביי אַלע און אַלעמענס לעבען זעהט עס. און אַ קינסטלערישע האַנט האָט דער זיידע, וואָס ווערט נישט מיד צו שאַפען די געשטאַלטען פון יעדער מענש, בעשאַפט זיי און לאָזט זיי למשמרת פאַר די אייביגע דורות. אין אַ צייט אַרום, אַז גאָט וועט אויפריכטען זיין פּאָלק און וועט איהם מאַכען פּערגעסען זייגע ליידען און פיין-וועט זיך דאָס יודישע פּאָלק ווענדען צו מענדעלעס ביכער און וועט דאָרט געפונען דעם גאַנצען דור פון זייגע עלטערן און זיידעס און זיי וועלען פאַר איהם שטענן לעבעדיגע, מיט זייער פיין און ליידען, מיט זייער מיאוסקייט און שענקייט, מיט דער בע-וועגונג פון זייערע שוואַרצעפּלען און קרומען מיט די ליפּען, מיט דעם וואַכעדיגען זאַק און שבתדיגען זיידענס, מיט זייער תמימות און ערמה, מיט דעם ביסעלע נחת זייערען און מיט דעם גרויסען צער. מיט דעם טרויער פון זייערע יאָהרען און מיט דער פרייד פון זייערע מינוטען, און אפשר וועט ער נאָך דאָרט געפינען אַ פּערבאָרגענע טרעהר, דאָס איז די טרעהר פון ר' מענדעלע אליין... און אַז דאָס פּאָלק וועט זיך ווענדען צו די שאַפונגען פון די איבעריגע שרייבער פון אונזער דור—וועט עס אויך דאָרט געפינען צייכענס פון דיין גייסט. וואָרום אויסער דעם וואָס דו ביזט געווען דער ערשטער צו שילדערן אונזער לעבען אין דער יודישער ליטעראטור, און האָסט אָנגעשריבען אין איהר דאָס ערשטע קאָפיטעל אויף דעם געביט, אויסערדעם, האָסטו נאָך געשאַפען און געמאַכט ירש'ענען דעם דור אויך דעם בעשטענדיגען סטיל פון דעם געביט. אָהן אַ שיעור האָסטו פּערפרייטערט די גרענעצען פון דער העברעאישער שפּראַך און האָסט איהר צוגעגעבען די לעבעדיגע פאַרב און די לעבע-דיגע בעוועגונג און די פּלאַסטישע ממשות און דערמיט געבראַכט פּערלייכטערונג און אויסלייזונג פאַר יעדען יונגען טאַלענט וואָס

האָט אָנגעהויבען שפּראַכען. און אויך דער פּאָלקס-שפּראַך, האָסטו באַהויכט מיט דיין שטאַרקען גייסט און האָסט זי דער-הויבען צו דער מדרגה פון אַ לייטעראַטור-שפּראַך. און דורך דיין האַנט בליהט זי איצט און וועט נישט אויפהערען צו גע-בען פּרוכטען צו דערקוויקען דעם גרויסען המון און צו דער-גענטערן זיין גייסט צו די קוואַלען פון לעבען און אייביגקייט פון יודישען פּאָלק.

נאָך אַלע רעדעס און ווינשונגען האָט דער זיידע אָפּגע-ענטפּערט.

— „היות כל איש שורר בביתו ומדבר בלשון עמו“—אָזוי האָט נאָך פאַר צוויי טויזענט יאָהר גוזר געווען איינער פון די ווילדסטע מלכים. דאָס לשון-דאָס איז די נשמה פון פּאָלק. אויך אין אונזער תורה שטעהט: ויפח באפיו נשמת חיים ויהי לנפש חיה—מאַכט דער תרגום: „לרוח ממלא“ די שפּראַך דאָס איז דער רוח חיים פון מענש, און אַז מען נעהמט צו די שפּראַך פון מענשען, איז ווי מען וואָלט איהם צוגענומען דאָס לעבען, דעם פח החיוני זיינעם. איך וויל מיט דעם זאָגען, אַז עס וואָלט געווען פון מיין זייט אַ גרויסע עולה, ווען איך וואָלט פּערלאָזט איינע פון די צוויי שפּראַכען, וואָס האָבען מיר אויפֿ-געהאָדעוועט און דערצויגען פון מיין קינדהייט ביז היינט, און איך וואָלט גערעדט מיט אַן אַנדער שפּראַך. מיר פּערמאַגען צוויי, נשמות-צוויי שפּראַכען. אונזערע חכמים האָבען געזאָגט, אַז אַ יוד האָט צוויי נשמות, אַ וואָכעדיגע נשמה און אַ הייליגע נשמה—אַ נשמה יתרה. אונזער העברעאישע שפּראַך איז די נשמה יתרה, אַ הייליגע זויבערע שפּראַך, אין וועלכער די גאַנצע וועלט זעהט זיך ווי אין אַ שפיגעל, וואָס איז אַלט ווי די וועלט און איהר קוואַל וועט קיינמאָל נישט אויטטריקענען. און די אַנדע-רע שפּראַך איז די נשמה פון וואָך, פיין און ליידען, וואָס איז טרויריג ווי די יודישע נשמה אינדערוואַכען. און די דאָזיגע ביידע נשמות, אַ דאַנק וועלכע איך זעה אייך היינט ביי מיר—האַב איך נישט געקענט פּאַרבייטען אויף אַן אַנדער שפּראַך. איצט, ערלויבט מיר אייך צו זאָגען עטליכע ווערטער

וועגען עצם יום טוב. אין אונזער אַלטער העברעאישער ליטע-ראַטור, איז אין ערגיץ נישט קיין זכר פון דעם מען זאָל ווען עס איז פייערען עמיצען דעם געבורטסטאָג זיינעם. פערקעהרט, לויטן יודישען מוסר איז „טוב יום המות מיום הולדו“. אָבער יודען האָבען זיך אַלע מאָל לייעב משמח צו זיין צוליבע דער תורה. אין די ביטערסטע שווערסטע צייטען האָבען יודען זיך געלאָזט אין אַ טענצעל אום שמחת-תורה. זיי האָבען פּערגעסען דאָס גאַנצע אַרימקייט און נאָר די תורה האָבען זיי אין זינען געהאַט. אַזוי איז אויך געווען ווען מען האָט געמאַכט אַ סיום אויף אַ מסכתא—די יודען האָבען פּערגעסען דאָס גאַנצע ביטערע דע לעבען זייערס און זיך געפרעהט מיט דער תורה, און דאָס איז איינע פון די סבות צוליבע וועלכע איך האָב מסכים גע-ווען אויף דעם יובילעאום. צום ערשטען האָב איך זיך געקווענקעלט און געצווייפעלט: צי מעג איך אין אַזעלכע ציי-טען מאַכען חגיגות און צי קומט עס מיר. אָבער, אַזוי ווי איהר פייערט דעם סיום פון דער תורה—מעג איך אויך צו-שטעהן און זיך פּרעהן צוזאַמען מיט אייך.

אויב אָבער איהר מיינט, אַז צוזאַמען מיט דעם סיום עג-דיגט איהר די תורה נישט אָנצוהייבען זי פונדאָסניי—האָט איהר אַ גראָבען טעות. באַלד נאָך „לעיני כל ישראל“ הויבען יודען תיכף אָן פון „בראשית“ און איך האָף אַז אויך מיין סיום וועט זיין אַזעלכער, אַז איך וועל באַלד אָנהייבן פון „בראשית“, און אויב איהר האָט מיר געוואונשען איך זאָל לעבען ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר—גיב איך צוריק די ברכה, וואָרום ווען איך וועל אַלט ווערן הונדערט און צוואַנציג יאָהר, וועט איהר אַלע זיך דאָ געפינען צווישען די וואָס וועלען מיר בעגריסען.

נאָך דעם זיידענס רעדע זענען די שרייבער און פריינד זון יוביליאַר אַריינגעגאַנגען אין זיין קאַבינעט און דאָרט גע-האַלטען טאָסטען ביי אַ גלעזעל וויין. דאָרט האָבען איהם אויפסניי בעגריסט ביאָליק, ספּעקטאָר, ראַוויצקי און האָבען פּערבראַכט עטליכע שעה אין געשפּרעכען.

מיט פיר טעג שפּעטער, האָט מען איינגעאָרדענט פאַרן

יובילאר א באנקעט אין קלוב. אין זאל זענען זיך צענויפגעקוי-
מען ביז צוויי הונדערט מאן, שרייבער, קינסטלער, ציוניסטען,
השובע בעלי בתים און פללטהוער. א סך מענשען, בעזונדערס
סטודענטען און יונגעלייט האָבען נישט געקענט בעקומען קיין
איינגאנג-בילעטען—ווייל ס'איז קיין אָרט נישט געווען. עלף אַ
זיגער אין אָווענד איז אין זאַל אַריינגעקומען דער יובילאר אין
דער באַגלייטונג פון ביאַליק, ראַוויצקי, פרוג און ספעקטאָר.
שטורמיגע אַפלאַדיסמענטען האָבען לאַנג אַבגעהילכט איבערן זאַל.
דאָס איז געווען דער העכסטער מאַמענט פון דער פייערונג.
אַלע הערצער האָבען געשאַלט מיט פרייד און ליעבע צום גרוי-
סען זיידען. דערנאָך זענען אַלע געוואָרען שטאַרק שטיל און
די אויגען נישט אַבגעריסען פון דעם שטאַלצען זקן.
ס'איז באַלד אויסגעקליבען געוואָרען אַ פּערוואַרטונג וואָס
זאָל אַנפיהרען מיט'ן באַנקעט: פאַרזיצער—ש. פרוג, זיינע גע-
הילפּען—ח. נ. ביאַליק און ד"ר הימעלפאַרב. אין גרויסען זאַל
איז דער טיש געווען פּרעכטיג געגרייט. דער מיניז איז געווען
אויסגעשטעלט לויט מענדעלעס ווערק געשריבען אין העברעאיש
און יודיש:

—געזאַלצענס—„בעמק הבכא“.

פיש—„פישקע דער קרומער“.

פלייש—„ספר הבהמות“.

רעדעס—„לא נחת ביעקב“.

סאָדעוואַסער—„בימי הרעש“.

פרוכטען—„חג האסיף“.

און אַזוי ווייטער.

פרוג האָט געעפנט דעם באַנקעט און איבערגעלייענט אַ
בעגריסונג-בריעף פון צענטראַל קאָמיטעט פון ליטעראַרישע גע-
זעלשאַפטען אין פעטערבורג. עס זענען דערביי אַנגעקומען אַ סך
טעלעגראַמעס: פון אחד העם, הרב טשערנאָוויטש, שלום עליכם,
דובנאָוו, הרב מזאיה, רעדאַקציע „יעוורייסקי מיר“, פון טאַר-
נאָווער „פועלי ציון“, פון דער געזעלשאַפט „אחזה“ אין לעמ-
בערג. פון די קורסאַנטען אין גראַדנע, פון דער געזעלשאַפט

קדימה" אין מאסקווע. פון פערשיקטע אין סיביר, פון א גרופע יודישע שרייבער אין ווארשע, פון די צייטונגען „הד הזמן“, „המשפה“, „הירדן“, „אונזער לעבען“, „לאדזער טאגעבלאט“, „לאנדאָנער יודישע זשורנאל“, „פראַנקפורטער פאַמיליענבלאט“, „ראַסוועט“, „מאַמענט“. פון די חברות „מפיצי השכלה“ און „חובבי שפת עבר“ פון א סך שטעדט, און נאָך א סך.

דערנאָך האָבען זיך אָנגעהויבען די רעדעס.

דער שריטשטעלער א. דרויאָנאוּ זעהט אין יובילאַר אַ לעבעדיגען בעווייז קעגען די וואָס לייקענען אין די נוצען פון דער השכלה-עפאָכע. מענדעלע איז א זון פון דער תקופה פון פערשפרייטען השכלה און וויסענשאַפט צווישען פאָלק און דאָס איז איינע פון זיינע גרויסע פערדינסטען. מ. קליינמאַן האָט אָנגעוויזען, אַז ער אַלט פובליציסט געפינט, אַז מענדעלע איז דער שעפער פון נייעם סטיל, ער האָט געהאַלפּען אַראָבצונעמען פון דער העברעאישער שפראַך דעם הייליגען טלית און מאַכען פון איהר אויך די שפראַך פון טאָג-טעגליכען לעבען—פון דער טאָג-טעגליכער צייטונג. ד"ר שימקין האָט גערעדט אין נאָמען פון די סטודענטען און אָנגעוויזען, אַז דורך מענדעלען, דורך דעם וואָס ער האָט געשילדערט דאָס יודישע פאַטריאַרַכאַלע לע-בען זענען אויך זיי, די סטודענטען, וואָס זענען ערצויגען גע-וואָרען אויף אַ פרעמדער שפראַך, דערנענטערט געוואָרען צום פאָלק און צום יודענטום. שנייפאל, דער פאַרשטעהער פון דער אַמעריקאַנער צייטונג „וואָרהייט“ זאָגט, אַז די אַמעריקאַנער יו-דען פייערן איצט מענדעלעס יובילעאום אויף אַ פאָלקס-פערזאָמ-לונג פון צעהנדיגער טויזענדער מענשען און ווינטשט דעם יוביל-לאַר, אַז ער זאָל זוכה זיין צו דערלעבען דעם טאָג, וואָס דאָס גאַנצע פאָלק זאָל פייערן דעם יום-טוב פון גרעסטען שעפער און קינסטלער זייערן. ש. טשערנאָוויטש רעדט אין נאָמען פון „הצפירה“ וואָס ווייזט אָן, אַז מענדעלע שילדערענדיג דאָס ביי-טערע גלות-לעבען פון יודען אַ גאַנצע וואָך און דאָס רייניקייט און שענקייט פון יודישען שבת—איז דערמיט געווען אי דער קטיגור אי דער סניגור פון גלות. זשאַפּאַטינסקי האָט גערעדט

מעגען די פערשטויסענע, וואָס מענדעלעך האָט זיי דערנענטערט צום יודענטום, דורך דער שענקייט און פראַכט אין עבר, וואָס ער האָט פאַר זיי ענטפלעקט. נישט די צרות און צער מאַכען ליב דאָס פּאָלק ביי די זין פון פּאָלק, נאָר דאָס שענקייט און דערהויבענקייט וואָס געפינט זיך אין לעבען פון פּאָלק.

דערנאָך האָט פרוג געהאַלטען אַ לאַנגע רעדע וועגען דער גרויסער אַרבייטסזאַמקייט פון זיידען:

„פון אַלע שענע רעדעס, וואָס מען האָט געהאַלטען, האָ- בען מיר געהערט איין עיקר-געדאַנק—ר' מענדעלעך איז דער שעפער פון אונזער נייער ליטעראַטור. און ס'איז טאַקע אַזוי. דער זיידע האָט געשאַפּען אונזער ליטעראַטור. די ביבליאָגראַ- פען בעצייכענען אפילו די צייט, ווען יעדע זאַך זיינע איז גע- שאַפּען געוואָרען. אין פּלוג איז דאָך דער ענין פון יצירה נאָר אַ גרינגע זאַך, ווי אין פּסוק שטעהט: „יהי אור—ויהי אור“, גאָט האָט געזאָגט—און ס'איז געוואָרען. ער האָט געגעבען אַ בעפעהל און דער פיש שווימט, דער בוים בליהט וכדומה—אַלץ איז בע- שאַפּען געוואָרען פּהרף עין. אָבער עס איז פאַרש נישט אַזוי. די אַרבייט פון קינסטלער איז זעהר אַ שווערע. וויפיל האָט דער קינסטלער ר' מענדעלעך געשליפּט און געגלעט, האָט חרוב גע- מאַכט וועלטען און זיי צוריק אויפגעבויט, האָט געאַרבייט מיטן שווייס, האָט געשריבען און געמעקט און ווידער געשריבען, האָט געטראַכט, געפאַרשט און פּעריכט, ביז די שאַפּונגען זע- נען אַרויסגעקומען ווי עס בעדאַרף צו זיין. פון אַ „ההו ובהו“ האָט ער בעשאַפּען אַ לעבעדיגע שפּראַך און פון מירמעלשטיין האָט ער אויסגעהאַקט לעבעדיגע בעשעפענישען. ווי שווער איז איהם די אַרבייט אָנגעקומען! דורך אַ געדיכטען ווילד-בעוואַקסע- נעם וואַלד האָט ער געדאַרפט דורכשלאָגען אַ וועג און אַלע וויילע ברייטער מאַכען דעם וועג, כדי די דערנער זאָלען אים נישט די שיינ פּערשטעלען. היינט איז דאָך דאָס בוך נישט דאָס, וואָס עס איז געוועזן אין יענע צייטען. דעמאָלט האָט דאָס בוך געהאַט אַ וואַג קיין עין-הרע. וויפיל צעהנדליגער יאָהרען, אַז מען זאָט עס געשריבען און וויפיל יאָהר האָט עס געוואָגעלט

אין גלות ביים „בחור הועצער“, אַזאָ ספר איז איבערגעגאנגען פון דור צו דור, פון טאַטען צום זוהן און אייניקעל. און היינט? היינט ווערט אַלץ געמאַכט גרינג און אויף איין פוס, פלאחר יד. דאָס שרייבען און דרוקען, דאָס לייענען און קריטיקירען—אַלץ ווערט געמאַכט בנשימה אחת. און אַז דער זיידע בעטראַכט דעם וועג, וואָס ער האָט דורכגעמאַכט, ווערט זיין יודיש גרויס וואַרעם האַרץ פול מיט פרייד. אויף דעם וועג וואו אַלער יפנה"ז און מענדעלע האָבען זיך נישט געקאָנט בעגעגענען נישט אָג-שלאַגענדיג זיך שטערען אָן שטערען—סאַר אַ רעש און אַ טו-מעל עס איז אויף דעם וועג ווי אַנאַדלעך, ווי אַ שטורם, ווי אַ פייך פון בויגען פליהט און דערהויבט זיך אַלץ העכער און העכער צו די ליכטיגע שטראַהלען פּרָך; ווי אַ ווילד צעלאָזטער לאַשאַק טראַגט זיך שלום אַש פון „שטעדטער“ צו דער ווייטער גרויסער וועלט... אין אַ בעל-הפתישער פוהר אָנגעלאָדען מיט אַלערליי „מיני מזונות“ פאַהרט ספּעקטאָר. עס טראַגען זיך דורך ווי אַ בליץ מאַריס ראָזענפעלד, יהואש, פּרוג זאָגט איהר? זאָל זיין אויך פּרוג. און די פייער מרכבה, אין וועלכער אַליהו הנביא איז אַרויף אויפן הימעל און פון איהר איז אַראַפּגעקו-מען ביאַליק—פליהט ווייטער און ווייטער און די „מגלת האש“ וויקעלט זיך און לאָזט זיך אַראַפּ פון איהר. און דער זיידע שטעהט אין קוקט צו דאָס אַדן און זיין האַרץ ווערט צעשמאַל-צען פון פרייד.

פרייד און גליק—איז דיין חלק, טייערער זיידע, דער אויסגעפלאַסטערטער וועג איז דייער, דו מיט דייע הענט האַסט איהם געפלאַסטערט דורך געדיכטע וועלדער, דו האַסט אויפגע-שטעלט די צייכענס און וועג-ווייזער, מיט דיין גאָלדענער פען האַסטו אָנגעצייכענט: „פון פסלון קיין בית אל“, „פון קבצאל צום הר הבית“, פון פינסטערניש צום ליכטיגקייט, פון שטיף-טאַטעס און שטיף-מאַמעס צום אַלטען ליבען פאַטער, צום טייערן אייביגען פאַטער. צום אַלטען פאַטער, וואָס זאָל אונז בענייען און אונז געבען כח און קראַפט—יהי רצון—אַז מיר אַלע וואָס הינקען ווי פישקע, וואָס זענען איינגעפויגען צום אומפאלען,

זאָלען זוכה זיין צו פייערן צוזאַמען מיט דיר—זיידע—דעם גרוי-
סען יובל—צו וועלכען מיר האָפֿען שוין צוויי טויענד יאָהר,
זאָל לעבען דאָס יודישע פּאָלק און זאָל לעבען זיין נשיא ר'
שלום יעקב אַבראַמאָוויטשױ!

ה. נ. ביאליק ענטפערט די רעדנער, וואָס האָבען זיך
בעמיהט אָנצוקליידען מענדעלען אין פּערשידענע לבושים און
אַרויסדרינגען מיט זייער פּלפּול, אָז ער איז געווען נאָענט צו
זיי. אַלע פּלפּלען און חקירה'ן און צערייסען מענדעלען אויף
שטיקער. דער קלויבט זיך אויס מענדעלע דעם משכיל, דער—ציהט
איהם צו דער אָרטאָדאָקסיע, דער—צו ציוניזם. אָבער וואָס זאָגט
דער זיידע אַליין אויף דעם? ער לאַכט. איהם קאָן מען נישט
צערייסען. ער איז צוויי, וואָס איז איינס. איין העלפט דער-
געזעט די צווייטע און איז נישט קיין סתירה צו דער אַנדערער
העלפט. ער איז נישט קיין העברעאיסט און נישט קיין זשאַר-
גאַניסט, נאָר אַ העברעאיסט און זשאַרגאַניסט צוזאַמען.

ביאליק רעדט דערנאָך וועגען דעם וואונדער, וואָס דער
זיידע איז געוואָרען יונג אויף דער עלטער. דאָס בליהען פון
זיין טאַלענט האָט זיך אָנגעהויבען מיט פינף און צוואַנציג יאָהר
צוריק, לויט זיין גייסט איז ער פּלל נישט אַלט קיין פינף און
זיבעציג יאָהר. פון יאָהר צו יאָהר וואַקסט ער מעהר, בליהט
און ענטוויקעלט זיך. דאָס איז אַ בוים וואָס האָט זיך דערוועקט
איצט אויף דער עלטער און אָנגעהויבען אַרויסגעבען זייענע
פּרוכטען. צי איז דאָס דען נישט דער סימבאָל פון יודישען
פּאָלק? צי איז דאָס דען נישט אַ בעווייז, אָז ערשט איצט הוי-
בען מיר זיך אָן צו ענטוויקלען אויף דעם געביט, וואָס איז
פון אונז ווייט געווען—אין דער קונסט? מיט היינטיגען טאָג
האָט דאָס יודישע פּאָלק דעם ערשטען מאָל געגעבען זיין הסכמה
צו דער נייער העברעאישער ליטעראַטור. ביז אָהער איז ביי די
יודען חשוב געווען נאָר דאָס אַלטע ספר, און דאָס נייע האָט
מען גערופען מיט'ן נאָמען „ביכעל“, וואָס פאַסט נאָר פאַר וויי-
פּער און קינדער, און היינט זאָגט עדות די פייערונג; וואָס
ס'האָבען געפייערט טויענדער יודען אין אַלע עקען וועלט, אָז

מיר האָבען אַ לעבע געשעצטע ליטעראַטור, וואָס האָט אַ צו-
קונפט.

איינס פון די וואונדער פון זיידענס שאַפּען איז זיין אַר-
בייט אויפ'ן געביט פון דער שפראַך. צוויי שפראַכען האָבען
מיר געהאַט: איינע האָט זיך קיינמאָל נישט אַראָבגעלאָזט אין
קעלער אַרײן, און די צווייטע איז נישט אויפגעשטיגען צום
הימעל; איינע איז געווען די אונטערשטע טײל גוף, און איינע—
די אויבערשטע טײל. און דער זיידע האָט צווישען זיי שלום
געמאַכט און זיי בעהעפט אין גיין גוף, האָט איינע אַראָבגעני-
דערט צום לעבען פון מאַרק און צום לעבען פון גאַס און קע-
לער, און די צווייטע האָט ער דערהויבען און זי בערייכערט
מיט אַ סך קאָלירען און פאַרבען, מיט די פאַרבען פון פּאָעזיע
און שענקייט. אויף וואָס וואָלטען מיר געקאָנט אָנזײַען אַלס
אַ צײַלען פון אוימלעבונג פון העברעאיש, ווען נישט די הע-
ברעאישע שפראַך און סײל פון זיידע? און דעם זשאַרגאָן האָט
ער געגעבען די ליטעראַטור-שפראַך און דערמיט ביידע אַ טובה
געטוהן. זאָלען קעמפּען די ביידע שפראַכען, און אויב איינע
פון זיי האָט דעם פּה—זאָל זי מנצח זײן. אַזוי איז אויך גע-
ווען מיט צוויי טויווענד יאָהר צוריק, ווען ס'האָבען געקעמפט
די סירישע און אַראַמישע שפראַכען מיט העברעאיש. און לסוף
איז די אַראַמישע שפראַך איינגעשלונגען געוואָרען אין דער
העברעאישער און איהר צוגעגעבען אַ סך חן.

ביאָליק ווינשט דעם זיידען, דעם ריזיגען בוים, אַז אויף
זיינע צווייגען זאָלען זינגען נייע פייגעל, וואָס זאָלען ברענגען
דעם שענעם זומער פאַר'ן פּאָלק און זיין ליטעראַטור.
דער זיידע האָט געענטפערט אויף אַלע רעדעס און האָט
געזאָגט, אַז עס וואָלט שוין צייט געווען צו מאַכען אַ סוף צום
שפראַכען-קאָמף.

נאָך די רעדעס האָט דער פּאָרויצער געשלאָסען דעם
אָווענד. גרופעס יונגעלייט הויבען אָן זינגען פּאָלקס-לידער און
צײַן-לידער. ס'איז זיך שווער צו שיידען מיט'ן זיידען און מען
פערברענגט אַזוי שעה'ן-לאַנג. ביז ס'האָט אָנגעהויבען טאָגען.

דער זיידע איז אַרויס פון זאָל און נאָך איהם דאָס גאַנצע פּו-
בליקום.

אויסער דעם האָט מען געפּייערט מענדעלעס יובילעאום
אין א. פּישזאָנס טעאַטער. דאָס טעאַטער איז געווען פּול גע-
פּאַקט פון פּובליקום. פּשוט'ע האָרפּאַשנע מענשען און אויך די
יודישע אינטעליגענץ האָבען דאָס טעאַטער פּערפּולט. און אויך
אין טעאַטער האָט געהערשט אַ געוואַלדיגע התלהבות. דעם זיי-
זען האָט מען אין דרויסען געכאַפט און אויף די הענד אַרי-
בערגעטראָגען אין טעאַטער. דער כּאָר האָט אויפגענומען דעם
זיידען זינגענדיג, "זיידעניו", וואָס איז געווען ספּעציעל געוויד-
מעט פאַר'ן יובילאַר. צום ערשטען האָט מען געשטעלט דעם
"פּריוו" פון מענדעלען און מען האָט דעם זיידען געמאַכט גע-
וואַלדיגע אַוואַציעס. דערנאָך האָט מען פאַרגעשטעלט אַ רייע
טיפּען מענדעלעס און מען האָט געזונגען פּאָלקס-לידער. דער
זיידע איז געשטאַנען אַזש צעטומעלט צוקוקענדיג די שיינענדיגע
פּנימער פון זיינע ברידער, וואָס זענען אַזוי פּעגייסטערט פון
זייער שעפּער און דאָס האַרץ איז אין איהם געוואַקסען פון
גרויס פּרייד.

אָט איז פאַר איהם דאָס פּאָלק, פאַר וועלכען ער האָט
אַלע זיינע יאָהרען געאַרבייט. און זיין אַרבייט איז נישט פּער-
פּאַלען געוואָרען.

אַ לענגערע צייט איז דאָס גאַנצע פּובליקום געשטאַנען

אַרום מענדעלען און גערופּען:

— זאָל לעבען דער זיידע!

אַ חוץ די פּייערונגען וואָס מען האָט געפּייערט דעם יו-
בילאַר אין אָדעס—האָט מען אויך געפּייערט דעם יובילעאום פון
זיידען אומעטום, אין אַלע יודישע צענטרען אין גאַנץ רוסלאַנד
און אין אויסלאַנד. יעדע יודישע שטאָדט, וואָס פּערמאַגט יודי-
שע לעווער, האָט זיך בעטייליגט אין דעם גרויסען ליטעראַטור
יום-טוב.

די וואַרשאָווער שרייבער און זשורנאליסטען האָבען איינגע-
געאַרדענט לכבוד דעם יובילעאום אַ באַנקעט אין „הזמיר“. דער
פּאַרויצער איז געווען י. ל. פּרץ ז"ל. אַ גאַנצע רייע שריפט-
שטעלער זענען אַרויסגעטרעטען מיט רעדעס אויף העברעאיש
און יודיש. האָבען יעדער אויף זיין אופן געגעבען אַנאַפּשאַ-
צונג איבער מענדעלען און איבער זיין השפּעה אויף אונזער
ליטעראַטור.

אויף דעם באַנקעט איז בעשלאָסען געוואָרען אַרויסצוגעבען
אַ כּרעסטאַמאָטיע פון מענדעלעס שאַפונגען. די וואַרשעווער לי-
טעראַרישע געזעלשאַפט האָט איינגעאַרדענט אַ גרויסען מיטינג
לכבוד דעם יובילעאום. אויף דעם מיטינג זענען אַרויסגעטרעטען
דינעוואָן, נאָמבערג, טשעמערינסקי און אַנדערע שרייבער און
געזעלשאַפטליכע טהווער.

די יודישע שרייבער אין פעטערבורג האָבען געמיינערט
מענדעלעס יובילעאום דורך אַ פּערוואַמלונג, וואָס ס'האָט איינגע-
אַרדענט די ליטעראַרישע געזעלשאַפט. וועגען מענדעלען דעם
קינסטלער האָבען גערעדט ש. צינבערג און ש. אַנ-סקי. שלום
אַש האָט געשילדערט פאַר די פּערוואַמעלשע מענדעלעס פּערווענ-
ליכקייט לויט אייגענע איינדרוקען. ש. טשערניכאָוסקי האָט
גערעדט וועגען מענדעלען דעם נאַטור-שילדערער. ס'רוב פון
די פּערוואַמעלשע איז געווען פון דער יוגענד, סטודענטען און
קורסיסטקעס.

די ליטעראַרישע געזעלשאַפטען אין אַלע שטעט האָבען
זיינגעאַרדענט אַווענדען און רעפּעראַטען פאַר דעם יובילעאום.
האָבען געשיקט בעגריטונגען דורך בריף און טעלעגראַמעס און
די צייטונגען. און דער נאָמען מענדעלי איז געווען אויף די
ליפען פון אַלע וואָס לייענען אַ יודיש בוך.

די בשורה פון דעם יום-טוב האָט זיך פּערטראַגען אויך
אין די ווייטע פרעמדע לענדער, וואו יודען זענען צעזיט און
צעשפּרייט. אין אַלע שטעט אין אויסלאַנד האָט מען איינגע-
אַרדענט אַווענדען און פּערוואַמלונגען לכבוד דעם יובילעאום.
די נאַציאָנאַלע יודען און יודישע אַרבייטער-פּאַרטייען אין

ווען מענדעלין.

ווען האָבען אין פערלויף פון אַ גאַנצער וואָך איינגעאַרדענט גרויסע פּערוואַמזונגען לכבוד מענדעלין, האָבען געהאַלטען רע-דעס און געוואַגען לידער, האָבען געלייענט מענדעלין און ווע-גען מענדעלין.

אין טשערנאָוויץ (בוקאַווינע) האָט די סטודענטען-געזעל-שאַפט איינגעאַרדענט אַ מענדעלי-אַווענד. די גאַנצע אַקאַדעמישע יוגענד איז געקומען אויף דעם אַווענד. און ווידער רעדעס, רעפּעראַטען, פּאָלקס-לידער און אַנד.

אין אַנטווערפן (בעלגיע) האָט די נאַציאָנאַלע יודישע יו-גענד איינגעאַרדענט אַ גרויסען אַווענד צום מענדעלי-יובילעאום. אויף דעם אַווענד איז געלייענט געוואָרען אַ העברעאישער רע-פּעראַט וועגען מענדעלי אַלס „משורר הדלות והטבע“. דערנאָך האָט מען געלייענט מענדעליס שריפטען אויף העברעאיש, יודיש און דייטש.

אין מאַנטשעסטער (ענגלאַנד) האָט די „חברת ציון“ איי-געאַרדענט אַ מענדעלי-אַווענד און דאָרט געשטעלט „די טאַקסע“. גרויסע מענדעלי-אַווענדען זענען איינגעאַרדענט געוואָרען דורך יודישע סטודענטען אין זשענעווע, בערן און אַנדערע שטעט.

מענדעליס יובילעאום איז געווען אַנאַמטער פּאָלקס-יום-טוב. אין יובילעאום האָבען אַנטייל גענומען כמעט אַלע שיכטען פון יודישען פּאָלק.

ח. נ. ביאליק
נאָבן זיידענס יובילעאָנעם

א.

אין איינעם פון זיינע געשפרעכען אויפ'ן באַנקעט פון זיידענס גרויסען פינף און זיבעציג יאָהריגען יובילעאום, האָט דער זיידע געזאָגט אומגעפער:

—אַ יובילעאום איז אַ „סיום“, און איהר ווייסט דאָך, אַז אום שמחת תורה, און יום טוב פון סיום התורה, איז מען מסמיך די „פתיחה“ צו דער „חתימה“. מען ענדיגט „לעיני כל ישראל“ און מען הויבט באלד אָן „בראשית ברא“. דער סוף איז בעהעפט מיט'ן אָנהויב, און תיפף נאָך „חתן תורה“ קומט „חתן בראשית“.

און האָט צוגעגעבן:

—איהר האָט מיר געמאַכט אַ יובילעאום און געמיינט, אַז איהר לָאָזט מיר שוין פריי—האָט איהר אַ טעות! איך וועל גישט אַרויסגעהן פריי. מתים זענען פריי—זאָגט דער פסוק, און איך וויל נאָך לעבען. ווינשט זשע מיר לָאָנגע יאָהרען. וואָרום אַ סך אַרבייט האָב איך נאָך. היינט האָט איהר מיך אויפגערופען צו „חתן תורה“ און מאָרגען ווער איך אויפגערופען צו „חתן בראשית“. איך דאַרף אָנהויבען פון דאָסניי.

און אזוי איז טאַקע געווען.

ווי נאָך דער רעש פון יובילעאום איז דורך—און דער זיידע איז צוריק צוגעוואַקסען געוואָרען צו זיין אַרבייטס-טיש. זיין זילבערנער קאַפּ דורכגעפלאַכטען מיט תכלת-פעדים איז ווי-דער איינגעפויגען איבער דעם גרויסען פויגען פאַפּיר. די קליי-

נע שאַרפע אויגען שרומפען זיך איין ווי זייער שטייגער און-
 טער די בריִיען, שרומפען זיך איין פון גרויס פערטיפונג און
 אינערליכער בעאַבאַכטונג, ביז זיי זעהן אויס ווי צוויי גריִען-
 קעפֿלעך און די האַנט פּעריִלט ווי איהר געוואוינהייט דינע
 ריינע אותיות־לעך-שוואַרצע פּערעלעך. אַ סך האָט דער זיידע
 פּערטראַכט צו שאַפען. ער רעכענט אויפצושרייבען אַ גאַנצע
 רייע קליינע זאַלען וועגען יודישען שטוב-לעבען. צום ערשטען-
 וועגען יודישע ימים-טובים און פייערונגען און דערנאָך וועגען
 אַנדערע זאַלען פון יודישען „ביט“. דערווייל איז צום ערשטען
 אַרויס די קליינע גלענצענדע זאַך ל"יום השבת"*) און פון אוי-
 בען שטעהט דאָס אות א., ס'הייסט: די ערשטע זאַך פון דער
 רייע. נאָך דעם וועט, אם ירצה השם, קומען אויך די צווייטע-
 אויף פסח, די דריטע אויף שבועות, און אַזוי אויף אַלע יודי-
 שע ימים-טובים און פייערונגען. די איבעריגע זאַלען זענען
 אפילו נישט אויפגעשריבען געוואָרען, אָבער דערפאַר זענען צו-
 געקומען עטליכע וואונדערליכע קאפיטלען צו זיין גרויס ספר
 אויף וועלכען מיר האָבען נישט זוכה געווען ער זאָל פּערעג-
 דיגט ווערען-דאָס איז זיין „בימים ההם“. אינמיטען האָט ער
 אויפגעשריבען צוויי נייע ליטעראַרישע פּעריל** צוויי מוזיקלעך,
 וואָס זענען מיט זייערע פּרישע פאַרבען, מיט דער קינסטלערי-
 שער קאָנצענטרירטקייט און אינערליכער קראַפט, און דער עיקר,
 מיט'ן נייעם טאָן אין זיי-איבערגעשטיגען אַ סך פון זיינע שאַ-
 פונגען, וואָס זענען געשאַפען געוואָרען פּריהער פאַר'ן יובילע-
 אום. אַ מין שעפּערישע פּרייד, אַ יוגענד-קראַפט כמעט, האָט
 געאַטעמט פון יעדער שורה. דער גרייזרויער אַדלער איז ווי
 פּלוצלונג יונג געוואָרען, און אַ נייער גייסט, אַ שטאַרקער יונג-

* געדרוקט אין כל פתבי מנדלי מורס פרק 2 הוצאות ועד חיובל באורסיה

תרע"ב.

** אונטער'ן אַלגעמינעם נאָמען „ממפר הזכרונות“ א. יב: געדרוקט אין

הייטען צאנז ספר רביעי, דריטע אויפלאגע הוצאות „מוריה“ באורסיה תרע"ז.

גער גייסט האָט זיך אין איהם דערוועקט, און אָט דער גייסט
האָט בעזאלבט מיט זיין יוגענד און פרייד אויך די דאָזיגע
שאַפונגען זיינע. מיר האָבען זיי געלייענט, געזען דעם וואונ-
דער און געשטוינט. אַזאָ מעגש-האַבען מיר געטראַכט-וועט
נישט וויסען פון קיין זקנה און אפיסות כח ביו דעם לעצטען
טאַג. אַזאָ מעגש וועט אין זיין עלטער נאָך לאַנגע יאָהרען
בליהען.

און ווירקליך: די זקנה האָט אין איהם כמעט נישט שולט
געווען. זיין געשמאַק האָט נישט אויסגעוועפט און זיין שען
געשטאַלט איז נישט געמינערט געוואָרען. ער איז געבליבען
גלייך אויסגעשטרעקט ווי געווען, דעם קאַפּ-שטאַלץ דערהויבען
געטראָגען ווי זיין שטייגער. איז אויפגעלעגט, פרעהליך, דער
געזאַנק איז קלאָר, און זיין מויל ווי זיין פען שיט שטענדיג
פעריל. די וועניגע פריינד זיינע, וואָס זענען אַז איהם נאָהנט
געשטאַנען און פלעגען איהם בעזוכען ביי איהם אינדערהיים
שבת און יום-טוב-האַבען זיך אויך איצט גאָרנישט געקאַנט אָנ-
זעטען פון הערען מענדעליס שאַרפע שמועסען וואָס זענען גע-
ווען געפראַוועט מיט דברי תורה און חכמה. מענדעליס שמועסן
אום שבת-דאָס איז געווען אַנאמת'ער תענוג. נישט געווען קיין
זאך אין פאָליטישען לעבען, אין יודישען געזעלשאַפטליכען
לעבען און אין דער ליטעראַטור פון אונזערע ביידע שפראַכען,
וואָס זאָל פעהוילען ווערען פון זיין שאַרף אויג און וואָס זאָל
אַנטרונען ווערען פון זיין קריטיק און פון זיין מיינונג צום
גוטען אָדער שלעכטען. זיין קאַפּ און האַרץ-זענען אויך איצט
געווען אַ נעסט פול מיט געדאַנקען, חלומות, דמיונות און בריי-
טע פלענער פון אַרבעט אין דער צוקונפט, גלייך ווי די אַכציג
יאָהר זענען נישט געווען הינטער איהם נאָר-פאַר איהם. און
אַז ער פלעגט אַמאָל פאַר זיינע נאָהנטע ענטוויקלען זיינע פלע-
נער אין דער צוקונפט זיינער, האָט זיך געטראָפּען אַז איינער
אויפ'ן אַנדערן האָט געקוקט מיט איבעראַשונג: צי טאַקע אויף
אַנאמת און מיט'ן גאַנצען האַרצען חלומ'ט דאָס דער גרויער
יידע חלומות אָדער ער וויל איבערשפּיצען דעם שר של זקנה.

און בעת'ן פייערן די „קליינע יובילעאומס“, וואָס מיר האָבען געפראָוועט אַלע יאָהר אין זיין געבורטסטאָג—נאָך דעם גרויסען יובילעאום—האָבען מיר איהם צוריק געזעהן מיט זיין גרויסער בעגייסטערונג און שטאַרקער פרייד, וואָס האָט איהם בעהערשט אין די דאָזיגע מאַמענטען און איהם בעשיינט מיט אַ נייער ליכט. אויסגעפּוצט אין זיינע מלבושים און אויסגע-שטרעקט אין זיין גאַנצער הויך—האָט ער אינגאַנצען געשיינט, געווען רירעוודיג און געיופּעלט און איז געווען ליב און אָנגענעם, איז געשטאַנען אָדער אַרומשפּאַצירט צווישען זיינע פיל אייניקלעך און פּערעהרער, וואָס האָבען איהם אַרומגערינגעלט מיט ליבשאַפט, און האָט אויסגעזעהן ווי אַ לייב אין דער חבורה און אויך ווי דער יונגסטער אין חברה. זיינע בעוועגונגען זענען געווען לייכטע, זיינע געשפּרעכען שאַרפּזיניגע און זיין גייסט—זוי אַ פליסיגער טייך. ער האָט געהערט און געענטפּערט, גע-שפּאַסט און געפּלאַפעלט, געוויזען אַ שיינענדיג פנים יעדען גאַסט, וואָס איז איהם געקומען ווינשען און געזאָגט קאָמפּלי-מענטען און אַנגענעהמע ווערטלעך דעם „מין היפה“, האָט זיך געפיעסטעט פאַר זיי ווי אַ „בן יחיד“ און יעדען געענטפּערט אויף די וואונשען.

און אַז איינער פון די געסט האָט ביי אַ גלעזעל איהם צוגעוואונשען מיט דעם אָנגענומענעם וואונש:

—לחיים, זיידעשי, איהר זאָלט דערלעבען ביז הונדערט

זון צוואַנציג יאָהר...

האָט דער זיידע איהם איבערגעשלאָגען מיט אַ האַנד-בע-זעגונג און דורך אַ לייכטער שפּאַטיגער תּרעומת אין וועלכער ס'איז געווען אויך אַ סך ערנסט:

—סך הכל? איז די צאָהל יאָהרען איז דאָך דער רבּונו של עולם מיר מחויב צו געבען. דאָס קומט מיר דאָך. איך האָב דאָך אויף דעם אַ וועקסעל. אפילו קיין איין רגע וועל איך נישט נאָכלאָזען. און וועגען ווייטער—וועל איך מיך דינגען מיט איהם. ער וועט מיר צוליב טהון. איך בין בטוח אין דעם!
און מיר האָבען געזעהן בעשיינפּערלעך, אַז דאָס איז

נישט גאט גערעדט. ער איז טאקע געווען בטוח און אויך מיר
וועגן געווען זיכער אין דעם. צי אזא מענש ווי ער וועט אלט
ווערען?

אין ווינטער האָט אפילו געטראַפּען אַז ער איז געווען אַ
ביסעל פּערוואַנעט און זיין גייסט איז געשלאָגען. אָבער זומער,
ווען ער האָט דערשמעקט דעם ריח פון פעלד, האָט ער צוריק
געבליהט און געוואָרען שטאַרק און פּריש ווי געווען. גאַנצע
שעה'ן פּלעגט ער אַרומשפּאַצירען אויף די דאַטשע-פעלדער וואָס
ליגען ביים ים, וואו ער פּלעגט זיצען אויף זומער-וואוינונג.
פּלעגט שפּאַצירען אַנ'אויסגעשטרעקטער מיט אַנ'אויפּגעוויבענעם
קאָפּ, אַ שיינענדיגער און ווי אַ נשיא האָט ער אויסגעזעהן, און
אין האַנד—זיין דיקער שטעקען—זיין שטענדיגער בעגלייטער.
אויב דו ביזט אַ פּרעמדער דעם זיידען—רוק זשע זיך אָב פון
איהם אין דעם מאַמענט און שטער איהם נישט. אָבער אויב דו
ביזט איהם אַ נאָהנטער און אַ היימישער—געה צו צו זיין רעכ-
טער זייט—ווי ער האָט ליב געהאַט, זיין לינק אויער דערהערט
נישט אַ ביסעל—און געה מיט איהם. די דאָזיגע שעה איז ביי
איהם אַ שעת רצון און רחמים, אַ מאַמענט ווען עס רהט אויף
איהם דער רוח הקודש. זיין האַרץ איז—ווי דאָס האַרץ פון אַ
יונג, נאַאיוו, אָרענטליך, גוט קינד. זיין האַרץ איז איצט אָפּען
אויף אַלע פיער זייטען, ווי דאָס הויז פון אברהם אבינו—און
אין גאַנצען איז ער איצט די מדה פון חסד. דעם זיידענס מויל
רעדט ווי פון זיך אַליין און זיין געשפרעך שטראַמט ווייך,
תּמיומ'דיג און שטיל, זי איז אינגאַנצען גייסטיג ריין און
נשמה-ליכטיג. און וועגען וואָס רעדט נישט דער זיידע אין די
שעה'ן? וועגען בוימער און זאַנגען, וועגען פייגעל, פליגען און
היישעריקען. וועגען זיין יוגענד און וועגען די וואונדערליכע
פּאסירונגען אין זיין לעבען. וועגען פּערשידענע שלעק אין
צרות, וועגען דאָרף און וועגען שטאַדט, וועגען ליטאַ און
וואַלין, וועגען פּאַרצייטיגע און וועגען איצטיגע—אַלע זענען
איהם שוין לאַנג בעקאַנט און אַלע זענען לעבעדיגע קוואַלען
פאַר זיינע געשפרעכען, און דאָס, וואָס ער דערציילט, זי

קלאָר און פשוט און מיט אַ לעיקעדיגען זאָפט און מיט ערפּאָה-
 רונג און חכמה. פּלוצלונג אין אַ שאַרף ווערטעל אָדער אַ וואונ-
 דערליכע פּערגלייך אָדער אַ פּלאַסטישע בעוועגונג, דאָס גע-
 שפּרעך בעקומט אַ ממש, מיט דער האַנד אָנצונעמען און דו,
 וואָס געהסט ביי זיין זייט, לאָז נישט דורך קיין איין וואָרט.
 הער זיך גוט איין צו יעדען וואָרט.

אין דער דאָזיגער צייט האָט זיך דער אַלטער גענומען
 פּערריכטען זיינע „חטאת בעורים“. ער האָט זיך נאָך אַמאָל גע-
 נומען צו אַ סך פון זיינע ערשטע זאָכען זיי צו פּערריכטען
 און איבערקוקען. אַזוי האָט ער בענייט דאָס געשטאַלט פון
 „תּאבֹּת והבּנים“, איבערגעאַרבייט פון אָנהויב ביזן סוף*) און
 אַזוי האָט ער געהאַט בדעה צו בעאַרבייטען זיינע איבעריגע
 מאמרים און זאָכען וואָס זענען צעזייהט און צעשפּרייט אין
 צייטשריפטען און פּערשידענע ביכער און זענען ביז היינט נישט
 אַריין אין איין באַנד אין דער אויסגאַבע פון אַלע זיינע שריפּ-
 טען. ער האָט נאָך אין זינען געהאַט איבערצואַרבייטען זיין
 גרויס ספר „תּולדות הטבע“ און מאַכען פון דעם אַ ניי בעשע-
 פעניש. מיט דער אויפגאַבע האָט ער זיך שטאַרק אַרומגעטראָ-
 גען און שוין געהאַט צוגעטרעטען צו דעם און אויפּסניי, אין
 אַ נייער פּאָרם און נייעם סטיל אויפגעשריבען די „מבוא“ צו
 דעם בוך. געשריבען לויט משנה שפּראַך, אין אַ וואונדערליכען
 קאָנצענטרירטען און מספּיר־דיגען סטיל, וואָס וועט אָהן ספק
 בלייבען פּאַר אַ מוסטער פּאַר די אַלע, וואָס וועלען קומען נאָך
 איהם צו שרייבען אויף העברעאיש וויסענשאַפט פּאַרן פּאָלק.
 דרך אגב, האָט ער זיך נישט געברעקעלט אויך מיט קלענערע
 זאָכען און אַ געוויסע צייט האָט ער מיטגעאַרבייט ביים איבער-
 זעצען די „ספורי המקרא“ אויף יודיש** און אַזוי זענען פּאַרביי

* דער דאָזיגער ניי בעאַרבייטער ספור איז געווקט אין זיינע „כל תּבֹּת“
 אַרויסגעגעבען פון ועד חיובל כרך ג' הכּל
 ** „פּונם חומש“ דורך באַר (ראשי תיבות: ביאליק, אַבראַמאָוויטש, וואָרט
 ניציק) פּערלאַג „מוריה“ אָדעס תרע"ג.

די ערשטע יאָהרען נאָכ'ן יובילעאום. געראַנגעלט האָט זיך דער זקן מיטן שר של זקנה און בעשיינפערלעך האָט מען געזעהן, אז ער איז איהם בייגעקומען.

2

אַפער אויך אַזאָ שטאַרקער גייסט ווי דעם זיידענס, איז נישט אויף אייביג. די זקנה האָט איהרס געטהון. נאָך די „גבורות“ טעג מיט פערשטאַרקטע כחות, זענען געקומען די אי-בעריגע טעג „הימים אשר אין בהם חפץ“. געשען איז עס אום ווינטער, אויפ'ן אַכציגסטען לעבענס-יאָהר לויט דעם אָנגענומע-נעם חשבון פון זיינע יאָהרען*.) דעם פריהערדיגען זומער האָט ער באונט נישט געוואוינט אויף קיין דאָטשע און האָט קיין פעלד נישט געזעהן און דאָס האָט איהם דערשלאָגען און נישט וועניג פערביטערט דאָס לעבען. אז עס איז אָנגעקומען דער ווינטער איז ער אַ סך מעהר פערוואַנעט געוואָרען און איז מסוגל געוואָרען קראַנק צו ווערען פון אַ ליאָדע ווינטל. און אין איינעם פון די ווינטער-טעג האָט ער זיך פערקיהלט און קראַנק געוואָרען. אַ טייל פון זיינע פריינד, וואָס זענען געקו-מען צולויפען איהם מבקר חולה זיין, האָבען איהם געטראָפען ליגען אין בעט צוגעדעקט מיט קאָלדרעס און פאַלטאָס, אויפ'ן קאָפּ—די יארמולקע. און ער האָט אויסגעזעהן ווי אַ קראַנק קינד, וואָס ליגט אָהן כחות. די גאַנצע צייט האָט ער כסדר געפישטשעט מיט זעהר אַ שוואַך קול, ממש ווי אַ קראַנק קינד, דאָס איינציגע וואָרט.

* לויט פֿערשידענע בעגלייבטע עדות (צווישען זיי דער אַלטער שרייבער, מענדעליס בן עיר א"י פאפירנע) און אויך ווי דער זיידע אליין האָט אויף זיין יוג-לעאום איבערגעגעבען דעם שרייבער פֿון די שורות, איז ער באמת עלטער געווען מיט זיבען אָדער אַכט יאָהר.

—מאמען אוי מאמע!

זיינע בעזוכער זענען געזעסען און געשוויגען ווי דער דאָקטאָר האָט זיי בעפוילען. אויך דער זיידע האָט געשוויגען נישט האָבענדיג קיין כח. נאָך עטליכע טעג, אַז זיין קראַנקהייט האָט איהם אַ ביסעל נאָכגעלאָזט, האָט ער געזאָגט צו די וואָס האָבען איהם געפרעגט וואָס ער מאַכט:

—דער רבנו של עולם וועט נישט פערלאָזען זיין מענ-דעלין. ער וועט מיר מאַכען געזונד און פריש און איך וועל לעבען. בשעת איך בין געווען שטאַרק קראַנק, האָט ער זיך בכלודו ובעצמו בעוויזען צו מיר און איך האָב זיך מיט איהם דורכגעשמועסט פון דער נאָענטענס—אָהן אַ מחיצה, ווי עס רעדט אַ קינד פאַר'ן טאַטען. כ'חאָב פאַר איהם אויסגעגאַסען דאָס גאַנצע האַרץ מיינס, און איך ווייס, אַז ער וועט מיר צו-לייב טהון. איך בין בטוח אַז ער וועט מיך נישט פערלאָזען. וואָרום ער ווייסט דאָך, וואָס עס טהוט זיך ביי מיר אין האַרצען.

און ווידערמאָל האָט ער געזאָגט:

—די קראַנקהייט פון דער נשמה איז אַ סך ערגער פון דער קראַנקהייט פון גוף. די ערשטע איז דער „אָב" און די אַנדערע איז אַ תולדה. קיין אבר אין גוף ווערט נישט פריהער קראַנק איידער עס ווערט קראַנק אַזאַ מין אָרט אין דער נשמה. ווערט נאָר געהיילט די נשמה—ווערט דער גוף אויך באַלד אויסגעהיילט.

און נאָך האָט ער געזאָגט:

—אַלע אַפטייקען פון דער גאַנצער וועלט, וואָס זענען ערט אַנטקעגען מיין איינציג קליין אַפטייקעל וואָס איך האָב ביי מיר אין שטוב אויף מיין טיש. דאָס אַפטייקעל פער-מאַנט רפואות צו אַלע ווייטאַגען און מענשליכע פלאַגען. איהר ווייסט נישט וואָס דאָס איז? דאָס תהילימ'! דאָס קליינע ספר'ל פון דוד המלך! אין דעם קליינעם אַפטייקעל בין איך אַריין—און בין אַרויס געזונד און פריש. ווי גרויס עס איז דער כח פון דעם דאָזיגען קליינעם אַפטייקעל!

הענין מענדעליץ.

האָט מען אים דערמאָנט זיין געבורטסטאָג, וואָס דאָרף זיין אין גיכן, זיין אַכציקסטער געבורטסטאָג. איינער האָטן דער- ביי צוגעווינשען און געזאָגט, אַז מיר וועלען אַוודאי זוכה זיין איהם צו זעהן אין דעם טאָג זיצען ביים טיש געזונד און פריש צווישען זיינע פריינד און אייניקלעך, ווי זיין שטייגער איז. דעם אַלטענס פנים איז שטאַרק שיינענדיג געוואָרען און צו- שאַקלענדיג מיטן קאָפּ צופרידען האָט ער געענטפערט מיטן גאַנצען כח.

—אמן אמן. גאָט זאָל העלפען, ער וועט געוויס העלפען. פעסעניו—(אזוי האָט געהייסען די באַבע) גרייט צו אַ גרויסע סעודה!

און גאָט האָט געהאַלפען. אַ קורצע צייט פאַר זיין גע- בורטסטאָג איז מענדעלי אויפגעשטאַנען פֿון בעט. די נאַכט פון זיין געבורטסטאָג איז דאָס מאָל געפייערט געוואָרען מיט גרויס פרייד. ס'האַבען זיך צונויפגעזאַמעלט אַלע „אייניקלעך“ און צווישען זיי אויך פנים חדשות: שריפטשטעלער מלחמה-היימ- לאָזע-פרישמאַן, ספעקטאָר און אַנדערע. אויך דער ד״ר פֿי כאַווסקי, וואָס האָט געדינט אַלס מיליטער-דאָקטאָר איז גראָד געווען. געקומען איז ער צוליב פאַראַד אין זיינע מיליטער- קליידער מיט דער שווערד ביי דער זייט. די שמחה אין זיידענס הויז איז געווען גרויס. ס'איז עפּעס אַ קלייניקייט? ווען נישט דאָס וואָס עס איז אַ שעת חירום, וואָלט מען דאָך דעם טאָג געפייערט בכל תפוצות ישראל. אויך די איינפאַרדנונג אין זיי- דענס וואוינונג איז געווען גאָר אַ געהויבענע: די גרויסע בעל- חשבונטע, די באַבע, האָט די נאַכט געעפנט אַלע אירע בומפעטן און אויסגעשטעלט פאַר די געסט אַ טיש מיט מעדנים—פון די וועלכע די געסט האָבן געבראַכט אַ מתנה פאַר דעם יובילאַר. אויך צוויי קוגלען האָט מען געבראַכט! און ווער?—פערשטעהט זיך, אַז ספעקטאָר! גאַנצע צוויי קוגלען! דער סירופריז האָט געמאַכט אַ רושם און די געסט זענען גאָר אויפגעלייגט געוואָ- רען. מען האָט געגעסען, געטרונקען און דער עיקר—מען האָט געהאַלטען ווינשונוגס-רעדעס. יעדער איינער האָט מיט אַ בריי-

טער האַנט צוגעגעבען דעם זיידען יאָהרען. דער זיידע האָט, פּערשטענדליך, צוגענומען די ברכות און די יאָהרען מיט גרויס פּערגעניגען און מיט אַ שיינענדיג פנים. אָבער זיין גייסטיגע שטאַרקייט און לייכטקייט האָט איהם פּערלאָזט די נאַכט. אויך זיין פרייד איז עפעס נישט גאַנץ געווען. אדרבה, ס'האָבען זיך אָנגעזעהן אין איהם סמנים פון מידקייט, גרויסע גייסטיגע גע- בראַכענקייט און אַלע זיינע אַנשטרענגונגען דאָס צו פּערדעקען זענען איהם נישט געלונגען. זיין ענטפּער-רעדע איז געווען צו לאַנג און זיינע רייד האָבען זיך שוין נישט געקלעפט. אין מיטען רעדען האָט ער זיך גאָר פּערפלאַנטערט אין עפעס אַ משל וועגען דער אָבנאַרעריי פון לבן הארמי, וואָס כידוע, האָט ער ביינאַכט אַריינגעפיהרט צו יעקב אבינו אַמיאסע בוגרת מיט טריפענדיגע אויגען אַנשטאַט אַ יונג מיידל מיט קלאַרע שיינע אויגען. דעם „נמשל“ האָבען אַטייל פון די געסט פון די „יודעי חן“ שוין אַליין פּערשטאַנען. אַלל שכן דער „נמשל“ אַליין וועמען דער זיידע האָט געמיינט, דאָס איז געווען אַן אָנגעזעהענער שריפטשטעלער, איינער פון די געסט, וואָס איז שטאַרק בעלידיקט געוואָרען פון אַלטענס רייד. אָבער די איי- בעריגע געסט האָבען גאָרנישט פּערשטאַנען פון דעם „רמוז“ און זיי האָבען פשוט געהערט און הנאה געהאַט פון „פּשט“. דער אינצידענט האָט זיך אַפילו פּערענדיגט בשלום און דער „משל'ער“ מיטן „נמשל'ער“ האָבען זיך הערצליך צעקושט. אָבער אַ שווע- רער איינדרוק איז געבליבען. די שטימונג פון די געסט איז געוואָרען אַ שטאַרק געדריקטע, אַסך האָבען זיך אַרויסגעכאַפט און זענען פון שטוב אַוועק. — צי טאַקע האָט זיך די שקיעה שוין אָנגעהויבען? — האָט דאָס האַרץ געפּרעגט מיט ציטערניש.

ג.

די שקיעה האָט זיך טאַקע אָנגעהויבען. מענדעלע איז אויפגעשטאַנען פון קראַנקען בעט אָבער זיין פריהרעדיקע שטאַרקייט האָט צו איהם נישט צוריקגעקעהרט. אויך זיין שטאַל-צער אויסדרוק און זיין מוט האָט איהם געפעלט. די זקנה האָט מנצח געווען און מענדעלע האָט זיך פמעט אונטערגעגעבען. מיד געוואָרען איז דער אַלטער פון ראַנגלען זיך מיט דער אַלטקייט-און אָנגעהויבען וויאַנען. נישט מיט אַמאָל איז עס געשעהן נאָר ביסלעכווייז. אָבער געוויאַנעט האָט שוין דער זקן און האָט שוין מעהר נישט געבליהט. אין פּלוג, איז עס דער זעלבער מענדעלע-אָבער ס'איז פאָרט נישט ער. נאָר דאָס אויג פון פרעמדען האָט נישט געקאָנט אונטערשיידען פון פריהרע-דיקען ביז דעם איצטיגען מענדעלע. דער אונטערשייד איז אָבער גרויס געווען. נישט ווייניגער ווי ס'איז אַן אונטערשייד פון אַ פייג וואָס וואָקסט אויפן בוים ביז אַ דאַרע פייג, אָדער פון אַן אתרוג אים יום טוב און אַן אתרוג פון נאָך יום טוב. ס'האָט איהם געפעלט די שאַרפּקייט און דאָס חריפות. ס'האָט שוין נישט געטראָפען ביי איהם די גייסטיגע אויפשטורמען און דאָס האַרץ האָט שוין נישט אויפגעקאַכט. אַרוהיגקייט אין זיין בלוט און אַ שטילקייט אין זיין נשמה. פון אַלע זיינע באַזונדערע אייגענשאַפטען זענען איהם נאָך געבליבען זיין קלאַרער זיל-בערער קאָפּ און די וואונדערליכע ריינקייט פון זיין לייב, און די ביידע האָבען געמאַכט אַ רושם פון גאָר אַ באַזונדער זקנה בטהרה. אָבער די שטאַלצקייט פון זיין שיינער פיגור איז אַוועקגעקומען. דער אַלטער איז איינגעשרימפען און קלענער געוואָרען. און אַז איך בין צו איהם געקומען איינמאָל אין אַ שבת מיט מיינס אַ חבר, האָט מיר מיין חבר אויפּמערקזאַם געמאַכט אויף דעם:

—דו האָסט בעמערקט ווי מענדעלע זעהט אויס? ער איז עפעס נידעריגער געוואָרען!

אמת טאקע, מענדעלע איז נידעריגער געוואָרען. זיין אויסזעהן איז עפעס ווי פלוצלונג געמינערט געוואָרען אין זיין הויך-נידעריגער. זיין גלייכע לייכטע פיגור האָט אויך איצט זיך נישט געבויגען אָבער זי האָט אויסגעזען נידעריגער ווי אונטערגעהאָקט אַ ביסעל. זיינע געשפרעכען זענען שוין אויך נישט געווען שטאַרק אָנגענעם און אַמאָל אויך שווער געווען. ס'האָט געפעלט דער טעם פון זיינע שמועסען. זיי זענען עפעס געוואָרען טרוקען און פערלוירען די פייכטקייט. ס'איז נישט אַ קיין קראַפט אין זיי. די ווערטער פאַלען פון זיך אַליין ווי צייטיגע פרוכטען פון זיינע לעפען און ס'קומט נישט פון גייסטיגע דערוועקונג. דער גייסט רוהט און שוויגט. אויך איצט רעדט ער אַ סך און וועגען אַלץ, אָבער ער רעדט נאָך מיטן כח פון הרגל, ווי אָהן אַ חשק. די אויגען צינדען זיך נישט אָן דערביי און אין איהם פלאַמט עס נישט אויף. זיין געלעכ-טערעל, אָט דאָס ספעציפישע מענדעלע-געלעכטערעל, אַמאָל אַזוי קינדיש און אַמאָל מעפיסטאָפּעליש, האָט אויפגעהערט צו צאָפּלען און קייקלען זיך פון זיין האַלז אַרויס. זיינע תנועות זענען שוואַך און שווער און די שטריכען פון זיין פנים, וואָס לעבט און צאָפעלט זיך שטענדיג, זענען ווי פּערגליווערט גע-וואָרען. אויך די גרויסע געשעהענישען האָבען איהם נישט אויפגערודערט און נישט געבראַכט צו עקסטאַז. זיינע לאַנגע שפּאַצירען-די דאָזיגע שפּאַצירען וועלכע ער האָט שטענדיג אַזוי לייעב געהאַט און זענען ביי איהם געווען דער העכסטער מענוג-אויך זיי זענען ווייניגער געוואָרען. און אויב עס האָט געטראָפּען און ס'האָט איהם פלוצלונג שטאַרק פּערגלויסט און ער איז אַוועק אויפן שפּאַציער-איז ער אין גליכען צוריקגעקומען מיד און שטאַרק פּערמאַטערט. עס פלעגט אויך אויף איהם אָנפאַלען די שכחה-די טאַכטער פון זקנה-פלעגט איהם פּערפלאַנטערען און אויף איין וויילע איבערייסען איהם דעם געדאַנקען פּאָדעם אין מיטען געשפרעך. אויך ווען ער איז געווען געזונד און פריש איז זיין געשפרעך נישט געגאַנגען גלייך און „דרך המלך“, נאָר דורך קרומע שטעגלעך און אונטערוועגלעך, מיט איבער-

שפּרונגען און איבערהיפּערען מענין לענין און פון מושל צו
 משל, אָבער ער האָט זיך קיינמאָל נישט פּערפּלאַנטערט אין
 אייגענעם לאַבירינט. זיין שטאַרקער זכרון און זיין פּקות האָ-
 בען איהם שטענדיג צוגעהאַלפּען און ער פּלעגט אַרויסקומען
 בשלום פון גרעסטען פּלאַנטער. אָבער נישט אַזוי איז איצט.
 איצט פּלעגט טרעפּען אַז אין מיטען געשפּרעך איז ער פּלאַצ-
 לונג צעטומעלט געוואָרען און שטעהן געבליבען. ס'איז פּער-
 לייגט געוואָרען עפעס אַ רעהרל אין זיין מח! דעמעלסט פּלעגט
 דער זקן אַוועקלייגען דעם פינגער אויף זיין שטערען, וואָס
 האָט זיך געקנייטשט און געזאָגט מיט זיין לשון:
 —די קריעה געהט.

האָט עס געזאָגט און באַלד פּערטייטשט אויף זיין שטיי-

גער:

—איהר האָט געזעהן ווי די קריעה געהט אויפן טייך?
 אַסך שטיקער אייז, גרויסע און קליינע שטיקער—אָהן אַ שוור
 שטיקער אייז שווימען און לויפען. שווימען און לויפען ביז זיי
 שלאַגען זיך צוזאַמען ביי אַ שמאַלען דורכגאַנג און פּערשטאַפּען
 דאָס אַרט. אַזוי—האַזט אויס דער זקן—שווימען מיינע געדאַנקען
 און זכרונות איצט. זיי קומען צו מיר פון ווייטען מיט גרויס
 שפע, קומען אין אַ גרויסער מחנה, איינער שטופּט דעם אַנ-
 דערען—און פּערשטאַפּען דעם דורכגאַנג!

אַזוי זאָגט דער זקן און זיין שטערען קנייטשט זיך נאָך
 מעהר איין, ווי ער וואָלט זיך אָנגעשטרענגט אָנצולאַפּען דעם
 פּאָדים פון זיינע געדאַנקען. דער וואָס הערט דעם שיינעם משל
 שמייכלט, אָבער אויך דער שיינער משל קען נישט אַרויס-
 שלאַגען פון האַרץ דעם טרויריגען חשד וואָס זאָגט:
 ער איז אַלט, אַלט געוואָרען ר' מענדעלע...

פון דער צייט אָן האָט דער זיידע זיך שוין כמעט נישט פערנומען מיט ליטעראַרישע אַרבעט, אַפֿל שכן מיט שאַפּונגס-אַרבעט. ער איז אָבגעשוואַכט געוואָרען און האָט שוין נישט געקענט קאָנצענטרירען זיינע געדאַנקען. אויך די פעלדער און דער ברעג פון ים מיט וועלכע ער האָט פערבראַכט דעם גאַנצן קומענדיגען זומער און וואָס האָבען זיין גוף אַ ביסעל גע-שטאַרקט, האָבען איהם נישט צוריקגעקערט זיין גייסט. די עט-ליכע טראָפּען לחלוחות, וואָס זענען נאָך געבליבען אין זיין קוואַל-האַבען אַרויסגעשפּראַצט פון איצט אָן אין זיינע גע-שפּרעכען און אין זיינע חלומות. מענדעלעס קלאָרע חלומות זענען שטענדיג געווען וואונדערליכע, און דאָס איז אַ בעזונדער פּאָעטיש קאַפיטעל. על פי רוב פלעגען זיי צו איהם קומען אין די צייטען פון הפסקה, דורך פוילקייט. אַז ער האָט לאַנג זיך נישט פערנומען מיט ליטעראַרישער אַרבעט, און ביים זיידען זענען די חלומות געווען ווי סמנים פון „עבור“ און „הריון“ פאַר אַבייעס „געבורט“. איצט ווען עס זענען פאַר איהם גע-קומען טעג פון לאַנגער און גענצליכער רוה, האָבען זיך די חלומות זיינע געשטאַרקט און דורך זיי האָט ער אויסגענוצט דאָס לעצטע ביסעל גייסט. מיט זייער שטאַרקער קלאַרקייט און מיטן אַרומרעדען זיי מיט אַלע פיטשעווקעס, האָבען זיי אַמאָל אויסגעזעהן ווי זע הונגען אויף דער וואַך און זיי האָבען זיך איינגעקריצט אין זכרון פון צוהערער אויף לאַנגע צייטען. נאָך היינט שטעהט מיר פאַר די אויגען דאָס וואונדערליכע בילד פון זון-פּערגאַנג פון ערשטען ערב-שבת, פון וועלט-בעשאַפּונג, אין גן-עדן, וואָס דער זון האָט געזעהן אין חלום ביינאַכט און צומאָרגענס האָט ער עס דערציילט מיט אַלע פרטים און קניי-טשעלעך און מיט זיין קלאָרער ליכט און באַזונדערער לופט, וואָס טרעפט אין חלום. און אַז ער פלעגט אַמאָל דערצעהלען און זיינע זכרונות, פלעגט ער זיי אויך מאַל בעשיינען מיטן

גייסט פון חלום און ער האָט אונז אויסגעזען ווי ער וואָלט געהלומט אויף דער וואַך.

אויך ביי זיינע אַיבעריגע געשפרעכען, האָט געטראָפּען אַז צייטענווייז האָט אַרויסגעשפּראַצט מענדעלע-טראָפּענס: אַ שיין ווערטעל, אַ קלוגע המצאה, אַ משונהדיגער געדאַנקען-שפּרונג, אַ פּרעכטיק בילד-אַבער די דאַזיגע, ווי געזאַגט, זענען געקומען טראָפּענסווייז, און פון לעצטען תּמצות. פון זיין פּולען זון דיגען בעכער האָט שוין קיינער נישט געטרונקען, ער איז שוין געווען אַרויסגעפּאַלען פון זיין ציטערדיגער האַנט, און די וואָס האָבען צו דעם בעכער געדורשט זענען געבליבען דורשטיג. די לעצטע איינזאַמע שטראַהלען פון זיין גייסטיגער זון, וואָס איז פּערגאַנגען, האָבען זיך דורכגעריסען דורך די ענגע שפּאַל-טען פון זקנה-נעפעל מיט גרויס מאַטערניש, און אַז זיי האָבען צו אונז דערגרייכט, זענען זיי שוין געווען שוואַך, אַבגעקיהלט, און ס'האָט געטראָפּען אַז זיין גאַנצער שמועס איז איצט געקומען ווי אַ חלום מיט אַ סך רייד און רעדעכץ. נישט אונטערשיידענ-דיג צווישען מעגליכעס און אוממעגליכעס. דער טיפּער זקן האָט זיך נאָך פּאַרגעזעהן אַ צוקונפט פון אַ שטאַרקער פּערשי-דענאַרטיגער און מיה-זאַמער ליטעראַרישער אַרבעט, האָט זיך פּאַרגעשטעלט די אַרבעט און אַ קרייז פון תּלמידי חכמים און חברים, וואָס הערען זיך צו צו זיינע רייד, און אַלע וועלען וואוי-נען אין אַ באַזונדער אונטערשטאַטישער קאָלאָניע, עפּלס אַ מין „יבנה“ אָדער „לשכת הגזית“, וואָס דאַרף אויסגעבויט ווערען דורך איהם, לויט אַ ספעציעלען פּלאַן, ספעציעל צוליב דעם צוועק, אויף איינעם פון די בערג אונטער אָדעס אָדער אפּשר אויך-אין אַ קאָלאָניע אין ארץ-ישראל. אַהין, אין גרויסן בית המדרש פון מענדעלען, וועלען זיך ווידער צענויפקומען, פון זייערע ערטער, אַלע זיינע „חסידים“ זיינע גוטע פּריינט, חברים און תּלמידים: אחד העם, דובנאַוו, בן עמי און אַנדערע, און אַז זיי וועלען וואוינען צוזאַמען וועלען צוריקקומען די אַמאָלי-גע גוטע יאָהרען, און ס'וועט נאָך בעסער זיין ווי אַמאָל: פון זיי וועט אַרויסגעהן תּורה, חכמה און הוראה פאַר כל תּפוצות

ישראל... דער דאָזיגער משונהדיגער חלום, וואָס האָט זיך ביי איהם אָנגעהויבען וועבען אין די דאָזיגע טעג, האָט זיך פער-זעצט ווי אַ שטוואַק אין זיין מח און איז ביי איהם געוואָרען ביסלעכווייז אַן אידעע-פיקס. דער אַלטער האָט זיך אין דעם חלום אָנגעכאַפּט מיט ביידע הענט, מיטן לעצטען כח הדמיון זיינעם, און זיך געהאַלטען אָן איהם ביז דעם לעצטען טאַג זיינעם. קיין שום לאַגישע רייד האָבען אויף איהם נישט גע-וירקט, און דעריבער, אַז ס'איז געקומען צו איהם אין די טעג, פון גענצליכער שוואַכקייט און בין השמשות פאַר זיין גייסט, עפעס אַ מין בעשעפעניש מיט אַן „עצה טובה“ אויסצובויען פאַרן זיידען אַן „אייגען ווינקעלע“ און מאַכען צו-ליב דעם אַ געלד-זאַמלונג-האַט דער בירוש דאָס געפועלט ביי איהם. אָבער די אמתע פריינט און פערעהרער פון זיידען, די וואָס האָבען טאַקע מיט אַן אמת געציטערט פאַר זיין נאָמען און עהרע, האָבען אויסגעהערט זייע דאָזיגען חלום-און האָבען שווער געשוויגען. אָבצונאַרען און איינרעדען דעם זיידען האָ-בען זיי נישט געוואָגט, אָבער אויך צו צושינדערען זיין לעצטען חלום האָבען זיי נישט געקענט-וואָרען דערפאַר איז ער דאָך דער לעצטער.

ה.

אין די טעג האָט מענדעלע אָנגעהויבען זוכען דערנעבן-טערונג צו גאָט. צו רעליגיעזעס איז זיין האַרץ שטענדיג גע-נייגט געווען און דער יודישער גאָט, דער גאָט פון משהן און די נביאים און די תפלות און אגדות-איז שטענדיג געווען דער גאָט פון זיין לעבען און גייסט, אָבער איצט איז ער גאָר פרום געוואָרען און אַרונטערגעבויען זיין גראָען קאַפּ אונטער גאָטס פליגעל. ער האָט פסדר דערמאַנט גאָטס נאָמען און די ספרי הקודש איז ביי איהם געוואָרען דאָס וויכטיגסטע און ער האָט

זיך פסדר אריינגעטרעכט און אריינגעטיפט אין זיי. און ס'האָט געטרעפּען, אַז ער איז אויך געוואָרען אַ זריו און אָבערהיטען די מצות, און צומערסט—די מצות פון שבת און יום-טוב. די פּערענדערונג, ווי עס זעהט אויס, איז געקומען פון עפעס אַן החלטה אין האַרץ אין די טעג פון זיין קראַנקהייט. עפעס אַ מין הרהור תשובה, און אפשר אויף דעם האָט ער מרמו גע-ווען אין זיינע רייד, וואָס איך האָב אויבען דערמאָנט, וועגען זיין געשפרעך מיט גאָט. ווי עס זאָל נישט זיין, נאָר די דאָ-זיגע פּערענדערונג האָט זיך אין איהם אַרויסגעוויזן פון די טעג אָן און ווייטער, און דערנאָך—האָט זיך די רעליגיעזע נטיה געשטאַרקט אין איהם. ער האָט אָנגעהויבען דאווענען, זיך וואָ-שען און בענטשען. און ס'האָט געטרעפּען, אַז מען האָט איהם געפונען אין דערפריה זיצען אויף דער שטוהל, די יארמעלקע אויפן קאָפּ און דער סדור אין האַנט און זיינע לעפּצען דאָ-ווענען שטייט.

נאָר וועגען איין זאָך האָט זיך דער זיידע געהיטען אַסך צו רעדען אין זיינע לעצטע יאָהרען—וועגען טויט. אַז דער דאָ-זיקער קיצעלדיקער ענין איז צו איהם אַריינגעפאַלען האָט ער איהם אָבגעפטרט מיט צוויי דריי ווערטער און גלייך אַריבער צו אַן אנדער ענין. ער האָט נישט געוואָלט לאַנג פּערזווימען מיט איהם אונטער איין מחיצה. אַזוי האָט ער בקצור אָבגע-פטרט די ידיעה וועגען פרצעס טויט און אַזוי—אַפילו אויף שלום עליכּם טויט. ווי עס זעהט אויס, איז דאָס אויך געווען איינע פון זיינע ערמות קעגען דער זקנה. פון אַ לוייה, וואָס איז געווען אַ חוב—ווי אַ שטייגער אַז עס איז געשטאַרבען איינער פון דער חבורה—האָט ער זיך פונדעסטוועגען נישט משמט געווען, אָבער אויך דאָן האָט ער אַ ביסעל ערמה בענוצט. געאָנגען איז ער צווישען די מלוים אַן אויסגעשטרעקטער, אגלייכער און אַ שטאַלצער און האָט אויסגעזעהן זעהר רוהיג. ער טוט נאָר זיין פליכט נישט מעהר. קיין שום אַנדער שייכות צו דעם ענין האָט ער נישט. אַזוי האָט ער מלוה געווען ליליענבלומען, און אַזוי אויך לעווינסקיין עליהם השלום און אַזוי אַנדערע. וואָרום

באמת, סתם מענשען זענען זיך נוחג צו שטארבען צווישען זעכציג און זיבעציג. און אויב איינער איז געשטארבען פון דער חבורה. פון די דאָזיגע וואָס שטארבען אין די יאָהרען— נאָרגט זיך די גאַנצע חבורה. אָבער די מענדעלעך, די מענשען פֿון די ניין-און-אַכציגער— זיי זענען דאָך נישט אין פֿלל פֿון דער גאַנצער חבורה. זיי זענען דאָך שוין פֿאַנג אַריבערגע- שפּרונגען די שוועל און זענען שוין ממילא אַרויס פֿון אהריות. פונדעסטוועגען איז גלייכער וואָס ווייניגער צו רעדען וועגען דעם ענין. אַרום און אַרום... אַזוי, אומגעפער איז געווען דער פֿשט פֿון מענדעלעס בעציהונג אין די לעצטע יאָהרען צו די אָפטע ידיעות וועגען טויט פֿון עטליכע מענשען, וואָס זענען איהם ליעב געווען. ער האָט אַ קורצען זיפֿן אַרויסגעלאָזט— און מסיח דעת געווען. און נאָך אין דעם זומער נאָכדעם ווי ער איז אַלט געוואָרען אַכציג יאָהר האָב איך געהערט פֿון איהם אַ גאַנצען רעיון וועגען טויט. ס'איז געווען פֿאַרנאָכט אויף דער דאָטשע ביי איהם. דער זקן איז אַרויסגעגאַנגען צו בעלייטען אַ ביסעל אַ קליינע גרופּע פֿון זיינע געסט, וואָס זענען געקומען געוואָר ווערען וואָס ער מאַכט. צופיעל געהן איז איהם נאָך שווער געווען אָבער זיין געמיט איז געווען רוהיג, גוט און לייכט ווי דאָס געמיט פֿון דעם פֿאַרנאָכט מיט דעם זיסען נע- פעל און דעריבער איז אויך זיין געשפרעך זיס געווען דעמעלסט און ער אַליין האָט זיך געלאָזט מיטגעהן, האָט זיך געשטאַרקט און זיך נישט געאייילט צוריקצוקעהרען. גערעדט האָט ער גע- לאַסען, פֿמעט אינדערשטיל און מיט גאָר אַ גרויסער איבערציי- גונג. צווישען אַנדערס האָט ער אויך אַרויסגעזאָגט אַט דעם געדאַנק:

— דער טויט איז באמת נישט מעהר ווי אַ ניי געבורט, אַ פֿערקעהרט געבורט. און ווען דער מענש געהט אַוועק פֿון דער וועלט— ווערט ער געבוירען אויף יענער וועלט. און גע- וויס איז דאָרט דאָ אַזעלכער, וואָס שטעהט אויף דער וואַך און האָפט מיט ציטערניש און פֿרייד אויף דער רגע וואָס דער געשטאַרבענער שופּט זיך דורך און געהט דורך בשלום די

ענגע טהיר פון טויט—איז געוויס דאָ אויף יענער וועלט אַזעל-
 כער, וואָס נעמט איהם אויף און רופט אײס מיט פרייד: מזל-
 טוב! מזל-טוב! אַ קינד איז געבוירען געוואָרען! אַ זעהן איז
 אונז געווינען געוואָרען!—און די שמחה איז גרויס אין דער
 פמליא של מעלה. דערפאַר איז פאַרהאַן אַ ווערטעל „אַן אַלטער
 און אַ קינד זענען גלייך“! וואָס מעהר דער מענש ווערט על-
 טער, קעהרט ער זיך אום צוביסלעכווייז אויף צוריק—צו זיין
 קינדהייט. זיין שכל ווערט ווייניגער, זיין דמיון שטאַרקט זיך,
 דאָס לשון ווערט ביי איהם קאַליע ביז—אין דער לעצטער רגע
 ווערט אים דאָס לשון אינגאַנצען אָבענומען און דער מענש
 ווערט צוריק דאָס, וואָס ער איז געווען אין דער ערשטער
 רגע. זיין אַוועקגעהן פון דער וועלט, איז אַקוראַט ווי זיין קו-
 מען אויף דער וועלט. ער איז געקומען דורך געבוירען ווערען
 אין געהט אַוועק דורך געבוירען ווערען.

אַזוי רעדט דער זקן שטיל און מיט געוואָלדיג טיפער
 איבערצייגונג, און דער אַווענד-נעפעל שוועבט אויף איהם, אויף
 זיין גרויען קאָפּ און בעשיינט איהם מיט פעהרזיקענעם חסד און
 רחמים. שווייגענדיגע, איבעראַשטע זענען מיר געגאַנגען אַרום
 איהם און אונז איז נישט איינגעפאַלען, אַז נאָך אַ ביסעל און
 עס וועט טרעפען אַן אומגליק מיט דער דאָזיגער טייערער אַל-
 טער פלי און זי וועט צעבראַכען אויף צווייען און קיינער וועט
 זי שוין העלפען נישט קענען.

און דאָס, אויף וועלכען מיר האָבען זיך נישט גערעכט
 אין דעם זומער איז געקומען אין נאָענטען ווינטער. מענדעלע
 האָט בעקומען אַ פאַראַליטש, וואָס האָט איהם אַ האַלבען גוף
 פאַראַליזירט. די דאָקטוירים איז אַפילו נאָך געלונגען איהם אַראָפּ-
 צונעהמען פון בעט און איהם שטעלען אויף די פיס, ווי אויך
 אַרויסצופיהרען איהם אויפן פעלד צוויי זומערען, אָבער דער
 שר של זקנה האָט שוין זיינס געהאַט אָפגעטהון: די טייערע
 אַלטע פלי איז צעבראַכען געוואָרען און איז שוין נישט פּעריכט
 געוואָרען.

אָדעס, אַ חנוכה התרע"ח.
 צו מענדעלעס ערשטען יאָהרצייט.

ב. עפעלבוים

בין ר' מענדעליס שמועסן

העברעאיש און העברעאיסטען.

איז עס געווען אַ שבת'דיגער פרימאָרגען. די זון איז אַרויס אַ פרעהליכע פון איר פוטער-פאַס. פרישע ווינטלעך האָבן בען געבלאָזען מחיה'דיג, די גאַנצע נאַטור האָט געזונגען שירה— און איך מיט מיינס אַ חבר זענען אַוועק צום זיידען, וועלכער האָט געוואוינט אויף אַ דאַטשע-אויף דער זעכצענטער סטאַציע ביי אָדעס.

דער שבת'דיגער מענדעלע איז געווען גאָר אַן אַנדערער: אַ שבת'דיגער, אַן אויפגעלעגטער און אַז ער האָט זיך נאָך געפונען צווישען בויםלעך און גראָזען—פלעגט ער שטענדיג זאָגען חידושים.

אַז מיר זענען אָנגעקומען אויף זיין דאַטשע, האָבען מיר אים צווישען די ביימער נישט געטראָפּען. משמעות—ער האָט אַ גאַסט. אויף אַ באַנק איז געזעסן די באַבע אָנגעטון אין איר שבת'דיגען שוואַרצען קאַפטעל און אַז זי האָט אונז דער-זען האָט זי אונז אָנגעוויזען—אין צימער.

דער זיידע איז געזעסן ביי זיין שרייב-טיש. אויפן טיש: דער הערן—זיין רעכטע האַנט, דער משניות—זיין פריינד, און דער תנ"ך—מיט וועמען ער האָט זיך נישט געשיידט. די פענס-טער זענען געווען אָפּען, גרינע בלעטער האָבען אין זיי גע-שאַרכט. די זון האָט זיך אויף זיי געשפּילט און אויף דער פּאָדלאָגע זענען געלעגען פירקאַנטיגע שטיקער זון. דער זיידע האָט געשיינט. דער זילבערקאַפּ פריש פערקעמט, אָנגעטון אין שבת'דיגען שוואַרצען סורטוק מיט די קליינע שמאַלע לאַצען. עבן אים אַ בעוואוסטער העברעאיטער שריפטשטעלער, וועלכער

האָט אים פאַרגעלייענט זיינס אַ מאמר פון געדרוקטען זיך און
ביזערט זיך.

—אַבער יא, וויסען זי, מען שרייבט דאָך היינט אַר
קיין העברעאיש נישט. מען פלאַפעלט דאָך. און נישטיקייטן
דערלאָזט מען. יונגלעך שפּילען זיך אין ליטעראַטור. און מען
כאַפט אויף. און מען צעלייגט אויף טעלעראַך און מען מאַכט
נביאים. מיט געוואַלד מאַכט מען נביאים. אָבער אום גאַטעס
ווילען וואָס געהערן זיך אָט די ליטעראַרישע סאַרווערס מיט
ליטעראַטור. וואָס פאַרשטיין זיך דינע חברה-לייט אויף קונסט?
אַזוי האָט גערעדט דער שריפטשטעלער. דער זיידע האָט
אויסגעהערט און געשמייכלעלט מיט זיינע קלוגע שפיציגע אויגן
און געדאַכט האָט זיך, אַז ער טראַכט:

—רעד, רעד. מיר וועסטו נישט פאַרעדען...

דער שריפטשטעלער וואָס האָט בכלל געהאַט אַטבע צו
האַבען טענות צו דער גאַנצער וועלט: באַזונדערס צו דער
העברעאישער ליטעראַטור—האָט זיך אַלץ געבייזערט אויף „די
טאַלאַנטלאַזיגקייטן וואָס האָבן זיך געכאַפט חובבן און פּלאַפּלען
אַ קלאַגעדיגען העברעאיש“ און דער זיידע שווייגט, זיין הויכער
שטערען איז באַשטראַלט מיט זון פון פאַנטאַזיע. קניישט ער
דעם שטערן: וויל עפעס זאָגען.

צעשמייכלעלט זיך דער זיידע:

—און וואָס דען מיינט איר? אַז מיר קענען העברעאיש?
וואָס מ'שטיינט געזאָגט בין איך מיט אייך קענען אַזעלכען וואָס
איז אַ „חובב“, וואָס האָט ליב, וואָס לויפט אַרום ווי אַ צעדול?
טער איבער די געמאַרקען און שרייט אהבתי, אָט זיי—קענען.
מרוקען זיי, מאַכען זיי מיט די הענט, אָבער דער עיקר די
פּנימלעך זייערע: גאַטספראַכטיגע, מיט שמן זיט אויסגעשמירטע,
זענען זיי טאַקע מלאַ חן אַז עס פּערקלעמט ביים האַרצן.
ווייסט איר גאָר וואָס? איך. האָב בדעה צו געבן אַן אַנאַנס
אין די „גאַזעטען“ געשריבען בזה הלשון:

„איך, החותם מטה, שוין נישט קיין יונגעראַמן—מען מוז
מודה זיין—קוק אויף אַ ברייַ, נאָר האָב נישט קיין שלעכטען

קאָפּ: אַז מען גיט מיר צו פּערשטיין, פּערשטיי איך, זוך איי-
נעם אַזעלכען וואָס זאָל מיר אויסלערנען די קונץ פון ארץ
ישראלדיגען העברעאיש.

און אונטערשרייבען וועל איך מיך:

—מענדעלע מוכר ספרים.

מיר שמייכלען, דער זיידע ווענדעט זיך צום שריפטשטע-

לער.

—אויב איר ווילט קענט איר אויך צושטיין פאַר אַ שותף.
שמעט נישט, איר וואָלט זיך אויך געמעגט צולערנען אַ ביסעל
העברעאיש.

נאָר דער זיידע אַליין שמייכעלט נישט. עפעס נישט דאָס
האַט ער געוואָלט, שטאַרקער טיפּער האָט ער געמיינט.

פּלוצלינג און דער זיידע גיט זיך אַ שטעל-אויף ערענסט
כמעט עטוואָס בלייכער, צעטומעלט, גיט אַ כאַפּ אַרום דעם
קאָפּ פון שריפטשטעלער אַז יענער האָט זיך אויף אַן אמת
דערשראָקען און דער זיידע האָלט דעם קאָפּ צו ברוסט גע-
דרוקט און שרייט אין איין אַטעם:

—טשעפעט נישט! איך וועל נישט לאָזען! איר זאָלט
נישט וואַגען! לאָזט אָפּ! געהט אַוועק! אַוועק! ער איז מיין!
טשעפעט נישט!

מיין חבר קוקט מיט וואונדער:

—ווער טשעפעט אים דען?

האַט זיך דער זיידע צעלאַכט מיט זיין דין פריש גע-
דעכטערל און זיך צוריקגעזעצט.

—אַט דאָס שריי איך דאָך אויך! פאַרשטייט איר שוין,
געקומען אַ הברה ליידאַקעס, אַרומגעכאַפט דעם העברעאיש,
קוועטשען און דריקען אים מיט אַלע כחות. אָהאָ! קוועטשען
קענען זיי די ליידאַקעס... און מאַכען אַיראת שמים פּנימל
און געוואַלדעווען איבער אַלע גאַסן:

—איר זאָלט נישט וואַגען! טשעפעט אים נישט! לאָזט
אים אָפּ! ער איז מיין! איך וועל נישט לאָזען!

און נישט נאָר זיי שרייען, זיי גיסען כמעט מיט טרע-

דען ווי בערדיטשעווער גבאיטעס יום כפור צו נעילה און איך
עטיי און הייב מיט די אַקסלען און ווייס נישט וואָס דאָ
קומט פאַר: רבוננו של עולם! ווער טשעפעט אים דען?
מיר האָבן אויסגעבראַכן אין אַ געלעכטער. דער זיידע
האַט אויך געלאַכט און מיט אַמאָל איז ער עפעס ביין געוואָרען:
— זיי וועלען אַזוי לאַנג שרייען און דריקען דעם העב-
רעאיש ביז זיי וועלען אים חס ושלום דערשטיקען... ער איז
אין גרויס געפאַר. אַוואַה ראיא-פאַר אַ קאַליקע האָבן זיי אים
שוין געמאַכט. איר האָט דאָך מסתם געלייענט ווי חברה
„פאַטשקעט“ עפעס אַ מין טערקיש רח"ל און רופען דאָס העב-
רעשאישע שפּראַכע און אַז עס קומט צו דברן איז ער דאָך
ממש אָהן אַ צונג. עפעס מאַכט ער מיט די הענט, בריקעט
מיט די פיס און היסט און ניסט און נע! ווייס איך וואָס,
ס'איז היינט שבת מען טאָר נישט זיין אין פעס.
דער זיידע האָט זיך געשטאַרקט, האָט מער פון דעם
נישט געוואָלט ריידען, האָט זיך אויפגעשטעלט צוגעגאַנגען
צום פענסטער פערשטעלט מיט דער האַנד פאַר די אויגען
אַרויסגעקוקט און דערנאָך געזאָגט:
— ווייסט איר גאָר וואָס-לאָמיר אַרויסגיין שפּאַצירען.
אין דרויסען איז מחיה נפשות אין שטוב איז געוואָרען דושנע
פון די לייט וועמען מען האָט דאָ דערמאַנט.
האַט אָנגעטון זיין קעפקע און מיר זענען אַרויס.
האַט פרייער אָפגעאַטעמט. האָט דערזען די ביימער און
גראָז, וואָס ער האָט אַזוי ליב געהאַט, די ליכטיקע זון וואָס
איז אים געווען אַזוי טייער און נאָענט און פאַרגעסען אין די
ליידאַקעס און ווי אַ קליין קינד זיך געפרייט מיט זון און
גרינס.
ווי יונג און פריילעך איז געווען דער גרויסער זקן אין
דער שעה.

דער זיידע דערצעהלמ א מעשה.

ס'איז געווען א ליכטיגער טאָג. דער פראָסט האָט שטארק געברענט געשטשיפעט אין די אויערען, דער שניי איז געלעגן גען אַ האַרטער אַ פער'עקשנ'טער די זון האָט געשיינט ליכטיג און העל.

אין ביכער פערלאַג „מוריה“ זענען זיך די יודישע שריפטשטעלער צוזאמענגעקומען דער אויבען איז געווען הייס, און פרייטאָג איז עס געווען—אַ טאָג וואָס איז מסוגל מען זאָל אין אים רעדען פון דער גאַנצער וועלט—זיצט מען און נאָם שמועסט: איינער אַ שריפטשטעלער, זיצט און חוּזק'ט, און סטאַר רעט זיך צו רעדען ווי אַן אייראָפּער, בכלל האָט דער דאָ זיגער אַ טבע צו זיין דער פאַרשטעהער פון אייראָפּע און פון אייראָפּיאישער, בעזונדערס דייטשער ליטעראַטור, און אַ רייע וויצען האָט ער, וועלכע ער חזר'ט איבער אַלע מאָנטאָג און דאָנערשטאָג פאַר די זעלבע צוהערער, רעדט מען, לאַכט מען, און דער עולם איז פרייליך.

פלוצלונג עפענט זיך די טהיר, און עס קומט אַריין דער זיידע, ער בלייבט שטעהן אויסגעצויגען, ווי זיין שטייגער איז געווען, אָנגעטון איז ער אין זיין ווינטערדיגען ראָק מיט דעם באַרינקאָווע קעלנערעל וואָס פערשפילעט זיך אינטערן בערדעל, מיט דעם קליינעם באַרינקאָווען היטעלע, קוקט ער זיך אַרום אויף די אייניקלעך מיט הנאה. זעהט ער אויס ווי אַ ליטעראַר רישער פערלמאַרשאַל, און באַלד צושמיכעלט ער זיך:

—אַ... אַ... חברה קלויזניקעס... קענען זיך גאַרנישט אָב רייסען פון הייסען אויבען, לעמעשקעס וואָס איהר זענט,

ישׁוּבֶה-בְּחֹרִים גֵּהֶט אַרײַס אין דרויסען, וועט איהר זעהן, ווי גאַט'ס וועלט איז שעהן, איהר ווייסט פון וואַנען איך קום איצט? איך האָב מיר געמאַכט אַ שפּאַציר, פון דער היים האָב איך זיך געלאָזט ביז אוספענסקי, פון דאָרט האָב איך זיך פֿער-קערעוועט אויף מאַראַזלי-גאַס און געכאַפּט אַ שפּאַציר אין פּאַרק, ס'איז מחיה בִּפְשׁוּת, דער פּראָסט ברענגט און שטשיפעט אַז מען וויל שרייען „אוי מאַמע!“ נאָר די זון שיינט און לייכט און עס איז גוט. דער פּראָסט ברענט?—ווייס איך וואָס, מענדעלי דערשרעקט זיך נישט פֿאַר אַזעלכע זאַכען.

מאַכט מען איהם אַן אָרט אין מיטען געבען אויבען?—
חס ושלום? וואָס איז ער עפעס אַ יודענע וואָס דאָרף פֿליקען פּעדערען? פּע! דאָס איז אַ מנהג פון ווייבער און בטלנים, און ער האָט זיי ביידע שטאַרק גישט ליב, זיצט ער אָבגערוקט פון דעם אויבען, אַלע זעצען זיך אַרום איהם, וואָרט מען, וואָרט מען ער זאָל עפעס אחידוש זאָגען.

דערווייל האָט זיך איינער עפעס דערמאָהנט און זיך גע-
זוענדעט צו זיידען מיט אַ שאַלע:

—זיידע, ווי קומט עס, וואָס פּלוני בן פּלוני... אָט דער וואָס דאָרף בטבע זיין אַ קאַלֶבאַסניק, און האָט זיך אַריין גע-
ריסן מיט חוצפה אין דער יודישער פרעסע, ווי קומט עס,
זיידע וואָס ער האָט ביי אייך—אדריסת הרגל?
לאַכט דער זיידע:

—איהר מיינט דאָס ערשטע מאָל אַז איך פאַל אַריין?
איי-איי קלוג און קלוג אָט דער מענדעלע, דאַכט זיך אַ יוד אַ
פיקח, וואָס שטעלט אונטער יעדען אַ פיסעל ווען מען דאָרף—
דאָך זייט זיך משער, אַז איך פאַל אַסך מאָל אַריין, אָט וועל
איך דערצעהלען אַ מעשה שהיה:—ס'וועט שוין זיין שענע עט-
ליכע יאָהר, אַ שוין אַ יאָהר פּופציק, און אפשר מיט אַ שמי-
צעל, איך בין זיך דעמאָלט געווען אַן איידעמעל, אַזוי א הדר-
דיגעס, געזעסען אויף קעסט ביים שווער אין בערדיטשעוו,
היגה געווען פון עולם הזה, פון אַ פּרישע בולקע אַלע טאָג און

עוסק געווען אין קלימם הבא, געלערנט הקירה און זיך גע-
מליצה'ט.

ויהי היום, און מיין שווערס אברודער דארף חתונה
מאכען זיין בנידעל, דארף מען עס פאָהרען קיין קיעוו אויף
דער חתונה. און פאָהרען אויף אַ חתונה-דארף מען מיטנעמען
מיט זיך עפעס אַ שיינדעל, אַן איידעמעל אַזוי אַ צאָצקעדיגס:
אַ משפּיל, אַ בעל-מליצה און איך בין ווי אַנגעמאָסטען, מילא
ס'העלפט עפעס? מען מוז פאָהרען.

פאָהרס מען, שלעפט מען זיך ווי די יודען פון מצרים.
נאָך גישט דאָס בין איך אויסען.

געקומען אין קיעוו, איז געווען אַ חתונה, מיט פלייזמר
מיט די אַלע אַכצען זאָכענישען, איצט נאָך דער חתונה-האַט
מען זיך גענומען משמח זיין ביד רחבה, עפעס אַ קלייניגקייט
טודרוס בן חיים, אַ מאַנסביל פון צוועלף יאָהר האָט גענומען
זיין זיווג טריינע בת ישראל חיים. וועט מען זיך אַוועקזעצן
אויף קעסט, און מ'וועט קינדלען ווי גאָט האָט געבאָטען, און
מען וועט מופּה דעם רבּונו של עולם מיט פּרישע צאַפעלדיגע
יודעלאַך וועלכע וועלען דאַוונען דריי מאָל אַ טאָג און שפּרינג-
גען קדוש. איז דאָך, דאַכט זיך פאַרהאַן פון וואָס זיך משמח
צו זיין, עפעס אַ קלייניגקייט.

נאָך מיר רעדט דער יצר הרע אָב פון בלייבען; ער
זאָגט צו מיר אַזוי: מילא זיי-זיינען זיך יודעלעך וואָס האָבען
מעזר גישט אין זייער וועלט ווי קינדלעך און מאַכען זייערע
קינדער קינדלעך. ווילען זיי בלייבען און זיך משמח זיין, איז
עס אַ שכל, אָבער דו מענדעלע, וואָס האָסט שוין געקוקט אין
די קליינע אותיות'לעך, און ווייסט אַז די וועלט פאַרמאָגט נאָך
גרעסערע וואונדער, און אין דער היים, האָסטו אַ טיש מיט
טינט, מיט פאַפּיר, מיט אַ פעדער, וואָס וועסטו דאָ בלייבען
זיצען.

און דאָס מאָל האָב איך איהם געגעבען גערעכט, ער
רעדט שכל'דיג. איהר דאַרפט וויסען, אַז אָט דער בעל דבר.

רעדט אמאל גאר מיט קאפ, און איך האָב זיך בעשלאָסען:
מענדעלע טראָג זיך אָב.

בין איך מיר אַרויסגעגאַנגען צו געמונען אַ בעל עגלה
מיט וועמען איך זאָל פּאָהרען אַהיים לק"ק בערדיטשעוו.

געקומען אין דער אכסניה, וואו בערדיטשעווער בעל
עגלות שטעהען איין און איך האָב דאָרט געטראָפּען מיכל באַל-
באַטש, אַ יוד אַ דברן וואָס האָט געהאַלטען אין איין באַלבען
און דערפאַר האָט מען איהם גערופּען באַלבאַטש.

—הער זשע מיכל—זאָג איך צו איהם—וועסט אפשר פּער-
נעמען דיין סוס מיט דער בויד און מיט מיר פּאָהרען קיין
בערדיטשעוו.

מיט'ן שענסטען פּבוד, ר' שלום יעקב.

אָפּילו נישט מיט'ן שענסטען פּבוד—ענטפּער איך—נאָר
מיט גרויס צרות און מאַטערנישען, איירער דער סוס דייער
וועט זיך דערשלאָפען אין די טיפּע בלאַטעס.

—נאָט איז מיט אייך ר' שלום יעקב. וואָס הייסט? גיט
נאָר אַ קוק ס'איז דאָך אַ סוס אַ לייב, אַן אָדלער, ער געהט
פּייל פון בויגען, און די בויד-שרים מעגען אין איהר פּאָהרען,
גיט אדרבא אַ קוק ווי זי איז אויסגעבעט מיט פּריש מחיה'דיג
שטרוי.

—איך זעה—זאָג איך—ווי די בויד איז פּערדריפעט ביז
אַרויף, און אַז איך וועל האָבען גרויסע צרות פּאָהרענדיג מיט
דיין אָדלער, וואָס האָט אַן אויסגעקראַכענעם וויידעל—וויפּיל זשע
וועט עס מיר קאָסטען דער יודישער תּענוג צו פּאָהרען מיט
ר' מיכל'ס בויד, ביז'ן גאַרטעל אין בלאַטע—און אַנקומען אויף
שבת קיין בערדיטשעוו?

—וואָס פּרעגט איהר ר' שלום יעקב, מיר וועלען דאָך
פּאָהרען פּייל פון בויגען, מיט איין פּאַרשונידעל וועט עס דאָך
גען ווי אַ מזמור, איהר וועט מיר געבען די גאַנצע צוועלף
גילדען.

זאָג איך איהם.

—הער זשע די בעל עגלה, איך גיב דיר וויפּיל דו חילסט.

נאָר בתנאי דו וואָלט מיט מיר נישט מאַכען קיין שטיק, עס זאָל מיר למע"ש שפעטער נישט אַריינמאַלען פּלוצלונג אַ פּאָר פאַרשוּנדליך אין בויד אַריין, איך האָב דאָס פּיינד.
— זאָל גאָס היטען, וואָס הייסט? אַבגערעדט איז אַבגע-
רעדט.

ס'איז שוין געווען אַווענד צייט ווען מיר זענען אַרויס-
געפּאָהרען, איך האָב זיך געזעצט אויף מיין זיך-קישען, דאָס
איז געווען אַזאָ קישעלע פון לעדער, אַנגעשטאַמט מיט פעדערן
און זיך אַנגענומען אויסצושטען אַלץ וואָס מען דאַרף אויס-
שטעקן ביי ר' מיכ'ל'ן אין בויד, אַלע טלמולים און צרות:
געזען צו פּיס אין בלאַטע, וואו מען דאַרף—אונטערהעלפּען מיט
דעם אַקסעל ווען עס האַלט ביי באַרג אַרויף, און אַבקימען
וואָס אַ יוד איז בעשערט אין וועג.

די גאַנצע איז צוגעפּאַלען, אַ שלעכט וועטער. אַ נודנער
רענען האָט געשפּריצט ואני—און איך מענדעלע זיך אין בויד.
מיכל באלבאַטש האָט אַנגעזאָגט זיין סוס—אַ שמיס געבענדיג
מיט דער בייטש אַן אונזער נסיעה טאַנגט אָן—און מיר פּאָהרען.
געקומען אונטער'ן שטאַרט—טפּררר! מיין מיכל האָט זיך
אַנגעשטעלט וואָס איז עפּיס נייעס? און מיכל שמעהט שוין
געבען מיר:

— זאָלט איהר מיר געזונד זיין, ר' שלום יעקב אַ גרינג
פאַרשוּנדעל.

מיר האָבען דאָך עפּיס אַבגערעדט?

— איך האַלט דען נישט קיין וואָרט? זאָל גאָס היטען, נאָר
אַ גרינג פאַרשוּנדעל, אַ פּרוי, וואו וועט זי בלייבען אין דער
פּרעמד? און נאָך—איהר פּערשטעהט דאָך אַליין, עס געהט צו
שבת מען דאַרף דאָך פּערדינען...

נו מילא, ווער קען ביישטעהן אַזאָ נסיון? אַ גרינג פאַר-
שוּנדעל, אַ פּרוי, און אַ יוד דאַרף פּערדינען אויף שבת... שבת
איז דער גרעסטער תּירוץ, זאָל זי שוין פּאָהרען.

אין בויד קריכט אַריין עפּיס אַ זאַך אַרומגעוויקעלט אין
פּעטשילעס און דערעס. איך טרעט איהר אָפּ דאָס אַרט אוי-

בען-און זעץ זיך געגען איהר.

פאָרט מען ווייטער און מיר גליסט זיך אָנהויבען אַ שמועס מיט דער דאַמע. מען דאַרף דאָך זיין אַ שטיקעל איידעלמאַן. מען זיצט מיט אַ יונגער פרוי אין אַ בויז, דאַרף מען דאָך נישט זיצען ווי אַ לעקיש דערצו איז מען דאָך עפּיס שוין אַ משפּיל, וואָס איז שייך, און איך הויב אָן:

-איהר זייט פון בערדיטשעוו?

-מאָר-ו. גיט זי אַ מרוק.

-איהר זייט אַ געבוירענע פון בערדיטשעוו.

-מאָר-ו.

טראַכט איך, אַ פרוי, פאַסט נישט באַלד צו ווערען חבר-לייט. און איך הויב אָן רעדען.

ס'איז געווען נאָך דער טערקישער (?) קריג. און איך צופלאַקער זיך, הויב אָן אַרויסווייזען מיין בקיאות אין סטראַ-טעגיע, שפּרינג אַריבער די פּאָליטיקע און דרשן תּרפּ"ט דרשות, ווייז אויף וואָס די מלוכות מיינען און ווילען, פון פּאָליטיק כּאָפּ איך זיך אַרויף אויף ליטעראַטור, און צופּרעדיג זיך ווי אַ משפּיל קען וועגען השפּלה וועגען דער „הימלישער טאַכטער“ און אַ צינגעל האָב געהאַט ווי עס פאַסט פאַר מענדעלין און איך לעג אַוועק דאָס אמת'ע לשון, מאַך מיט די הענד און ביזער זיך, שריי און מאַך קולות אויף די דאָזיגע „פאַטשקער“ וואָס האָבען זיך אָנגעזעצט, ווי ביזע פליגען אויפ'ן פּאָלק-בקצור איך בין אַוועק גאָר אין די ווייטע דרכים. איך האָב שוין אָנגעשפּאַרט ביים רמב"ם און ביי אריסטען און ביי די נביאים.

איך האָב איבערגעהאַקט אין מיטען און געפרעגט:

-איהר הערט?

זי האָט אַ ציטער געטהון, ווייזט אויס געכאַפט אַ דרימעל אין דער צייט וואָס איך האָב מיך אַזוי געקאָכט און גע-ענטפּערט:

-מאָר-ו-מיט אַזאַ פעריטען קוויטשעלע.

דאָ האָב איך זיך דערמאַנט, אַז איך בין זיך בעגאַנגען

מיט איהר נישט ווי אן איידעלמאן, אליין זיך איך אויף א זיך-קישען, און זי נעבעך... איך האב זיך געכאפט פערלעכטען מיין פעלער און איהר פארגעלעגט מיין קישען, זי האט גענו-מען און עפעס א מרוק געטאן, א דאנק משמעות.

אזוי זענען מיר אָבערפֿאַהרען די גאַנצע נאַכט, איצט אין דער פריה זענען מיר אָנגעקומען צו אַ קרעטשמע. אַז איך בין אַריינגעקומען אין קרעטשמע, האָב איך זיך געהייסען געבען אַ טרונק בראַנפֿען מיט אַ פּאַר בייגעלעך. נאָך נישט געווען קיין טאָג. מען האָט נאָך געמעגט עסען פּאַר'ן דאווענען. זאָג איך צום בעל-עגלה:

—ווי איז זי די פרוי, רוף זי צו וועט זי אויך עפעס נעמען. זי איז צוגעגאַנגען, שוין געהאַט אַראַבגעוויקעלט סוף זיך די פּאַטשיילעס און... איהר האָט אַמאָל געזעהען אַ בערדי-טשעווער סעדיכע? זאָל גאָט שומר ומציל זיין: דאָס פנים צוקנייטשט. די טרערען רינען איבער די באַקען, ווי טראַפֿענט רעגען אויף אַ פּערהויכטער שויב, ציהען זיך אין פּאַסקעלעך. די אויגען אַרומגעליאַמעוועט מיט רויט... און איך לעקיש, האָב עס אין איהר אַריינגע'דרשנ'ט אַ גאַנצע נאַכט.

דאָ איצט האָבען זיך אַלע צולאַכט און דערמאָנט, אַז דאָס דערצעהלט דער זיידע אַ מעשה שהיה, די גאַנצע צייט האָט מען געשוויגען און עס האָט זיך געדאַכט אַז דאָס לייענט ווער פּאַר ליטעראַטור, קלאַסישע ליטעראַטור...

—אזוי טרעפט מיט מיר-האַט דער זיידע געענדיגט-עס קומט עפעס אַזאָ „פּיין“ פּאַרשויןדעל, אַנפּש ביי וועמען גאָט ליגט אויף די ליפען מיט איראח שמים פנימ'ל, אוצדקתך... בין איך דאָך אַ צוטראַגענער, מיין איך מי יודע וואָס פּאַר אַ דאַמע... דערנאָך לאָזט זיך אויס, אַז עס איז אַ בערדיטשעווער סעדיכע... אָדער גלאַט עפעס אַ יוד אַ מנול...

III

בווישן אייגנטע.

דער זיידע איז געשטאנען אין אַ עיגול, פון וואָנען ער האָט מיט ליכטיגע אויגען געקוקט אויף גאָטס וועלט און געזען ווי אַרץ שוויבעלט און ווימעלט, ווי עס הייבט אָן שפּראַכען אַ גרעזעלע און עס צעוואַקסט זיך אַ בוימעל, ווי עס פּרוּכפּערען און מערען זיך אידעלאָך אין די דלות־דיגע געסלעך, זיין אויער האָט פּערנומען אַלע קרעכצען און זיפצען וואָס טראָגען זיך פון אַלע זייטען, קיין זאך פאַרבאָרגט זיך נישט פון אים. אין זיין עיגול-האַט נישט יעדער די זכיה אַריינצוקומען, דאָרט האָבען אָן אָרט די דאָזיגע וואָס פּערשטייען וואָס דער קלענסטער שמייכעל באַדייט, וואָס פילען דאָס קנייטשעל אויף זיין ליכטיגען הויכען שטערען. פאַר וועמען מען דאַרף דעב געדאַנק נישט פּערטייטשען אָדער איבערחור'ען... און אַ גרוי-סער מרקדק איז געווען דער זיידע, אָן איבערקלויבער, נישט יעדען קאָזט ער צו זיך אַריין, און אַחוש האָט ער אַגעוואַל-דיגען, ער דערפילט באַלד וואָס פאַר אַ נפש עס איז, און קוים איז ער אַ „פּרעמדער“... קוקט אים דער זיידע אָן מיט אַנאָ קוק וואָס דער „פּרעמדער“ וועט נישט אויסהאַלטען און וועט צוריק אַנטלויפּען.

טרעפט אַמאָל און עס פּערקריכט אין דעם עיגול אָן אומריין באַשעפּעניש, עס פּויועט אַהין אַריין אַ שרץ-פּערשטעהט ער זיך נישט אויף איידעל אָנצוהערעניש און וויל זיך נישט אַרויסרוקען, שטעלט נאָך אָן אַ פנים מיט יראת שמים און הערט מיט כּונה, פילט זיך דער זיידע שלעכט, עפּעס די הענד זע-נען אים געבונדען, נאָר פּערפאַלען, מען מוז דאָך זיין איידעל.

האָט ער עגמת נפש, פאַרדריסט אים נאָר וואָס זאָל מען טוען דאָרויף איז מען דאָך אַ יוד און מען דאַרף אויסשטעהן צרות פון די אַלע שלעך, אָנשיקענישען, בייזע באַגעגענישען און איז דעריבער אַ סך מאָל גישט אויסגעלייגט.

און איינמאָל געדענק איך—איז דער זיידע געווען שטאַרק אויפגעלייגט, זיך געפונען אויף אַ דאַטשע צווישען בלויז אייגענע נע מענשען. אַ שטילער גוטער פאַרנאַכט, פון ים האָט עס גע-בלאָזען פריש און אנגענעם, דאָס ווינטעל האָט געגלעט זיין הויכען שטערען, און ער האָט אָנגעהויבען דערציילען מעשיות. —אַ מעשה מיט אַ פוטער. ווי אַזוי ער איז געווען אויף אַן אַסיפה, געווען דאָרט די שענע בעלי-בתיים, די גרויסע גבירים, עפעס אַן ענין פון מעות-חטים, מען האָט געדאַרפט פערזאָרגען די קבצנים מיט מצה. שייך צו זאָגען, עס גייט צו פסח... אַרעמעלייט ב"ה די והותר, גבירים זענען זאָט, אָנגע-וואַרעמט זוכט מען זיך צו פערוויילען מיט מצות פאַר די אביונים, האָט מען גערעט, ס'הייסט דער גביר מיט די קליינע מייזען-אייגעלעך האָט גערעט, אַ פה-קדוש, ס'זאָגט גרויסע חכמות אַז מען האָט געקאָנט איינשלאָפען, נאָר ווי דער מנהג איז האָט מען געלאָכט, אַ-וואָ, איר הערט? אָט דאָס הייסט געזאָגט פששש... דערנאָך ווען דער גביר האָט שוין געהאַט אויסגעפלאַפעלט זיינע נאַרעשקייטען האָט מען געענדיגט די אַסיפה: נישקשה גאָט וועט נישט פאַרלאָזען. מען האָט, הייסט עס, געמאַכט אַ שעובד דרבי נתן. צום רבנו של עולם... ער וועט שוין זאָרי גען פאַר זיינע יודען. בפרט נאָך אַז דער שטאַט-גביר האָט מסכים געווען. און נע! נישטאָ וואָס צו ריידען, ווי אין קע-שענע.

דערנאָך הייבט מען זיך אָן אַנטוען די פוטערס. די גרוי-סע ברייטע פוטערס מיט די ברייטע קעלנער. אייניגע זענען שוין אַוועקגעגאַנגען. און דער שטאַט-געביר קרעכצט און זיפצט פון הענוג וועגען, און קריכט זיך געלאָסען אַרויס אין קאַרידאָר. וויל אַנטוען זיין פעלך—איצט לאָזט זיך אויס אַז ער איז נישטאָ. ווער האָט צונענומען ר' אברהם'עלעס פעלך? סייער

וויסט נישט, ווי אין וואסער אריין, פלן זוכט, מען נישטערט
נישטאָ. אויפ'ן הענגער הענגט עפעס אַ פוטערעל, מיט אַ שמאַל
קעלנערעל, משמעות-מען האָט זיך פאַרביטען. ווער-זשע האָט
עס געקענט טוען? אַ שייגאַץ קען?

און מענדעלען-קענט איר דאָך, ער דאַרף זיך דאָך אָב-
נעמען אַלע קריוודעס, פאַרדריסט עס אים, געהט ער אַרויס פון
די פדים און מאַכט אַ געוואַלד:

—וואָס איז דאָס פאַר אַ חוצפה! נעמען און פאַרבייטען
זיך מיט יענעמט פוטער! וואָס איז דאָס פאַר אַ העזה? דאָס
איז דאָך שוין גנבה! וואָס איז? מען קען האָבען אַ טעות פון
אָט דעם פוטערעל ביז... איך האָב דערווייַל אָנגענומען דאָס
פוטערעל וואָס איז געהאַנגען און-א?... איך קוק מיך צו נעב-
טער-עפעס באַקענטליך, און איך גיב אַ קוק אויף זיך-צו מי-
נע שונאים'ס קעפ! איך בין עס, הייסט עס, דער חוצפה'ניק,
דער בעל העזה'ניק, פע!

און דער זיידע האָט עס דערציילט מיט אַזאַ טעמפעראַ-
מענט, נאָכמאַכענדיג די תנועות און די העויות, מען האָט פאַר
זיך געזעהן דעם גביר מיט די קליינע אייגעלעך ווי ער וואַלט
דאָ געשטאַנען.

און נאָך אַ מעשה:

יצחק-יוסעל דער דרדקי-מלמד, איר דאַרפט וויסען וואָס
עס הייסט דער נאָמען אַליין: יצחק-יוסעל!... איצט דאַרפט
איר משיג זיין וואָס מען מיינט אַ דרדקי-מלמד פון יענער צייט.
איצט דאַרפט איר האָבען אַ באַגריף וואָס עס הייסט אַ באַרדני-
טשעווער פרומער יוד. איצט נעמט און רעכענט צוזאַמען. אַ
יצחק יוסעל אי דרדקי מלמד און פון באַרדיטשעוו, און אַזאַ
מין בריה דאַרף עס גייען אַזוי סאנד (טוד) אַריין פאַר אַ
עדות!

מילא דאָס וואָס ער וועט נישט קענען דבר'ען קיין
גוי'עש, איז ער אייך מוחל, ווי שטייט עס געשריבען אַז מען
דאַרף קענען? און צווייטענס וואָס איז שייך צו זאָגען אַ יוד
קען נישט רעדען קיין גויש, אַ גרויסע חכמה, אַז אפילו אַס

דער פֿאָנקע וואָס נעמט אַראָב שבת די לייכטער קען עס. אַ קלייניקייט? נאָר וואָס דען? ווי אַזוי גייט מען עס אין בלויז זען קאָפּ? מען טאָר דאָך נישט?!

נאָר נשקשה יצחק-יוסעל פּערלירט זיך נישט. ער וועט שוין געפינען עפעס אַן עצה, וואָרום באמת, עצות-דאַרפט איר שוין נישט לערנען אונזערע יודען, ווי האָט איר אַ יוד, למשל, ער זאָל נישט האָבען אַ מיניסטאַרישען קאָפּ? ווייזט מיר אדרבה איין יוד וואָס זאל נישט קענען זיין אַ שר צבא, אַ שני למלך, אַ יועץ למלכות?

און פך הוה: יצחק-יוסעל האָט געפינען אַן עצה: ער האָט אַרויסגענומען די פּאַטשיילע, וואָס איז געווען לכתחלה רויט מיט שוואַרצע ביימער, און איז שוין איצט געווען גרין פון טאַבאַקע און פון נאך אַזעלכע זאַכען, האָט זיך אַרומגע-בונדען דאָס בערדעל, ס'הייסט די ציין טוען אים וויי, האָט אויפ'ן קאָפּ געמאַכט אַזאַ גרויסען קניפּ אַז עס האָט אים דעם גאַנצען קאָפּ פּאַרדעקט און... ער האָט אָבגענאַרט פּאַניען...

און דער זיידע האָט טאַקע מניה וביה אַרויסגעכאַפט די פּאַטשיילע, האָט זיך אַרומגעבונדען דאָס בערדעל-אַזוי אַז עס איז געהאַנגען אויף דער גאַמבע אַ ציגען בערדעל. האָט גע-מאַכט דעם קניפּ און אָנגעהויבען נאָך רעדען יצחק-יוסעלען, ווי ער פּאַראַיקעט זיך און כאַפט זיך אַלע וויילע פאַר דער פּאַק, מאַכט אַ גרימאַסע פון שטאַרקען ווייטאַג. און פאַר אונזערע אויגען איז געשטאַנען אַ לעבעדיגער יצחק-יוסעל, אַ דרדקי מלמד אין באַרדיטשעוו.

און געדאַכט האָט זיך, דאָס האָט דער זיידע געזאָגט אַ שפּרוך און יצחק יוסעל איז געקומען פון עולם האמת און זיך דאָ אַוועקגעשטעלט פאַר יודישע שרייבער ווי ער וואָלט זאָגען: -קוקט און זעהט ווי עס האָט אויסגעזען אַמאָל אַ באַר-דיטשעווער מלמד-וואָס איז אַוועק אויפ'ן עולם האמת און זיין גלייכען איז שוין מער נישט געבליבען אויף דעם עולם השקר, וואו מען איז אַרויס לתרבות רעה און פאַרגעסען אין פרומקייט... שפּעטער האָט דער זיידע זיך געדאַרפט אומקערען אַהיים.

העגן מענדעלין

און ער האָט זיך שטאַרק מצער געווען, עפעס אין דער היים
קומען די שרצים באַזונדערס דער דאָזיגער, ווי רופט מען אים
דאָרט, דער וואָס איז געקומען פון וואַרשע מיט אַ דרוק און
קריכט מיט גראָבע פינגער אין דער פרעטע...

פּרעגט מען אים:

—זיידע פאַר וואָס פאַרשרייבט איר אים נישט?

לאַכט דער זיידע.

—זיך אָבגענאַרט און אים אַריינגעלאָזט, איצט איז זיך
שווער פון אים אָפּצוטשעפען, משל למה הדבר דומה—איר ווייסט
אַז ביי אונז האָט מען געפונען אַ רפואה צו שלעכטע קעפּלעך,
מען נעמט אַ שמאַטע מיט סמאָלע און מען לייגט אַרויף, און
דאָס ווערט צוגעבאַקען, דערנאָך רייסט מען אַראָפּ... פאַרשטייט
איר מיד, אַרויפלייגען—מיטן קוק אַ מחיה... נאָר אַז עס קומט
צום אַראָפּרייסען—זאָל גאָט היטען!..

ב. עפעלבוים

דער זיידע אויפן קראַנקן בעט

דער זיידע ר' מענדעלע מוכר ספרים איז קראַנק, מסוכן
קראַנק און ליגט אין יודישען שפיטאַל.

שוין אַפּאַר וואַכען, אַז ער ליגט דאָרט, נאָר היינט גיט
אַ גרויסע שנוי פאַרגעקומען. ער רעדט שוין נישט.

דאָס פנים איז נאָך ליכטיג, די אויגען נאָך אַדלעריש
פערשפיצט, דער קאָפּהאַר בלישטשעט נאָך מיט דער זעלבער
לעבעדיגער בלוי-ווייסקייט, דער הויכער שטערען זאָגט עדות,
אַז דער געדאַנק רוהט נישט. די ליפען זענען אָבער פערשנור-
רעט און ער שווייגט.

אייניגע פון זיינע נאָענטע שטעהן נעבען אים, זיינע אוי-
גען בעוועגען זיך, מען זעהט אַז ער דערקענט זיי—נאָר נישטאָ
קיין וואָרט.

און ביז מיט אַוואָך צוריק האָט ער דאָך נאָך גערעדט,
גערעדט ווי מענדעלע, בילדעריש, פאַרביג, מאָלעריש.

איך דערמאָן מיך אָן זיינע געשפרוכען—איך זעה פאַר
זיך דעם אויסדרוק פון זיין פנים—ער לעבט איבער יעדעס
בילד, ער פערגעסט אָן זיין קראַנקהייט און זיינע ליידען און
מאָלט.

נאָך מיט צוויי יאָר צוריק האָט ר' מענדעלע בעקומען אַ
פאַראַלישט אויף דער לינקער זייט, דאָקטוירים האָבען אים גע-
הייסען גיט רעדען, נאָר ליגען רואיג, זיך נישט אויסרעגען.
און געלעגען איז ער ווי אַן אַדלער, וואָס מען האָט איהו די
פליגעל איינגעשפאַרט.

—רייד נישט. זיי אַ בריה און שווייג, דע. געדאַנק אַר-

ענען מענדעליין.

בייט, דער מה רותה נישט, שרייבען קען איך נישט, לעזען
טאָר איך נישט. און שווייג! גוט צו זאָגען דעם שטראָם ער
זאָל נישט שטראָמען...

און ר' מענדעלע האָט גערעדט.
— ווייס איך וואָס, איך וועל די דאָקטוירים אויך איי-
בעררעדען.

דערצעהל איך אים:
— ביאָדיק לייענט אַלעקציע „הלכה והגדה“ האָט מען קוים
בעקומען אַן ערלויבעניש ער זאָל לייענען אויף רוסיש.

— און ער האָט געלייענט?
— געלייענט.
ר' מענדעלע שמייכלט מיט אַ פערביטען סאַרקאָסטיש
שמייכלע און זאָגט:

— אַ מאָדנע אומה דאָס יודישע פאָלק. געראַטען איז מען-
דעלען, וויל נישט פערשטומט ווערען אפילו ווען מען מוז.
אפילו ווען מען סטראַשעט מיט קאַטאַרגע-עהע! אַ יוד וועט
דיר נישט שווייגען. דו וועסט אים דאָס מויל נישט פערמאַכען.
איך שווייג. איך זע, אַז דער זיידע האָט עפעס אָנגע-
הויבען שיינען אַ סמן— אַן איינמאַל. ער קוקט מיך אָן נענטער
און זאָגט:

— פערשטעהט איר מיך: ביז אהער איז געווען אַ גרויס
שבאַרעניש ביי יודען, דורך וועלכן נאָלעכעל דאַרף אַ יוד אָטעמען?
(מיט אַ גמראַ ניגון) אייניגע האָבען געהאַלטען, אַז נאָר דורך
דעם לינקען נאָלעכעל, אַנדערע ווידער— לא, דוקא דורך דעם
רעכטען נאָלעכעל, איינע— דוקא העברעאיש... אַנדערע נאָר
יודיש, אַז מענשען קענען און דאַרפען אָטעמען דורך ביידע
נאָלעכלעך— קאָנען זיי נישט פערשטעהן. וואָס זשע טוט גאָט?—
קומט דער פאָנקע און זאָגט: אַ יוד טאָר כלל נישט אָטעמען.
פערשטאַרט ביידע נאָלעכלעך און אַ סוף, מיינט איר דאָך אַז
איר זענט פאַרטיג? ניין. אַ יוד גיט זיך אַן עצה— ער אָטעמט
דורך דעם פינגער: אויף בערדיטשעווער רוסיש.
און דערביי צולאָכט ער זיך מיט זיין יונג קול'כעל, אַז

איין דאכט זיך א קאנארעק אָדער ווי ער רופט עס, דער טאָר
לאַוויי" האָט זיך צושפּיעלט.

און ר' מענדעלע האָט נישט נאָר די דאָקטוירים איבער-
גערעדט נאָר אַפילו די קראַנקהייט אַליין אויף וויפּיעל עס
איז איבערגערעדט.

עס איז אָנגעקומען אַ זומער. אַ ליכטיגער, וואַרימער וו-
מער. דער זיידע איז אַרויס אויף דער דאַטשע, האָט דערזען
זיין ליעב פּעלד, זיינע בעליעבטע גרינע גרעזעלעך, דעם גאַנ-
טען ים. און ער איז געוואָרען אַן אַנדערער.

ער שפּאַצירט שעה'ן לאַנג, שוין מיט אַ שטעקען, זיך
נאָכגעגעבען אַ ביסעל, אָבער ער שפּאַצירט. ליגט אויסגעצויגען
אויף דער לאַנקע, אָנגעטוהן אין זיין קעפּקע-היטעלע, באַדט זיך אין
זונען-שטראַלען און זאָגט „חידושים“. חלומ'ט פון אַרבייטען: ער
וועט איצט נעמען שרייבען, ער האָט נאָך אַ בעזונדער ווינקעל,
וועלכעס ער האָט נאָך גאָר נישט אָנגערירט. ער האָט וועניג בער-
שריבען חסידים, און ער קען זיי דאָך די לייט... ער וועט נאָר
ווערען פּאָלקאָם געזונד, ער זעהט דאָך שוין, אַז גאָט איז צו
אים אַ גוטער, ער האָט נאָך אַזוי פּיעל אַרבייט.

ער האָט אָבער די קראַנקהייט אין גאַנצען נישט איבער-
גערעדט צו פּיעל זיך מיט איר אָנגעגעבען, געקעמפט מיט
איר אַ יאָר צייט, און נאָך אַ האַלב יאָר, און לסוף איז ער
ווידער קראַנק, ווידער אַ פּאַראַליטש.

ליגט ער אין שפּיטאָל און האָט שטאַרק עגמת נפש. אַ
שענער תּכּלית. ליגען אויפ'ן בעט און גאָר נישט. וואַרטען ביז
אַ גוטער-פּריינט וועט קומען צוגעהן און דערווייל-רעדט מיט
דער וואַנד.

— איך האָב צו שרייבען. איך דאַרף עס גענייטיג ווי
דאָס לעבען, הייסט מען אָבער נישט. זאָגט מען: מענדעלע ליג
און מאַך אַ שווייג.

אַלע פעלדשעריצעס קענען אים, אַלע הערען זיך איין

וואָס ער רעדט, וואָס ער זאָגט.
איז עס אין דער פרייה, אַזון שיינט אַריין דורך דעם
פענסטער. שטראַלען ברעכען זיך דורך די ראַמען און שמיעלען
זיך אויף דער קאָלדער, מיט וועלכער ער איז צוגעדעקט, דער
זיידע האָט גאָר אַנדערע אויגען בעקומען. ער רעדט פון זון,
פון פעלד, פון גרינע גרעזלעך.

ער בלייבט אין מיטען שטיל. עפעס אַ בענקשאַפט האָט
אים בעצווינגען און ער לאָזט אַרויס אַ זיפן.
די פעלדשעריצע רופט זיך אַב:

— נאָך וואָס זיפצען זיידעניו, מען דאַרף האָבען געדולד.
— געדולד—מורמעלט דער זיידע—איי. איי געדולד, איר
זעט? אַט אויפ'ן פענסטער ליגט אין פולמיסקעל אַ געהאַקטער
הערינג, ער איז איינגעהאַקט כדת משה וישראל: מיט אַ ציי-
בעלקעלע, מיט עסיג, מיט בוימאייל, אַ מחיה, נאָר דאָס האַל-
בע קעפעלע מיט דעם איינעם אייגעל איז גאַנץ.
ליגט זיך דער הערינג און קוקט צו מיר מיט זיין אייגעל,
פרעגט ער מיר:—נו, מענדעלע, וואָס וועסטו זאָגען אויף מיר?
און איך ענטפער אים:

—ליעבער הערינג, וואָס זאָל איך דיר זאָגען. איך קאָן
דיר נאָר אויפגעסען, איינשלינגען און פון דיר הנאה האָבען.
—אַט—לאָזט ער אויס—דער הערינג, וואָס ליגט שוין אָן
איינגעהאַקטער, ער האָט געדולד, ער קאָן האָבען געדולד.
אַבער איך?—איך בין נאָך נישט איינגעהאַקט.
און ער שמייכלעט. שמייכלעט פון זיין אייגענעם געדאַנק.
און ער רעדט עס מיט אַזאַ קלאַרקייט, מאַלט עס אַזוי אַז
איר זעהט ממש דעם הערינג, זעהט ווי דאָס אייגעל ווינקט
צו אים, כאַטש אויפ'ן פענסטער איז גאָר גישטאַף...

ווען מען זאָל געווען כסדר אויסשרייבען, וואָס דער
גרויסער ר' מענדעלע האָט אַלץ אַרויסגערעדט דרך אגב, וואָל-
טען מיר אפשר געהאַט נאָך אַזוי פיל ביכער זיינע און נישט

וועניגער אינטערעסאנטע.

נאָר אָט און די קראַנקהייט האָט אויך אָנגערירט אין זיין מויל-און פערשטערט די ווערטער פון זיינע ליפּען... ליגט דער זיידע אַשווייגענדיגער, דאָס פנים שיינט און שטראַלט. דער מח, זעהט מען אַרבייט חריפ'יש-נאָר ער זאָגט שוין נישט אויס.

ליגט ער זיך שטאַלץ. מיט דעם כַאַראַקטעריסטישען שמיכעלעך און אַיך דאַכט זיך, אַז דאָס שווייגט ער פער-עקשנ'ט, דאָס טוט ער עמיצען צו-להכעיס, איר זעהט, ווי ער פירט אַ קאַמף, אַ הייטען פערניסענעם קאַמף, און איהר פילט, אַז ער וועט אויספירען, ער וועט גובר זיין די קראַנקהייט אויך.

די האַפנונג איז גרויס, ווען מען קוקט אויף אים. מען פילט, אַז דער העלדישער זיידע וועט אויך די קראַנקהייט גובר זיין, כאַטש זי איז אַ שווערע.

שפעטער וועט ער דערצעהלען אַלץ, וואָס ער האָט גע-טראַכט און זיך פאַרגעשטעלט אין די טעג פון שווייגען. נאָר די נאָנטע פריינד זיינע שווייגען אויך. שווייגען און עס פערקלעמט ביים האַרצען. ווי וואָלט מען געוואָלט פון אים איצט הערען כאַטש איין וואָרט...

די דאָקטוירים זאָגען-עלטער. נאָר שייך צו זאָגען על-טער ביי ר' מענדעלען? קען מען דען דאָס וואָרט צו אים צופאַסען?

-אזא ערשיינונג-זאָגט דער דאָקטאָר-איז אַ זעלטענהייט. דאָס האַרץ אַרבייט נאָרמאַל, ביי ר' מענדעלען קאָנען נסים געשען. מעגליך, אַז היינט מאַרגען וועט ער צוריק אָנהויבען רעדען. אַלץ איז מעגליך ביי אַזא יונגען-אַלטען... שטיל אַרום, אַ זונען-שטראַל גנב'עט זיך דורך דער שויב, וואָרפט אַ שיינ אויף דעם הויכען ליכטיגען שטערען. דאָס פנים

מעגלען מענדעליין.

שיינט און שטראַלט ווי אַ בלום. און עס דאַכט זיך, אז ר'
מענדעלע גרייט זיך צו אַנס.
אַנס וועט געשען, וואונדער וועלען בעווייזן ווערען.
אַזוי האָט זיך געדאַכט...
דער נס איז אָבער נישט געשעען.

בר-מערבי

די לוייה פון ר' מענדעלען

געשטארבען ר' מענדעלע. *

שבת כ"ג כסלו (25-טען נאָיאַבר 1917), האָלב פינף פאַר-
פּאַכט איז געשטאַרבען דער עלטסטער יודישער שריפטשטעלער,
דער שעפער פון דער יודישער ליטעראַטור, שלום-יעקב צבראַ-
מאַוויטש (מענדעלי מוכר ספרים).

נישט קוקענדיג אויף דער טיעפער עלטער זיינער, נישט
רעכענענדיג זיך מיט דעם, וואָס דער זיידע מענדעלי איז שוין
געווען אַריבער די תשעים, און מען האָט זיך געקאָנט ריכטען
אויף דעם, דאָך איז די ידיעה געווען נישט ערוואַרטעט.
בליץ-שנעל האָט זיך די ידיעה פערשפרייט איבער דער
שטאָדט. און אַלע, אָהן אויסנאַהם פון פאַרטיי און אידעאָל,
אַלע האָבען דערפילט, אַז מיר האָבען געליטען אַ גרויסע אבדה.
ווייל-ווער האָט געקאָנט זאָגען, אַז דער זיידע איז אַלט?
וועמען האָט עס געקאָנט גאָר איינפאַלען, רעדענדיג מיט אים,
אַז מען האָט פאַר זיך אַ זקן פון דעם מין זקנים, צו וועלכע
מען איז געוועהנט? דער געדאַנק איז אַזוי פריש געווען, זיין
אַרט דענקען אַזוי קרעפטיג, זאַפטיג און יונג. אויף אַלעמען
האַט ער שטענדיג רעאַגירט, וועגען יעדער ערשיינונג האָט ער
געהאַט אַ פעסטע מיינונג. איז אים עפעס געפעלען-איז ער
דערין פערליעבט געווען; איז אים עפעס נישט געפעלען, האָט
ער עס אַזוי בייסענד איראַניזירט, אויסגעלאַכט, מיט אַזוי פיעל
וויץ און מיט עקשנות, צו וועלכען עס איז זעלטען פעהיג אַ
יונגער.

* ווי זי איז געהען באַשריבען אין פּעטראָגראַדער סאָנבלאַט פון 5 און 6 דעקאַבר 1917.

די ידיעה האָט זיך שנעל צוטראַגען איבער דער שטאָרט.
צ'לע האָבען זיך אָנגעהויבען גרייטען צו דער לוייה. יעדער
האָט עפעס געפיהלט, אָז זיינער אַ נאָהענטער איז געשטאַרבען.
יעדע פּאַרטיי האָט עפיס געהאַלטען דעם גרויסען מת פאַר
זייעריגען, אַזוי ווייט, אָז דער „בונד“ האָט אָפילו אַליין גע-
גרינדעט אַ קאָמיטעט אויף צו אָרגאַניזירען די לוייה, און זונ-
טאָג אין דער פרייה איז געווען פון זיי אַן אויפרוה אין די
אָדעסער צייטונגען צו אַלע יודישע אַרבייטער, זיי זאָלען דעם
טאָג ווידמען דעם אָנדענקען פון דעם גרויסען קעמפער מיט
דער יודישער פינסטערקייט מיט דער יודישער אונוויסענהייט,
דעם „ערשטען פּאָלקס-שרייבער“ און זיך בעטייליגען אין דער
לוייה.

יעדע פּאַרטיי האָט געדרוקט גרויסע נעקראָלאָגען אין די
צייטונגען און אַלע האָבען איינגעלאָדען זייערע חברים צו
בעעהרען דעם אָנדענקען פון דעם גרויסען שריפטשטעלער, יוד
און מענש.

כדי עס זאָלען נישט געשאַפען ווערען קיין פּערשיעדענע
קאָמיטעטען און עס זאָל נישט קומען צו קיין מיספּערשטענד-
נישען, איז זונטאָג 3 בייטאָג פּאַרגעקומען אַ זיצונג פון פּאַר-
שטעהער פון אַלע פּאַרטייען און געזעלשאַפטען. די זיצונג האָט
צוזאַמענגערופען דער דיכטער ת. נ. ביאליק, כדי צו פּעראיי-
ניגען אַלע אין איין קאָמיטעט, וואָס דאַרף אָרגאַניזירען די
לוייה.

—איצט איז נישט קיין צייט פון פּאַרטיי-חשבונות און
פּאַרטיי-אידעאָלען, איצט דאַרף די גאַנצע יודישע אָדעס זיך
אָרגאַניזירען אין טאָג פון דער לוייה אין איין „מענדעלע-פּאַרטיי“.
אויף דער זיצונג איז אָנגענומען געוואָרען: נישט לעגען
קיין קרענץ, נישט געהן מיט קיין פּאַנען—ווי די סאַציאַליסטי-
שע פּאַרטייען האָבען געוואָלט—בעשטימט די צאָל רעדנער און
פון וואָסערע פּאַרטייען. די ערשטע רעדען ליטעראַטען, נאָך זיי
פּאַרשטעהער פון שולען און לעהרערשאַפט, נאָך זיי די פּאַר-
טייען און אַנדערע. בעשטימט זענען געוואָרען 16 רעדעס. אוי-

צו ביזליקין זענען אלע בעגרעניצט געוואָרען מיט 5 מינוט. אויף דער זיצונג האָט ה' ראָוויצקי אַריינגעטראַגען אַ פאַרשלאָג, אַז אַזוי ווי אונזער שפראַכען-טראַגדיע איז בכלל אַ ביסעל אַקאַמישע, אַזוי ווי בכלל איז לעכערליך, אַז מען רעדט אויף אַ יודישער אַספה אָדער פּערזאָמלונג רוסיש, בלען-דאָ, ביים קבר פון דעם גרויסען שריפטשטעלער, זאָל מען רע-דען אָדער העברעאיש, אָדער יודיש, נאָר בשום אומן נישט קיין רוסיש. גענוג, אַז מיר פערמאָגען צוויי שפראַכען. גענוג, אַז מיר דאַרפען ליידען פון זיך, זאָלען מיר כאַטש ניט ליידען פון אַ פּערעמדער שפראַך. איבערהויפט ביים קבר פון מענדעלין. וועגען דער פּראַגע ברעכען אויס ויפּוחים, יעדער מיט זיינע מאַטיווען. לטוף ווערט אָנגענומען: „עס איז ווינשענסווערט, מען זאָל רעדען אָדער העברעאיש, אָדער יודיש. מען גיט אָבער די מעגליכקייט צו רעדען אויך רוסיש.

עס ווערט אויך בעשטימט נישט האַלטען קיין רעדעס פאַר דער לױה, אויך נישט אין דער שוהל. וואו מען וועט זיך אָבשטעלען, פּדי עס זאָל נישט געשעהען עפּיס אַן אומגליק, מען זאָל זיך נישט אַריינרייסען מיט געוואָלד פּדי צו הערען די רעדעס, און אלע רעדעס ווערען געהאַלטען נאָר אויפֿן בית-הקברות, ביים אָפענעם קבר.

צוליב דעם, וואָס עס איז ווינטער און די טעג זענען קורצע, בעשטימט מען צו פּערקלענערען דעם מהלך. נישט געהן איבער די גאַסען, נאָר גלייך פון שפּיטאַל ביז דער שאַלאַשנער שוהל; פון דאָרט אויפֿן בית-הקברות.

צוליעב דעם, וואָס דאָס הויז, וואו ר' מענדעלי האָט גע-וואוינט, און וואו די תּלמוד-תּורה האָט זיך געפונען, איז רע-קוויזירט (דאָרט איז איצט אַלאַואַרעט), זאָל מען דעם נפטר נישט טראַגען פּאַרביי דער תּלמוד-תּורה.

עס ווערט בעשלאָסען אַרויסלאָזען אויף מאַרגען אין דער פּריה אַ ספּעציעלען בולעטען (ווייל מאַנטאָג געהען קיין צייטונג גען נישט אַרויס) אין נאָמען פון קאָמיטעט צו אַרגאַניזירען די לױה, וועגען סדר און וועגען די בעשלוסען. צוליב דעם צוועק

דערט צוזאמענגעשטעלט דער בורעטען אויף העברעאיש און אויף יודיש, מיט אן איינלייטונג וועגען מענדעליין, נאָר אזוי זיי דאָס איז שוין געווען שפעט, און דערצו זונטאָג אויף דער נאַכט, האָט מען נישט בעוויזען אַרויסצולאָזען דאָס בולעטען. אַרויסגעלאָזט אַ בלעטעל האָבען נאָר די פּעראַייניגטע מינן קורצע נאָר וואַרימע ווערטער איבער דער גרויסקייט פּונ'ם נפטר.

ביינאַכט האָט מען זיך אויך דערוואוסט, אז דער „בונד“ איז נישט צופריעדען דערמיט, וואָס זיינע דעלעגאַטען האָבען איינגעשטימט צו געהן אָהן רויטע פּאָנען. צוליעב דעם זענען דאָרט, ביי זיי, פּאָרגעקומען ויפּוּחים; מען האָט דוקא געוואָלט פּאָנען, זוי זיי וואָלטען מורא געהאַט, מען זאָל זיי אָהן דעם נישט הישר זיין אין „בורשוואַזיע“ אָדער ציוניזם...
לסוף איז ביי זיי געבליבען: געהן מיט די פּאָנען ביז צום שפיטאַל-צום בית-הקברות, דאָס הייסט, בעת דער לוייה, אָהן פּאָנען.

די לוייה איז געווען בעשטימט אויף 12 אַ זייגער.

II

אין שפיטאַל.

איך, אַלס איינער פון די אָרדנער, בין אַוועק אין שפּיטאַל ניין אַ זייגער אין דער פּרייה.
אַ קעלט אין דרויסען, אַ שניי ליגט איבער די גאַסען, עס בלאָזט אַ קאַלטער ווינד. דער שפיטאַל געפינט זיך גאַנץ ווייט פון שטאָרט, אין מאָלאָוואַנקע. דאָן-ווען איך בין אַהין געקומען, זענען שוין יודען געגאַנגען פון אַלע זייטען, מענער, פרויען און קינדער. אַלע האָבען געוואָלט האָבען די מעגליכ-קייט אַריינצוקומען אין שפיטאַל און אַ קוק געבען ייף דעם נפטר.

באלד אבער האָט מען געמוזט אוועקשטעלען אַ וואָך ביי
די טירען, ווען נישט, וואָלט דער גאַנצער שפיטאָל-הויף גע-
פּאַקט געוואָרען אַזוי, אַז עס וואָלט אונמעגליך געווען דורכ-
צולאָזען דעפּוטאַציעס.

יודען ווילען אָבער נישט אָפּטרעטען, און באמת, ווער
האָט עס דאָס רעכט אים נישט לאָזען געבען דעם לעצטען אָב-
שיידס-בליק אויף זיין מענדעלי'ן? מענדעלע געהער צו אלעמען.
ער איז אַזוי פּאַפּולער און נאָהענט צו יעדען האַרצען. און עס
קומט אים צו פּערדאָפּעלען די וואָך, כדי אויטצומיידען אַ קאָ-
טאַסטראָפּע.

צו האַלטען די אָרדנונג האָבען אויף זיך גענומען די
מיטגליעדער פֿון דער יודישער מיליטערישער אָרגאַניזאַציע.
די אָרדנער-ליטעראַטען, זשורנאַליסטען און פּאַרשטעהער פֿון
פּאַרטייען. אַלע האָבען צייכענס-שוואַרצען קרעפּ אויף די אַר-
בעל פֿון די רעכטע הענד.

דער הויף איז לעדיג. אייניגע מענשען נור, האָבען בע-
וויזען באלד בעגינען זיך אַריינצוכאַפּען. מיר געהען אַריין אין
דעם צימער, וואו עס ליגט דער נפטר.

דאָס צימער איז לעדיג אין אַרון ליגט דער זיידע, אָנ-
געטון אין קיטעל און אין טלית, זעהט ער אים, ווי ער וואָלט
שלאָמען. דאָס מויל עטוואָס אָפּען, די נאָז, די אָדלער-נאָז,
פּערשפיצט און גאוניש, דער הויכער שטערען, די ווייסע גלאַנ-
ציגע האָר. דאָס איז ער, דער זעלבער, ווי געווען. נאָר די
אויגען-זיי זענען פּערמאַכט, פֿון אונטער די ברעמען שלאָנגט
אַרויס אַ געלבע בלויקייט... די וויהעס-עפיס פּערווייסט.

געבען אים שטעהט עפיס אַ יוד, ווער איז ער? סתם אַ
יוד, וואָס קאָן „זאָגען“ משניות... צוקאַפּענס ברענען די ליכט,
און עס מאַכט אַ שרעקליכען רושם. דער זיידע ליגט-געבען
אים עפעס אַ יוד...

בשעת מעשה דאַכט מיר: דער זיידע איז ביין
צוריק בין איך אויפֿן הויף. מיר שווייגען אַלע. דער
רושם איז גוואָלדיג. דאָס איז דאָך דער זיידע. אַזוי האָט ער

דאָך במעט אויסגעזעהען. און דאָך. עס וועט פאָרקומען לוייה.

דער עלטסטער דאָקטאָר פון שפיטאַל שטעלט אונז אָב. ער דערצעהלט, ווי די לעצטע טעג האָט ער אים דערקענט, זיך אויפגעכאַפט, אַרומגעקוקט און אים אָנגערופען ביים נאָמען, דעם זון זיינעם האָט ער געדריקט ביידע הענד. שבת האָט ער זיך נאָך אומגעקוקט, געקומען צו זיך. נאָר שפעטער איז ער אויסגעגאַנגען.

און דער דאָקטאָר איז מוסיף:

—זעלטען אַ מענש זאָל אַזוי „פּיזיאלאָגיש“ שטאַרבען. על פי רוב שטאַרבען מענשען נישט נאַטירליך, איבער קראַנקייט טען, צופאַלען. דער זיידע איז געשטאַרבען אַזוי נאַטירליך, דאָס הייסט, ער האָט אויסגעלעבט דאָס לעבען זיינס ביו דעם לעצטן טען טראָפּען.

פאַר אונז איז עס אָבער אַ קליינע טרייסט.

אין קאָפּ שפּינען זיך מחשבות. מ'דערמאָנט זיך זיין געהן, זיין שטעהן, זיין שאַרפּזיניג רעדען, אַז ער האָט גערעדט, האָט ער דאָך געמאָלט, געשאַפּען. דאָס זענען דאָך נישט געווען קיין סתם רייד... און עס שווייגט זיך אַזוי, מען קאָן נישט רעדען. דער דאָקטאָר דערצעהלט נאָך: געלטען האָט ער גאָר געשיינט, נאָר מען האָט געמאַכט אַ מאַסקע. דאָס האָט אַ ביסל געווירקט, דאָס פנים זאָל פּערענדערט ווערען. מאָלער האָבען אים געמאַלט...

מיר אָבער ווייסען איינס—נישטאָ מער דער זיידע. און דאָס איז אַזוי אונפּערשטענדליך, אַזוי אונגלויבליך.

מיר קומען צו צום טויער—די גאַנצע גאַס איז שוין שוואַרץ פון מענשען. פון אַלע זייטען קומט מען אָן אַלץ מער און מער, נישט קוקענדיג דערויף, וואָס די לוייה וועט זיך אָנהויבען צוועלף און איצט איז סך-הכל האַלבע לף. ביי די טויערען איז אַן ענג-שאַפט. עס אַרבייטען אַ מאַן פּופּציג, כדי צו האַלטען די אַרדנונג. באַלד האָט מען געעפּענט אַ ספּעציעל טירעל, דורך וועל-לען מען האָט אָנגעהויבען אַריינלאָזען די דעפּוטאַציעס.

און דעפוטאציעס קומען פון אלע קהילות, פון אלע פאר-
טייען, פון אלע געזעלשאפטליכע ארגאניזאציעס.
די פארשטעהער פון „בונד“ און „פעראייניגטע“ קומען
מיט רויטע בענדער איינגעהילט אין שווארצען קרעם-אויף די
ארבעל.

מען דערוויסט זיך אויך באַלד, אז זיי האָבען בודעה
טראַגען אַ שוואַרצע פּאָהן בעת דער לוויה. עס געלינגט אָבער
צו פּוּעל'ן זיי זאָלען זיך פון דעם אָבזאָגען.
עס ציען זיך דעפוטאציעס. מען שטעהט אין צוויי שרע-
דענגעס. מען לאָזט אַריין איינציגווייז. נאָר באַלד ווערט אַ
שטופּעריי. יעדער וויל אַ קוק טהון אויף דעם ליעבסטען, וואָס
דאָס יודישע פּאָלק פּערלירט. יעדער וויל אים זען צום לעצטען
מאָל.

עס קומען אָן די כאָרען פון די אַדעסער שוהלען מיט
די חזנים. און מען לאָזט שוין מער נישט אַריין די דעפוטאצ-
ציעס. מען נעמט זיך גרייטען צו דער לוויה.
אַרום דעם אָפּענעם אָרון שטעהען אלע נאָענטע, די
שריפטשטעלער, קרובים, גוטע בעקאנטע. מען שווייגט אַזוי
בע'צער'ט. דער חזן מאַכט אַ אל מלא רחמים. דער כאָר זינגט.
און עפּיס רייסט זיך אָב אין האַרצען: אַט-אַט און מען וועט
דעם אָרון פּערמאַכען און-מער וועלען מיר שוין דעם זיידען
נישט זעהן...

די מינוט איז אַ שווערע, אַ פייניגענדיגע, נאָר-מען פּער-
מאַכט דעם אָרון סוף כל סוף.
שטיל.

די שריפטשטעלער רינגלען אַרום דעם אָרון. שווייגענדיג
נעמט מען אויף די אַקסלען דעם מת און מען לאָזט זיך גע-
לאָסען אַרויסגעהן אין הויף.
דער הויף איז אָבער פּול געפאַקט פון די דעפוטאציעס
אַליין. עטליכע טויזענד מאַן געפינען זיך אין הויף. מען מוז
בלייבען שטעהן. די סאָלדאַטען מיט די סטודענטען שליסען אַ
קייט פון ביידע זייטען, און געלאָסען הויבט מען אָן געהן ווייטער.

אין הויף געפינט זיך א שוהלכער. דאָרט פלייבט מען שטעזן, און דער פּאָפּולערער חזן און שריפטשטעלער ה' מיג-קאווסקי, מאַכט אַ הוכרה...
נעבען אַרון געפינען זיך: די באַבע, דער זון, די טעכטער און איידעם, דער הויף איז אַזוי געפאַקט, אַז דער גאַנצער הויף בעוועגט זיך, ווי איין גאַנצעס.
די שריפטשטעלער טראָגען דעם מת ביו דעם טויער.
דאָרט נעמען אים איבער די לערער, און די לוייה הויבט זיך אָן.

III

די לוייה.

די גאַסען אַרום שפיטאַל זענען פּול. אַלע יודען זענען געקומען בעגלייטען דעם גרויסען נפטר.
עס זענען געקומען אַלט און רייך, אַרים און יונג, דאָס נאַצע פּאָלק.

עס זענען געקומען אַלע תלמידים פון די שוהלען, אַלע יודישע תלמידים פון די קאַזיאַנע גימנאַזיעס, אַלע אַרבייטער, סוחרים, אַריסטאָקראַטיע. די קלייטען זענען געשלאָסען, אַלע יודען ווייטען, ווער עס איז ר' מענדעלע, אַלע קאַנען אים.
די לוייה ציהט זיך פאַמעליך, צענדליגער טויזענדער מענער זען נאָך דעם אַרון. די ענגשאַפט איז געוואַלדיג, אונמעגליך צו מאַכען אַרדנונג, מחמת די מאַסען זענען מער, ווי די גאַסען קאַנען איר זיך אַרייננעמען. בעוועגט זיך דאָס פּובליקום געלאַטען, עס בייטען זיך די, וואָס טראָגען דעם מת.
אָן עפיואַד:

אין דער געשלאָסענער קייט אַרום אַרון, איז עפּיס שטעהן געבליבען אָן אַלטע יודענע. אַ יודענע פון ר' מענדעלעס יודע-געס. שטעהט זי און וויינט, גיסט מיט טרעהרען.

מען הייסט איר אַרויסגעהן פון דער קייט זי קלאַגט:
— וואָס זאָל איך טהאָן, געוואַלד, ער איז דאָך פון מיין שטאָרט. איך בין פון בערדיטשעוו. איך קאָן נישט אַוועקגעהן.
אוי זי וויינט אַזוי ערנסט, אַזוי האַרציג, אַז מען האָט

נישט די העוה, איר הייסען געהן אן דער זייט.
אזוי פאפולער איז מענדעלע.
עס בעווייזט זיך ווידער א שווארצע פאָהן מיט יודישע
אויפשריפטען, נאָר די פעראַרדנער גיבען באַלד איבער, און מען
בעט אַראָפּנעמען די פּאָהן, זי ווערט באַלד פּערשוואַונדען.
אזוי פירט זיך די פּראָצעסיע, די כאַרען זינגען טרורייג,
און דער עולם שווייגט ביז מען קומט צו דער שאלאַשנער
שוהל.

דאָרט-וואָרט אַ פּובליקום פון אַסך טויזענדער מענשען,
קעפּ אויף קעפּ, נאָר דעם צרון לאַזט מען אַריין אין עגל,
וועלכער איז אַרומגעצוימט פון אַן עהרען-וואַך.
מען מאַכט אַ הזכרה.

שוין שפּעט, דער טאָג האַלט ביים אונטערגיחהן, קיין
דערעס וועט מען נישט האַלטען, די לוייה געהט ווייטער.
דער גאַנצער וועג איז פול מיט מענשען, וואָס איילען
אויף דעם בית-הקברות. יודען קומען אַרויס פון די קלענסטע
הינטערגעסלעך, פשוטע, פּראָסטע יודען האָבען דערהערט דעם
נאָמען מענדעלע, האָבען זיי געוואָרפען זייערע האַמערס, די
נאָדלען און זענען אַרויס בעגלייטען זייער שריפטשטעלער.
אַלע ווייטען, ווער דאָס איז.

ווען די לוייה גרייכט שוין באַלד צום בית-הקברות איז
נאָך דאָרט אין עק גאָס אַליץ פול, די פּראָצעסיע איז געוואַלדיג
גרויס און אַלע געהען מיט אויף דעם בית-הקברות
מען פּאַרט נישט, זעלטען, און עמיצען פּאַלט איין צו
נעמען אַידראָשקע, אַלע געהען צו פּוס, אַלע ווילען אים בע-
גלייטען געהענדיג.

דעם אַרון טראָגען סטודענטען, יודישע סאָלדאַטען, יונ-
קערס און דאָקטוירים, יעדער וויל כאַטש אַ שטיקעל וועג טראַג-
גען דעם אַרון. מען בעט זיך רחמים, צום לעצטען מאַל זיין
נאָנט צום זיידען, וועמען מיר פּערלירען אויף אייביג.
פאַרנאָכט קומט די לוייה און צום בית-הקברות.

IV

אויפן בית-הקברות.

אויפן בית-הקברות האָבען שוין געוואָרט טויזענדער מענ-
שען. דער טרויער-זאָל איז געווען פול. אַרום דעם קבר איז
געווען אויסגעשטעלט אַ דריי-פאָליגע מענשען-קייט.
דער קבר איז געבען קבר פון פרוג'ן. דאָס איז די רייה,
וואו עס ליגען די יודישע שריפטשטעלער: ליליעבלום, לעווינ-
סקי און אַנד.

געבען טרויער-זאָל רעדט דער ערשטער ח. נ. ביאָליק.
זיין שטים ציטערט, ער איז בלייך. רעדט העברעאיש.
פרובט זיך אין קורצען אָבשאַצן די גרויסקייט פון דעם נפטר.
און ווען ער נעמט דערצעהלען אייניגע פרטים פון זיין לעבען,
פון זיין שאַפען, הערשט אַ געוואָלדיגע שטילקייט.
„דער זיידע האָט געהאַט אַ ווייסען-זילבער-קאַפּ, נאָר צווי-
שען די ווייסע האָר האָבען זיך געזעהן שוואַרצע... דער זיי-
דע האָט אויף דער עלטער ווידער גענומען בליהען... ווידער
אָנגעהויבען יונג ווערען...“

„מען שרייבט צו דעם זיידען צו די העברעאישטען, צו
די יודישעסטען, עס איז נישט אמת. דער זיידע איז געווען
דער אוצר פון גאַנצען פּאָליק.“

ער רעכענט אויס די עפּאָכען-ענטוויקלונג פון דער יודי-
שער ליטעראַטור, ער דערמאָנט די צייט, ווען די העברעאישע
ליטעראַטור איז געווען בלויז מליצה, און דער זיידע-ער האָט
אַרויסגעפירט פון דער מליצה, ער האָט געוויזען אמת'ע ליטע-
ראַטור, אמת שאַפען...

ביים קבר האַלטען רעדעס אַלע פּאַרשטעהער פון די
פּאַרטייען, יעדע פּאַרטיי זעהט אין דעם זיידען דאָס, וואָס זי
קאָן זעהן, יעדע פּאַרטיי נעמט פון דעם זיידען דאָס, וואָס זי
קאָן נעמען, אַלע אָבער שטרייכען אונטער, אַז דער זיידע האָט
געשאַפּן פארן גאַנצען פּאָליק.

און אלע רעדעס זענען אזוי ערנסט, אזוי האַרציג.
 מען מאַכט אַ הזכרה, דער זון זאָגט קדיש. און עס איז
 וואונדערבאַר: דער זון איז זער ענליך אין אויסזעהן צום טאַ-
 טען, די זעלבע הויך, דאָס זעלבע ווייסע בערדעל.
 און לסוף בעט דער זון דאָס וואָרט, ער וויל עפעס
 זאָגען.

און ער רעדט מיט אַזאַ אונבעגרענצטער עהרע צום טאַ-
 טען, רעדט מיט געוואַלדיקן ערנסט און יראת הכבוד:
 „ערלויבט מיך, איך אַ זון, וויל זאָגען דאָס הייסטע וואָרט
 מיינס. מיט הונדערטער יאָרען צוריק זענען יודען פערטריבען
 געוואָרען איבער דעם גרויסען חטא וואָס זיי זענען בעגאַנגען:
 דאָס יודישע פּאָלק האָט גע'הרג'עט זיינע נביאים.

דער חטא איז גרויס, גאָר גרויס געווען. און גאָט ברוך
 הוא האָט געזאָגט: מער קאָן איך נישט פערשווייגען, אַזאַ חטא
 קאָן נישט אָבגעהן אָן אַ עונש. און ער—גאָט ברוך הוא, האָט
 געוויינט אויף אונזערע צרות, און דאָך פערטריבען אונז אין
 גלות. געליטען און אונז דאָך געשטראַפּט.

און אַוועק זענען יאָרען, צענדליגער, הונדערטער, טוי-
 זענדער, און איינמאָל, ווען גאָט כביכול, איז געזעסען געקרוינט
 צווישען מלאכי־מעלה—איז אים איינגעפּאָלען: צי איז שוין מיין
 פּאָלק גרייט, עס זאָל אויסגעלייזט ווערען פון גלות? איך וועל
 זיי פרובען, איך וועל זיי אַראָבשיקען אַ נביא, זאָל ער וואַנ-
 דערען צווישען מיין פּאָלק, און אַז ער וועט צו מיר צוריק-
 קומען, וועל איך אין אים זען, צי מיין פּאָלק איז שוין ווערט
 אויסגעלייזט צו ווערען. איך וועל זען, ווי אזוי ער וועט קו-
 מען צו מיר.

איז עס געווען מיט הונדערט יאָר צוריק. יא, מיט הונ-
 דערט יאָר צוריק, ווייל דאָס לעבען פון דעם דאָזיגען איז גע-
 ווען אַ לעגענדע, און ווי אַלע לעגענדעס האָט ער נישט קיין
 בעשטימטען אָנהויב. מען זאָגט מענדעלע איז אַלט געווען 82
 יאָר. עס איז מעגליך, אַז גאַנצע 82. ווער ווייס עס?—איז עס
 געווען מיט הונדערט יאָר צוריק, און גאָט ברוך הוא האָט זיך

דערמאָנט אָן זיין פּאָלק, האָט ער אַרויסגענומען אַ בריליאַנט-
נשמה פון זיין קרוין, האָט זי געוואָרפען אויף דער ערד, זי
זאָל געבוירען ווערען.

דאָס איז געווען דאָן-ווען אין רוסלאַנד האָט מען גע-
שטיקט יעדען פרייען געדאַנק, ווען דאָס יודישע פּאָלק האָט
געליטען מער נאָך פון אַלע אַנדערע. דאָס איז געווען דאָן,
ווען יודען זענען געווען בשפּל המצב, און די נשמה איז גע-
בוירען געוואָרען ביי אַ יוד אָן אַרימאַן, אין קאַפּוליע.

צו צען יאָר אָבער האָט גאָט ברוך הוא געזאָגט-גענוג
געווען אין אַ היים, אַ נביא דאַרף פּערוואַגעלט ווערען, וואַנדע-
רען, זיין נע ונד, נאָר דורך ליידען ווערט מען דערהויבען.
און גאָט זאָגט: איך נעם דיר צו דעם טאַטען.

דאָן הויבט אָן די נשמה צו ליידען, וואַלגערט זיך אין
ישיבות, אין הקדש און דערפּער, ליירט און ווערט געפייניגט.
די סביבה אַרום איז אַזאַ נישטיגע, אַזאַ קבצני'ישע.

אַוועק הונדערט יאָר, און איצט קערט זיך דער נביא
אום צו גאָט ברוך הוא.

און אַרום זיין קבר-זעט איר נישט קיין שפּלע, נישט
קיין קבצני'ישע, נאָר אַ גרויס מעכטיג פּאָלק, אַ שטאַלץ פּאָלק,
מיט אַ נאַציאָנאַלען בעוואוסטזיין.

דאָ זע איך נישט קיין פּערשיעדענע פּעהנער, דאָ זעה
איך איין פּערשידענפאַרביגע פּאָן, איך זעה דאָס פּאָלק, וואָס
שטרעבט און גאַרט.

און אַז דער נביא וועט צוריקקומען צו גאָט, וועט גאָט
ברוך הוא זאָגען: צייט דאָס פּאָלק אויסצולייזען, צוריקבריינגען
איז זיין לאַנד, צו וועלכען עס בענגט אַזוי פּיעל יאָרען. דאָס
פּאָלק זאָמעלט זיך אַרום זיין נביא.

און איך וועל ענדיגען מיט די לעצטע ווערטער פון

קדיש:

— עושה שלום במרומיו— הוא יעשה שלום עלינו ועל כל

ישראל ונאמר אמן.

איין מינוט האָט עס דערמאָנט אָן דעם אַרט דענקען און

טראַכטען פון דעם זיידען זכרונג לברכה.

מען פערשיט דעם קבר. אַ לאַפּאַטע נאָך אַ לאַפּאַטע, עס ווערט דונקעל, עס איז שוין נאַכט. און אויפ'ן האַרצען ווערט אַזוי שווער, די פנימער אַזוי פער'צער'ט; אין די דריי פינסטער-רע יאָר פון דער וועלט-שחיטה-וויפיעל דאָס יודענטום האָט געליטען. אַוועק דער פלאַמיגער פרק, אַוועק דער קינסטלער-שלום עליכס, און איצט דער זיידע זייערער, דער גרויסער לערער, דער גרויסער שעפער-איז שוין אויך נישט מיט אונז. — את ג'שמת שלום יעקב בר משה חיים אבראמאָוויטש שהלך ואלמו" — זאָגט דער חון מיט אַ וויינענדיק קול-אַבער ווי פרעמד איז דער דאָזיגער נאָמען: פאַראַן אַן אַנדער נאָמען וואָס ווערט מער צום האַרץ און נשמה, אַלעגענדאַרישער נאָמען „מענדעלע מוכר ספרים" און מענדעלע איז נישט געשטאַר-בען, ער לעבט צווישען אונז...

בר-מרגל

א י נ ה א ל ט :

זייט			
1	—		(1) שלום עליכם / ווי שעהן איז דער בוים
9	—	—	(2) א. רייזען / די קליאטשע
17	—	—	(3) ש. אש / מענדעלע מוכר ספרים
27	—	—	(4) בן-עמי / ר' מענדעלע שבעל-פה
57	—		(5) ד. איינהארן / מענדעלע ביי דער ארבעט
64	—		(6) ב. עפעלבוים / מענדעלעס יובילעאום
89	—		(7) ח. ג. ביאליק / נאָכן זיידענס יובילעאום
119	—		(8) ב. עפעלבוים / פון ר' מענדעלעס שמועסען
129	—		(9) דעו' זיידע אויפן קראנקען בעט
137	—		(10) בר-מערבי / די לוייה פון ר' מענדעלען